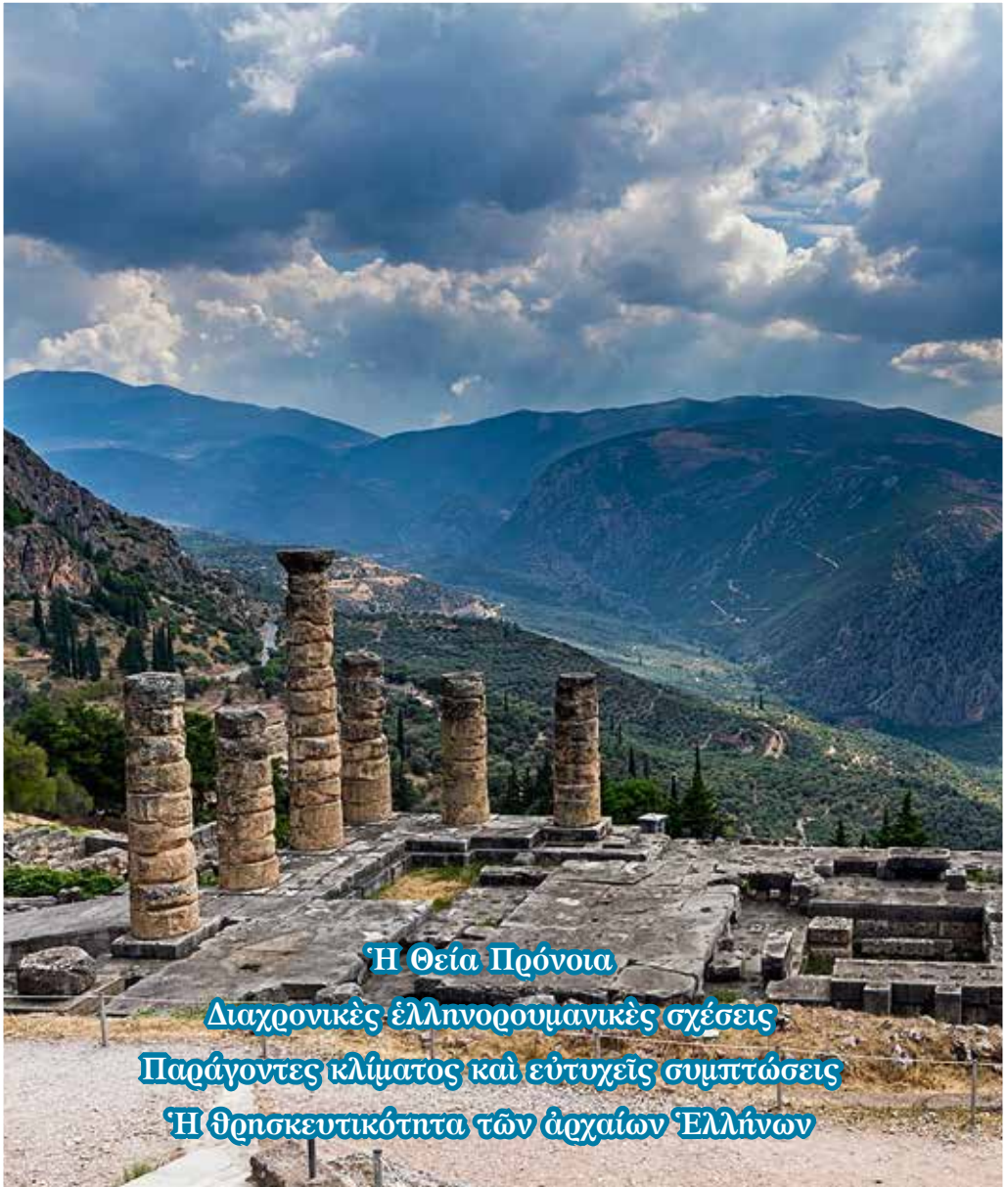

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 78^ο | ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2015 | ΑΡΙΘ. 749

Ἡ Θεία Πρόνοια

Διαχρονικὲς ἑλληνορομανικὲς σχέσεις

Παράγοντες κλίματος καὶ εὐτυχεῖς συμπτώσεις

Ἡ θρησκευτικὴ τὼν ἀρχαίων Ἑλλήνων

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΟΙΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΝ ΤΙΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ; Γ.Β.Μ.	1
ΙΩΝΙΑ ΠΑΤΡΙΔΑ ΜΟΥ.....	2
Η ΘΕΙΑ ΠΡΟΝΟΙΑ Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	4
ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΕΣ ΕΛΛΗΝΟΡΟΥΜΑΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΔΡ ΑΧΙΛΛΕΥΣ Γ. ΛΑΖΑΡΟΥ	11
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ - ΜΕΡΟΣ Α΄ ΔΡ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ	19
ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΛΙΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΥΤΥΧΕΙΣ ΣΥΜΠΤΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΑΡΕΧ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΗ ΓΗ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗΣ	28
Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΔΡΑΜΑ ΝΙΚΟΣ ΤΣΙΡΩΝΗΣ	32
ΞΕΨΥΧΗΣΕ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΠΛΗΚΤΡΟΛΟΓΙΟ ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.....	38
ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	39

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαίο περιοδικό

Έκδοτης

«Χριστιανική Ένωση Ακτίνες»
Καρύτση 14, 105 61 Αθήναι, Τηλ. 210 32.35.023

Διευθυντής Σύνταξης

Γιάννης Κ. Τσέντος
Θερίξιόνος 1, 166 74 Γλυφάδα

Η Έπιτροπή έπιφυλάσσει σέ έαυτήν τό δικαίωμα νά μήν δημοσιεύει ή νά συντέμνει κατά τήν κρίση της οποιοδήποτε χειρόγραφο. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ή μή, δέν έπιστρέφονται.

Δημιουργικό - Έκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.» Όλοκληρωμένες λύσεις έντυπης έπικοινωνίας
Άνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Άχαρνών, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967
www.lyhnia.gr, info@lyhnia.gr

Τιμή τεύχους 2€
Έτήσια συνδρομή
Έσωτερικού 10€
Έξωτερικού 20€

Τόπος έκδοσης: Άθήνα, Άνουάριος 2015

ΠΟΙΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΝ ΤΙΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ;

Ανήσυχος ό κόσμος από την άβεβαιότητα και ανασφάλεια, την έξαρση της βίας και της τυφλής τρομοκρατίας, φοβάται και τή σκιά του και αναζητεί τόν δρόμο της διαφυγής. Δυστυχώς οι ισχυροί της γής δέν θέλουν νά αναγνωρίσουν ότι ή ύπεροψία τους, ό συμφεροντολογισμός, ή έκμε-

στό έπακρο την τεχνολογική πρόοδο θά ανέπτυσσαν και την ήθική εύαισθησία, την είλικρίνεια και την έντιμότητα σέ ανάλογο βαθμό. Οίκτηρή διάψευση; Όχι. Τό φυσικό έπακόλουθο μιās ύλιστικής νοοτροπίας, χωρίς ήθική, χωρίς ψυχή, χωρίς Θεό. (Τόν Θεό, και όταν Τόν επικαλούνται, Τόν έμπαίζουν).

Άς μñν αύταπατώμεθα. Η τεχνική

Νομίζαμε πώς άνθρωποι πού είχαν υπερνικήσει τόν νόμο τής βαρύτητας θά είχαν νικήσει και τή βαρύτητα τής ήθικής καταπτώσεως. Πώς λαοί πού διέσχιζαν τό διάστημα και ύψωναν σημαίες ειρήνης στη Σελήνη θά φρόντιζαν είλικρινά νά τή διατηρήσουν πάνω στη Γñ. Πώς κράτη πού ανέπτυξαν στό έπακρο την τεχνολογική πρόοδο θά ανέπτυσσαν και την ήθική εύαισθησία, την είλικρίνεια και την έντιμότητα σέ ανάλογο βαθμό. Οίκτηρή διάψευση; Όχι. Τό φυσικό έπακόλουθο μιās ύλιστικής νοοτροπίας, χωρίς ήθική, χωρίς ψυχή, χωρίς Θεό.

τάλλευση τών αδυνάτων και ό στραγγαλισμός τοϋ δικαίου δημιουργούν τις χωρίς διέξοδο αίματηρές συγκρούσεις. Άλκοολικοί τοϋ πετρελαίου ξεπουλούν τά ανθρώπινα δικαιώματα, την έθνική αξιοπρέπεια, τά δίκαια τών λαών, και με άπατηλές ύποσχέσεις επιδιώκουν την παγκόσμια κυριαρχία τους.

Τί κρίμα! Κι έμείς νομίζαμε πώς άνθρωποι πού είχαν υπερνικήσει τόν νόμο τής βαρύτητας θά είχαν νικήσει και τή βαρύτητα τής ήθικής καταπτώσεως. Πώς λαοί πού διέσχιζαν τό διάστημα και ύψωναν σημαίες ειρήνης στη Σελήνη θά φρόντιζαν είλικρινά νά τή διατηρήσουν πάνω στη Γñ. Πώς κράτη πού ανέπτυξαν

πρόδος, τό χρηματιστήριο, τό δολάριο και τό ευρώ, οι ύπερσύγχρονοι έξοπλισμοί και τά διαστημικά ταξίδια δέν έξασφαλίζουν την ειρήνη. Τή φυγαδεύουν. Νάι, τή φυγαδεύουν από τή γñ τά άνομα συμφέροντα, γιατί πιό μπροστά τή φυγαδεύουν από την ψυχή. Η ειρήνη δέν έξασφαλίζεται με διπλωματικούς έλιγμούς ή έντυπωσιακούς ταχυδακτυλογισμούς άνεργμάτιστων ήθικά ανθρώπων. Δέν έξασφαλίζεται· έξαφανίζεται. Η ειρήνη δέν μπορεί νά ριζώσει και νά αναπτυχθεί σέ κλίμα ανήθικης συναλλαγής. Είναί άλλης τάξεως, πνευματικής και ήθικής. Αυτό άκριβώς πού λείπει από τους ιθύνοντες σήμερα τις τύχες τών λαών.

Περιπτώσεις πολλές. Ἡ κραυγαλέα ἀδικία εἰς βάρος τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ μᾶς ἀποκαλύπτει τὸ κατάντημα τῆς χωρὶς Θεοῦ χρεοκοπημένης ἡγεσίας τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Φίλοι δῆθεν καὶ σύμμαχοι συχνὰ παίζουν διπλὸ διπλωματικὸ παιχνίδι.

Προτιμοῦν νὰ παραμερίζουν τὴν καθαρὴ ἀλήθεια, τὴν ἔννοια τῆς δικαιοσύνης, καὶ νὰ ὑπηρετοῦν φτηνὲς σκοπιμότητες. Λησμονοῦν πὼς «τὸ νέμειν ἴσα τοῖς ἀνίσοις τῆς μεγίστης ἐστὶν ἀδικίας» (Κύριλλος Ἀλεξανδρείας). Ἀποτελεῖ μεγίστη ἀδικία καὶ κατάφωρη παραβίαση κάθε ἔννοιας δικαίου τὸ νὰ βάζουν στὴν ἴδια μοῖρα καὶ νὰ ἀπονέμουν τὰ ἴδια δικαιώματα στοὺς ἀδίστακτους θύτες καὶ στὰ ἀθῶα θύματα.

Ἦλα ὅμως αὐτὰ ἀντιμετωπίζονται μὲ τὴν ὁμοψυχία. Ἡ Ἑλλάδα δὲν μεγαλοῦργησε μὲ τὴ βοήθεια τῶν ξένων. Θριάμβευσε μὲ τὴν ἐνότητα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας τῶν παιδιῶν της. Μεγαλοῦργησε μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν καταφυγὴ στὴν παντοδύναμη προστασία τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡ πίστη αὐτὴ μᾶς λέει πὼς τὴν πορεία τῆς ἱστορίας τελικὰ δὲν τὴν κανονίζει κανένας «πλανητάρχης», ἀλλὰ μόνον ὁ Θεός. Ἄρκει νὰ εἴμεθα ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ.

Γ.Β.Μ.

ΙΩΝΙΑ ΠΑΤΡΙΔΑ ΜΟΥ

*Μὴ μὲ καλωσορίζεις ὅταν ἔρχομαι
Καὶ μὴ μ' ἀποχαιρετᾶς ὅταν φεύγω.
Γιατὶ ποτέ μου δὲν ἔρχομαι ὅταν ἔρχομαι
καὶ ποτέ μου δὲν φεύγω ὅταν φεύγω.
Karl Jaspers*

ἮΩ! Ἰωνία πατρίδα μου, Καππαδοκία ἀδερφή μου, Μύρα καὶ Πέργαμο...
Σᾶς κλείνω μέσ' στὴν καρδιά μου ὀλόσφιχτα
κι ἀντικρίζω τὸ Ἵερος Κυρίου Σαβαῶθ τὸ φλεγόμενο.
Εἰκόνα τοῦ Γιαχβὲ ἀπερίγραπτη.

ἮΩ! Ἀρκαδία μάννα μου, ἐσὺ ποὺ ἔστειλες
τὰ παιδιά σου στὴ Μικρασία, στὴν Αἴγυπτο,
στὴ Σικελία, στὴν Καλαβρία, στὴν Κύπρο.
Ἐσὺ ποὺ κάποτε ἔδωσες τὴν εὐχή σου στ' ἀγόρια
καὶ στίς θυγατέρες σου νὰ ταξιδέψουν στὴ Μεσόγειο τὴν ἔμφωτη.
Καὶ ρίζωσαν στὴν Κυρηναϊκὴ τὴν ἠλιόκαυτη.

Καὶ φτάσανε στὰ παφλάζοντα ὕδατα τοῦ Ἰστρου.
Σᾶς κλείνω σφιχτὰ στίς προσευχές μου τὶς ἔγκαυστες
καὶ στὰ νύχτια ὄνειρά μου τὰ ὀλόφωτα.

Καὶ σᾶς ἀδελφοῦλές μου Ἀλικαρνασσὸ καὶ Μίλητο,
Τελμισσό, Βιθυνία καὶ Ἄβυδο,
κόρες τοῦ γλαukoῦ Αἰγαίου πανέμορφες.
Φάροι Ἑλληνικοὶ ἀείφωτοι
στοῦ Ἀρχιπέλαγου τὴν ἀπαστράπτουσα θάλασσα
ἀκριβὰ μου ρουμπίνια καὶ διαμαντόπετρες
στῆς γλαυκομάτας Ἀθηνᾶς τὸ διάδημα.

᾽Ω! θυγατέρες τοῦ Φωτὸς καὶ τῆς Θάλασσας,
σώματα καλλίγραμμα ποὺ κατεβήκατε
ἀπὸ τὶς κορυφές τοῦ Ὀλύμπου τὶς νεφοσκεπάστες,
σᾶς κρατῶ σφιχτὰ στὴν καρδιά μου ζηλόφρονα
καὶ περιμένω ὑπομονητικὰ τὴ βροχὴ καὶ τὸν ἥλιο
νὰ φυτρώσουν γαρούφαλα, μαντζουράνα καὶ δυόσμο,
ν' ἀνθίσουν κυκλάμινα στίς φρυγμένες αὐλές σας...

Σμύρνη καὶ Ἔφεσσο, Σάρδεις καὶ Πέργαμο, νύμφες θεόνυμφες!
Θυάτειρα, Φιλαδέλφεια, Λαοδικεΐα, φωνές ωραίες
τῆς σάλπιγγας, λόγος πυρὸς ἀπ' τὸν Οὐρανὸ κατερχόμενος...
Ἐφτὰ λυχνίες ὀλόχρυσες στοῦ Ἰωάννη τὸ Ὅραμα.
Ἐφτὰ λυχνίες ἐφτάφωτες κι ἀνάμεσά σας ὁ Ἔχων

᾽Ω! Πόλη, διάδημα, τῆς Ὑπερμάχου κατοικητήριο,
τῆς Οἰκουμένης ἀγλαΐσμα, τοῦ Κωνσταντίνου ἀρχή,
τοῦ Κωνσταντίνου τέλος τοῦ ἔσχατου.
Τώρα θρηνῶ τὶς ἐφτὰ σβησμένες λαμπάδες σας,
τὴ θρυμματισμένη θάλασσα ποὺ ὅμοια μὲ κρύσταλλο
ἀπλώνεται στὰ πόδια τῆς ἀεὶ βασιλεύουσας,
τῆς πανωραίας Σμύρνης τὰ κρινοδάχτυλα.

Ἄχ! Τώρα θρηνῶ τὶς σβησμένες λαμπάδες,
τὴ θρυμματισμένη θάλασσα ποὺ κάποτε
διάβηκε ἡ Σημαία ἡ Ἑλληνικὴ ἡ δαφνόστεφν
κι ὑψώθηκε θριαμβικὰ στὸ μεγάλο ρολοὶ
ἀπὸ τὸ ἄτρεμο χέρι τοῦ Μάρτυρα.
Ἦτανε τότε ποὺ εὐλόγησε τὴ Γαλανόλευκν
ὁ φαεσφόρος Σμύρνης Χρυσόστομος.
Κι ἔγινε Φῶς ἐξαστράπτων οὐράνιον
καὶ Ἥλιος φαέθων χρυσόφτερος.

ΝΙΚΟΣ Θ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Η ΘΕΙΑ ΠΡΟΝΟΙΑ

1. Εισαγωγή

Συχνά στην ζωή μας, ιδίως σε περιπτώσεις δοκιμασιών και περιπετειών, αναδύεται από μέσα μας το έρωτημα για την πρόνοια του Θεού. Το ίδιο συμβαίνει και στις περιπτώσεις καταστροφικών φυσικών φαινομένων, όπως σεισμών κ.λπ. Και τότε προβληματίζονται κάποιοι άνθρωποι για το εάν υπάρχει κάποια συγκρατητική και κυβερνητική δύναμη του Θεού, ή όποια να επιβλέπει το σύμπαν και την γη.

«Η πρόνοια του Θεού είναι μια από τις πιο μεγάλες αλήθειες της πίστεώς μας. Συγκινεί πάντοτε την καρδιά μας, αναπαύει το πνεύμα, μας δίνει θάρρος και δύναμη στον αγώνα της ζωής»¹.

Ής δοῦμε τί διδάσκει ἡ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας μας γιὰ τὴν θεία πρόνοια.

2. Θεολογική προσέγγιση

α. Ἡ λέξις πρόνοια εἶναι ἀρχαιοελληνική καὶ σημαίνει τὴν φροντίδα καὶ μέριμνα γιὰ κάτι. «Εἶναι δὲ πρὸς τιμὴν τῶν Ἑλλήνων ὅτι αὐτοὶ πρῶτοι ἐπενόησαν τὸν ὄρο 'θεία πρόνοια', γιὰ νὰ δηλώσουν τὴν φροντίδα τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν κόσμο»².

«Ἡ θεία πρόνοια εἶναι ἡ στοργικὴ ἐκείνη ἐνέργεια καὶ φροντίδα, μὲ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς συντηρεῖ ὅλα τὰ δημιουργήματά του καὶ κατευθύνει τὸ καθένα στὴν πραγματοποίησι τοῦ σκοποῦ γιὰ τὸν ὁποῖο τὸ δημιούργησε»³. Κατὰ τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό: «Πρόνοια τοίνυν ἐστὶν ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμέλεια. Καὶ πάλιν· Πρόνοιά ἐστι βούλησις Θεοῦ, δι' ἣν πάντα τὰ ὄντα τὴν πρόσφορον διεξαγωγὴν

λαμβάνει»⁴.

Ἡ πρόνοια εἶναι κοινὴ ἐνέργεια τῆς Ἁγίας Τριάδος: «Πᾶσα προνοητικὴ θεία ἐνέργεια, ἔχουσα ὡς δέκτην εἴτε τὴν αἰσθητὴν, εἴτε τὴν ὑπεραισθητὴν κτίσιν, δηλαδὴ τὸν ἀγγελικὸν κόσμον, εἶναι μία, συντελουμένη καὶ ἐπιτυγχανομένη ὑπὸ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἡ συντηρητικὴ καὶ κυβερνητικὴ αὐτὴ ἐνέργεια, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπιτελεῖται καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν θείων ὑποστάσεων, δὲν εἶναι τριπλῆ, δὲν χωρίζεται, βάσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐνεργούντων προσώπων, ἀλλ' εἶναι μία, βάσει τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος αὐτῶν»⁵.

Ἡ πρόνοια εἶναι ιδιότης τοῦ ποιητοῦ Θεοῦ. «Ἀνάγκη γὰρ τὸν αὐτὸν εἶναι ποιητὴν τῶν ὄντων καὶ προνοητὴν· οὔτε γὰρ πρέπον οὔτε ἀκόλουθον ἄλλον μὲν ποιητὴν εἶναι τῶν ὄντων, ἄλλον δὲ προνοητὴν· οὔτω γὰρ ἐν ἀσθενείᾳ πάντως εἰσὶν ἀμφοτέροι, ὁ μὲν τοῦ ποιεῖν, ὁ δὲ τοῦ προνοεῖν. Ὁ Θεὸς τοίνυν ἐστὶν ὁ τε ποιητὴς καὶ προνοητὴς, καὶ ἡ ποιητικὴ δὲ αὐτοῦ δύναμις καὶ ἡ συνεκτικὴ καὶ ἡ προνοητικὴ ἡ ἀγαθὴ αὐτοῦ θέλησις ἐστὶ»⁶.

β. Κατὰ τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό ἔχομε διάφορα εἶδη καὶ μορφές τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ σύμπαν καὶ πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Μᾶς διδάσκει σχετικῶς: «Τῆς δὲ προνοίας τὰ μὲν κατ' εὐδοκίαν ἐστί, τὰ δὲ κατὰ συγχώρησιν· Κατ' εὐδοκίαν μὲν, ὅσα ἀναντιρρήτως εἰσὶν ἀγαθὰ, κατὰ συγχώρησιν δὲ εἶδη πολλά. Συγχωρεῖ γὰρ πολλάκις καὶ τὸν δίκαιον περιπεσεῖν συμφοραῖς, ἵνα τὴν ἐν αὐτῷ

1 Ἰωάννου Κολιτσάρα, *Εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν* (Αθήναι: Ζωή, 1977), σ. 49.

2 ὁ.π., σ. 51.

3 ὁ.π., σ. 68-69.

4 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, 43 (Schriften, Bd. II, σ. 100). Πρβλ. Νεμεσίου Ἐμέσης, *Περὶ φύσεως ἀνθρώπου*, ΜΓ' (ΒΕΠ 38, 301).

5 Νικολάου Ξεζάκη, *Ἡ θεολογία τοῦ ὁμοουσίου* (Αθήναι 2003), σ. 226-227.

6 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, 43 (Schriften, Bd. II, σ. 100).

λανθάνουσαν ἀρετὴν δεῖξῃ τοῖς ἄλλοις ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ»⁷. Ἡ θεία πρόνοια, δηλαδή, διακρίνεται σὲ κατ' εὐδοκίαν καὶ σὲ κατ' ἀνοχὴν τοῦ Θεοῦ· σὲ πράγματα τὰ ὁποῖα ἐπιθυμεῖ καὶ σὲ πράγματα τὰ ὁποῖα ἀνέχεται νὰ γίνον.

Μορφὴ πρόνοιας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο εἶναι καὶ ἡ θεία ἐγκατάλειψις. Πάλι μᾶς διδάσκει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός: «Τῆς δὲ ἐγκαταλείψεώς εἰσιν εἶδη δύο· ἔστι γὰρ ἐγκατάλειψις οικονομικὴ καὶ παιδευτικὴ καὶ ἔστιν ἐγκατάλειψις τελεία ἀπογνωστικὴ. Οἰκονομικὴ μὲν καὶ παιδευτικὴ ἢ πρὸς διόρθωσιν καὶ σωτηρίαν καὶ δόξαν τοῦ πάσχοντος γινόμενῃ ἢ καὶ πρὸς ἄλλων ζῆλον καὶ μίμνησιν ἢ καὶ πρὸς δόξαν Θεοῦ· ἢ δὲ τελεία ἐγκατάλειψις, ὅτε τοῦ Θεοῦ πάντα πρὸς σωτηρίαν πεποικίωτος ἀνεπαίσθητος καὶ ἀνιάτρευτος, μᾶλλον δὲ ἀνιάτος ἐξ οἰκείας προθέσεως διαμείνῃ ὁ ἄνθρωπος· τότε παραδίδεται εἰς τελείαν ἀπώλειαν ὡς ὁ Ἰούδας. Φείσεται ἡμῶν ὁ Θεὸς καὶ ἐξελεῖται τῆς τοιαύτης ἐγκαταλείψεως»⁸.

Ἄλλη διάκρισις τῆς θείας πρόνοιας εἶναι σὲ συντηρητικὴ καὶ κυβερνητικὴ τῆς κτίσεως ἐνέργεια.

γ. Περιεχόμενο τῆς θείας πρόνοιας πρὸς τὸ σύμπαν εἶναι κατὰ πρῶτον ἢ συντήρησις τοῦ κόσμου. Ἡ συντηρητικὴ πρόνοια τοῦ Θεοῦ συνυπάρχει μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς κτίσεως: «Εἰ γὰρ λέγοι τις, ὅτι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν εἰρωμῶ προβαίνει τὸ πρᾶγμα, τοῦτο ἂν εἶπ λέγων, ὅτι τῇ κτίσει συνυπάρχει πάντως ἡ πρόνοια. Τὸ γὰρ εἰρωμῶ προβαίνει τὸ κτισθέν, δηλοῖ τῇ κτίσει συγκαταβεβλήσθαι τὴν πρόνοιαν. Πρόνοιας γὰρ ἢ μετὰ τὴν κτίσιν διεξαγωγῆ τῶν ὄντων· καὶ οὕτω οὐδὲν ἂν ἄλλο λέγοι, ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι ποιητὴν ἅμα καὶ προνοητὴν τῶν ὄντων»⁹. Ὁ Θεὸς ὡς Δημιουργὸς

καὶ Ποιητὴς τοῦ σύμπαντος κόσμου εἶναι συγχρόνως καὶ ὁ συντηρῶν αὐτόν. Τὸ σύμπαν συντηρεῖται καὶ διατηρεῖται στὴν ὑπαρξί μὲσφ τῶν ἀκτίστων θείων ἐνεργειῶν, μὲσφ τῆς συντηρητικῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτό. Ὅπως γράφεται καὶ στοὺς Ψαλμοὺς: «ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείουσι καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέφουσι» (Ψαλμ. 103: 29).

Κατὰ τὴν ἄποψι συγχρόνου θεολόγου: «Πρόνοια τοῦ Θεοῦ, λοιπόν, εἶναι ἡ ἀπαυστη παρουσία τοῦ Θεοῦ στὴν κτίσι καὶ στὴν ἱστορία, τὸ συνεχὲς κτίσιμο τοῦ κόσμου, ἡ ἀκατάληκτη πορεία σὲ μελλοντικούς ὀρίζοντες ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐξάλλου ἡ πρόνοια εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴ θαυματουργικὴ θεία παρουσία. Πρόνοια καὶ θαῦμα εἶναι, κατὰ περιεχόμενον ζῶης πάντοτε, ἔννοιες ταυτόσημες»¹⁰.

Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἐνυπάρχει ὡς φυσικὸς νόμος στὰ δημιουργήματα. Διδάσκει ὁ ἅγιος Βασίλειος σχετικῶς: «Ὁρᾷς τὴν θείαν διάταξιν πάντα πληροῦσαν, καὶ διὰ τῶν μικροτάτων διήκουσαν. Ἰχθύς οὐκ ἀντιλέγει νόμῳ Θεοῦ, καὶ ἄνθρωποι σωτηρίων διδαγμάτων οὐκ ἀνεχόμεθα. Μὴ καταφρόνει τῶν ἰχθύων, ἐπειδὴ ἄφωνα καὶ ἄλογα παντελῶς, ἀλλὰ φοβοῦ μὴ καὶ τούτων ἀλογώτερος ἦς, τῇ διαταγῇ τοῦ κτίσαντος ἀνθιστάμενος. Ἄκουε τῶν ἰχθύων μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέντων δι' ὧν ποιοῦσιν, ὅτι εἰς διαμονὴν τοῦ γένους τὴν μακρὰν ταύτην ἀποδημίαν στελλόμεθα. Οὐκ ἔχουσιν ἴδιον λόγον, ἔχουσι δὲ τὸν τῆς φύσεως νόμον ἰσχυρῶς ἐνιδρυμένον, καὶ τὸ πρακτέον ὑποδεικνύντα»¹¹. Μὲσφ τῶν φυσικῶν νόμων συντηρεῖται καὶ διατηρεῖται στὴν ὑπαρξί καὶ στὴν τάξι τὸ σύνολο τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ.

δ. Ἀκόμη, μὲ τὴν πρόνοιά Του ὁ Τριαδικὸς Θεὸς κυβερνεῖ τὸ σύμπαν, τὸ ὁποῖο

7 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ὁ.π., (Schriften, Bd. II, σ. 101).

8 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ὁ.π., (Schriften, Bd. II, σ. 102).

9 Νεμεσίου Ἐμέσης, *Περὶ φύσεως ἀνθρώπου*, ΜΒ' (ΒΕΠ 38, 300).

10 Νίκου Μαρτσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία*, τόμ. Δ', *Ὁ Σατανᾶς* (Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, 1999), σ. 167.

11 Μ. Βασίλειου, *Ὁμιλία εἰς τὴν Ἐξαήμερον*, Ζ', 4 (ΒΕΠ 51, 250).

ἔχει δημιουργίῃ. «*Ἡ διακρατοῦσα τὸν κόσμον, τοῦ Θεοῦ πρόνοιά ἐστι. Καὶ οὐκ ἔστι τόπος οὐδεὶς ἔρημος τῆς προνοίας. Πρόνοια δέ ἐστίν, αὐτοτελής λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ τυπωτικὸς τῆς εἰς τὸν κόσμον ἐρχομένης ὕλης καὶ δημιουργὸς καὶ τεχνίτης τῶν γινομένων ἀπάντων. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε τὴν ὕλην διακοσμεῖσθαι χωρὶς τῆς διακριούσης δυνάμεως τοῦ λόγου, ὅς ἐστιν εἰκὼν καὶ σοφία καὶ πρόνοια τοῦ Θεοῦ*»¹².

Γι' αὐτὸ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἀφορᾷ ὀλόκληρο τὴν κτίσι: «*Προνοεῖ δὲ ὁ Θεὸς πάσης τῆς κτίσεως καὶ διὰ πάσης τῆς κτίσεως εὐεργετῶν καὶ παιδεύων καὶ δι' αὐτῶν πολλάκις τῶν δαιμόνων ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ καὶ τῶν χοίρων*»¹³.

τῆς ἐπὶ γῆς δημιουργίας καὶ ὡς τὸ ἀγαπημένο δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, λαμβάνει ἐκ περισσοῦ τὶς ἐνέργειες καὶ τὰ δῶρα τῆς θείας προνοίας. Αὐτὸ τὸ μαρτυροῦν ἢ Π.Δ., ἢ Κ.Δ., τὰ πατερικὰ κείμενα, καθὼς καὶ ἡ ἐμπειρία τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἁγίων ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Ἐπὶ παραδείγματι στὴν Π.Δ.: «*Ἡ θεία πρόνοια μὲ ἀγγέλους προστατεύει τὸν Λῶτ στὴ γῆ τῶν Σοδόμων καὶ Γομόρρας, σῶζει τὸν Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς φονικῆς μανίας τῶν ἀδελφῶν του καὶ τὸν κάνει δευτεροβασιλῆ τῆς Αἰγύπτου. Ἐλευθερώνει τοὺς Ἰσραηλίτες ἀπὸ τὴν τυραννία τῶν Φαραῶν καὶ τοὺς ἐγκαθιστᾷ ἀφεντάδες στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας*»¹⁵.

Ἐκεῖ ὅπου φαίνεται εὐκρινέστερα ἢ πρόνοια τοῦ Θεοῦ εἶναι πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς κορωνὶς τῆς ἐπὶ γῆς δημιουργίας καὶ ὡς τὸ ἀγαπημένο δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, λαμβάνει ἐκ περισσοῦ τὶς ἐνέργειες καὶ τὰ δῶρα τῆς θείας προνοίας. Αὐτὸ τὸ μαρτυροῦν ἢ Π.Δ., ἢ Κ.Δ., τὰ πατερικὰ κείμενα, καθὼς καὶ ἡ ἐμπειρία τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἁγίων ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Ἡ κυβερνητικὴ πρόνοια τοῦ Θεοῦ φανερόνεται, κατὰ τὸν ἅγιο Βασίλειο, καὶ στὴν ἀναπαραγωγικὴ ἰκανότητα τῶν ζώων: «*Τὰ εὐαλωτότερα τῶν ζώων, πολυγωνώτερα. Διὰ τοῦτο πολυτόκοι λαγωοί, καὶ αἶγες ἄγριαι, καὶ πρόβατα ἄγρια διδυμοτόκα, ἵνα μὴ ἐπιλείπη τὸ γένος ὑπὸ τῶν ὠμοβόρων ἐκδαπανώμενον. Τὰ δὲ φθαρτικὰ τῶν ἄλλων, ὀλιγοτόκα. Ὅθεν λέοντος ἐνὸς μόλις ἢ λέαινα μήτηρ γίνεται*»¹⁴.

ε. Ἐκεῖ, ὅμως, ὅπου φαίνεται εὐκρινέστερα ἢ πρόνοια τοῦ Θεοῦ εἶναι πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς κορωνὶς

Ἀνάλογες μαρτυρίες ἔχομε καὶ στὴν Κ.Δ., μὲ χαρακτηριστικὰ τὰ κείμενα ὅπου ὁ Κύριος μᾶς προτρέπει νὰ ἀποδιώξωμε τὴν ἀγωνιώδη βιοτικὴ μέριμνα, βλέποντες τὰ κρῖνα τοῦ ἀγροῦ καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ.

Ἀπὸ τὶς πολλὰς μαρτυρίες τῶν ἁγίων Πατέρων ἀναφέρομε τὴν διδασκαλία τοῦ ἁγίου Δωροθέου: «*Καλόν ἐστίν, ἀδελφοί, καθὼς αἰεὶ λέγω ὑμῖν, ἕκαστον πρᾶγμα ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀνάγειν καὶ λέγειν ὅτι οὐδὲν ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ γίνεται· ἀλλὰ πάντως οὕτως οἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν ἐστίν καὶ συμφέρον, καὶ οὕτως ἐποίησε, κἂν ἔχη ἔξωθεν αἰτίαν τινὰ τὸ πρᾶγμα ... Ἀλλὰ τὸ ἀκριβέστερον καὶ ὠφελιμώτερον τοῦτο μᾶλλον ἐστίν, ὅτι οὕτως οἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι*

12 Μ. Αντωνίου, *Παραινέσεις περὶ ἡθους ἀνθρώπων*, ρυστ' (Φιλοκαλία, τόμ. Α', σ. 25).

13 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδόσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, 43 (Schriften, Bd. II, σ. 103).

14 Μ. Βασιλείου, *Ὀμιλίαι εἰς τὴν Ἐξαήμερον*, Θ', 5 (ΒΕΠ 51, 268).

15 Ἰωάννου Κολιτσάρα, *Εἶπε καὶ ἐγενήθησαν*, σ. 52.

συμφέρει τῆ ψυχῆ μου, καὶ οὕτως ἐγένετο οὐδὲν γάρ ἐστιν ὧν ποιῆ ὁ Θεός, ὅ,τι οὐκ ἔστι καλόν, ἀλλὰ πάντα καλὰ καὶ καλὰ λίαν. Οὐ δεῖ οὖν ἀθυμεῖν τινα ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν, ἀλλὰ πάντα, ὡς εἶπον, ἐπὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ ἀναφέρειν καὶ ἀναπαύεσθαι»¹⁶. Καὶ τονίζει ὁ ἴδιος: «πάντα προνοία Θεοῦ γίνεται πρὸς τὸ συμφέρον ἐκάστω»¹⁷ καὶ «οὐδὲν ἐγγωρεῖ ἄνευ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ γενέσθαι ἡμῖν»¹⁸.

Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ εἶναι πολυμήχανος καὶ εὐμήχανος. «Χρὴ δὲ εἰδέναί, ὡς πολλοὶ εἰσιν οἱ τρόποι τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας καὶ μίτε λόγῳ ἐρμηνευθῆναι μίτε νῶ περιληφθῆναι δυνάμενοι»¹⁹. Ἐκδηλώνεται μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους, οἱ ὅποιοι ἀποδεικνύουν τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα.

στ. Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ σχετίζεται καὶ συνδέεται μὲ αὐτὸ τὸ ὁποῖο ὀνομάζεται προορισμὸς (πρόγνωσις) τοῦ Θεοῦ. «Χρὴ γινώσκειν, ὡς πάντα μὲν προοριώσκει ὁ Θεός, οὐ πάντα δὲ προορίζει προοριώσκει γάρ καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν, οὐ προορίζει δὲ αὐτά· οὐ γὰρ θέλει τὴν κακίαν γενέσθαι οὐδὲ βιάζεται τὴν ἀρετήν. Ὅστε τῆς θείας προοριστικῆς κελεύσεως ἔργον ἐστὶν ὁ προορισμὸς. Προορίζει δὲ τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ· ἤδη γὰρ κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ προέκρινε πάντα ὁ Θεός κατὰ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ»²⁰. Ἐπ' οὐδενί, βεβαίως, ἡ θεία πρόνοια (ἢ ἡ θεία πρόγνωσις) δὲν παραβιάζει τὸ αὐτεξούσιο τοῦ ἀνθρώπου: «Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν αἵρεσις τῶν πρακτῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ, τὸ δὲ τέλος τῶν μὲν ἀγαθῶν τῆς τοῦ Θεοῦ συνεργίας δι-

καίως συνεργούντος τοῖς προαιρουμένοις τὸ ἀγαθὸν ὀρθῶ τῶ συνειδοῖ κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ, τῶν δὲ πονηρῶν τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ Θεοῦ πάλιν κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ δικαίως ἐγκαταλιμπάνοντος»²¹.

Ὅπως ὑπογραμμίζει καὶ σύγχρονος θεολόγος: «Πρόνοια σημαίνει τὰς ἀποφάσεις τῆς θείας βουλῆς σχετιζομένης πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν, ἀποφάσεις τεθεμελιωμένες ἐπὶ τῆς προγνώσεως τῶν ἐλευθέρων πράξεων τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι μία βουλή πάντοτε σωτήριος, ἡ ὁποία γνωρίζει νὰ δημιουργῆ ἓν μεγαλύτερον ὄφελος διὰ τοὺς ἀνθρώπους καθ' ὅλας τὰς ἀλλεπαλλήλους μεταβολὰς τῶν παραπλανήσεων τῶν, μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὁ ἀνθρώπος θὰ μάθῃ νὰ ἀναγνωρίζῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ»²².

ζ. Πῶς συμβιβάζεται, ὅμως, ἡ ὑπαρξὶς τοῦ κακοῦ μὲ τὴν θεία πρόνοια; Ἡ θεία πρόνοια, καθὼς καὶ ἡ θεία φιλανθρωπία, συχνὰ κατηγοροῦνται ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς: «οὐδεὶς γοῦν σπουδαῖος καὶ κατ' ἀρετὴν βίῳν αἰτιᾶται τὴν Πρόνοιαν, ἀλλ' εἴ τις φαῦλος καὶ ἔξω τῶν ὁδῶν αὐτοῦ βεβηκώς»²³. Ὅταν συμβαίνουν ἀταξίες στὴν κτίσι καὶ περιπέτειες στὸν ἀνθρώπο, κάποιοι κατηγοροῦν τὸν Θεὸ ὅτι δῆθεν δὲν προνοεῖ πλέον γιὰ τὴν σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητας. Αὐτὸ θεολογικῶς ἔχει ὀνομασθῆ ὡς θεοδικία· τρόπον τινὰ δικάζεται ὁ Θεὸς γιὰ τὴν ὑπαρξὶ τοῦ κακοῦ μέσα στὸν κόσμο καὶ γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι πάσχουν καὶ ὑποφέρουν οἱ δίκαιοι. Τὸ βιβλίον τοῦ Ἰώβ στὴν Π.Δ. ἀναφέρεται σὲ αὐτὸ τὸ ζήτημα καὶ μᾶς διδάσκει ὅτι οἱ βουλὲς καὶ τὰ κριματά τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνεξερεύνητα καὶ ἄγνωστα στοὺς πεπερασμένους ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ χρειάζεται νὰ θαυμάζεται ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἔστω κι ἂν δὲν κατανοεῖται

16 Ἀββᾶ Δωροθέου, *Διδασκαλία*, IB', 124 (Καρέας, Ἑτοιμασία, 2000), σ. 288.

17 Ἀββᾶ Δωροθέου, *Διδασκαλία*, Z' (Ἔργα Ἀσκητικά, σ. 220).

18 Ἀββᾶ Δωροθέου, ὁ.π. (Ἔργα Ἀσκητικά, σ. 210).

19 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, 43 (Schriften, Bd. II, σ. 102).

20 ὁ.π., 44 (Schriften, Bd. II, σ. 103).

21 ὁ.π., 43 (Schriften, Bd. II, σ. 102).

22 Vladimir Lossky, *Ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας* (Θεσσαλονίκη 1973), σ. 161.

23 Διδύμου Ἀλεξανδρέως, *Υπόμνημα εἰς τοὺς Ψαλμοὺς*, PMA' 17 (ΒΕΠ 45, 278).

πλήρως: «Χρὴ τοίνυν τούτοις προσέχοντας πάντα θαυμάζειν, πάντα ἐπαινεῖν, πάντα ἀνεξετάτως ἀποδέχεσθαι τὰ τῆς προνοίας ἔργα, κὰν φαίνονται τοῖς πολλοῖς ἄδικα διὰ τὸ ἄγνωστον καὶ ἀκατάληπτον εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν. Πάντα δὲ λέγω τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν· τὰ γὰρ ἐφ' ἡμῖν οὐ τῆς προνοίας ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ ἡμετέρου αὐτεξουσίου»²⁴.

η. Ποιά σχέσι ἔχουν οἱ φυσικοὶ νόμοι μετὰ τὴν θαυμαστὴν παρεμβάσειν τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν κτίσιν; Ἐμμεσος πρόνοια τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον εἶναι οἱ φυσικοὶ νόμοι: «Ἐμμεση ἐπέμβασις εἶναι, ὅταν τρόπον τινὰ χρησιμοποιοῖ ὁ Θεὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους καὶ τὴν ιδιότητες ποῦ ὁ ἴδιος ἔβαλε σὲ κάθε κτίσμα του, γὰρ νὰ διατηρῆ ἔτσι

Ἡ ἀποδοχὴ τῆς θείας προνοίας καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη μας σὲ αὐτὴ μᾶς ὠθεῖ σὲ ἀποδίωξι ὅλων τῶν βιοτικῶν μεριμνῶν καὶ τοῦ ἄγχους.

καὶ κατευθύνῃ αὐτά»²⁵. Τουναντίον ἄμεσος πρόνοια τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ θαῦμα: «Ἐκεῖ ὅμως ποῦ φαίνεται πιὸ καθαρὰ ἡ ἄμεση ἐπέμβασις τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ θαῦμα. Διότι τότε γίνεται μετὰ τῆς θείας δυνάμει κατὰ τὸ ἐντελῶς ἔκτακτο, ξένο ἢ καὶ ἀντίθετο πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους»²⁶.

3. Ἠθικὴ προσέγγισις

Τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ σχετικὰ μετὰ τὴν θείαν πρόνοιαν, ἔχουν ἠθικὰς προεκτάσεις καὶ συνέπειες εἰς τὴν ζωὴν μας.

α. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς θείας προνοίας καὶ

ἡ ἐμπιστοσύνη μας σὲ αὐτὴ μᾶς ὠθεῖ σὲ ἀποδίωξι ὅλων τῶν βιοτικῶν μεριμνῶν καὶ τοῦ ἄγχους. Ὁ Κύριος μὲ μιὰ θαυμάσια διδασχὴν τοῦ μᾶς διδάσκει νὰ ἐμπιστευόμαστε τὴν θείαν πρόνοιαν καὶ νὰ μὴ μεριμνοῦμε μετὰ ἀγωνίαν καὶ ἄγχος γιὰ τὸ μέλλον.

«Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε καὶ τί πίετε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσασθε· οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖον ἐστίν τῆς τροφῆς καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπειροῦσιν οὐδὲ θερίζουσιν οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἓνα; καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιᾷ οὐδὲ νήθει· λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι οὐδὲ Σολομῶν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων. Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ, σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν, οὐ πολλῶ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι; μὴ οὖν μεριμνήσατε λέγοντες, τί φάγωμεν ἢ τί πίωμεν ἢ τί περιβαλώμεθα; πάντα γὰρ ταῦτα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ· οἶδεν γὰρ ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ὅτι χρῆζετε τούτων ἀπάντων. Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. Μὴ οὖν μεριμνήσατε εἰς τὴν αὔριον, ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς· ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς»²⁷.

Σημειῶναι σύγχρονος θεολόγος: «Τὰ ἀνεκτίμητα αὐτὰ λόγια τοῦ Κυρίου [Ματθ. 6: 25-34] θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ξέρωμε ἀπ' ἔξω, νὰ τὰ λέμε στὸν ἑαυτὸν μας, νὰ τὰ λέμε στοὺς ἄλλους, νὰ τὰ συζητοῦμε πάντοτε μεταξύ μας, καὶ μάλιστα, ὅταν δύσκολες περιστάσεις καὶ μεγάλες μέριμνες καὶ ἀπελπιστικὲς σκέψεις σκοτεινιάζουν τὸν οὐρανὸν τῆς ψυχῆς μας. Γιατί ν' ἀνησυχούμε

24 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, 43 (Schriften, Bd. II, σ. 100-101).

25 Ἰωάννου Κολιτσάρα, *Εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν*, σ. 75.

26 ὁ.π.

27 Ματθ. 6: 25-34.

καὶ νὰ στενοχωριώμαστε γιὰ τὴ σημερινὴ καὶ τὴν αὐριανὴ ἡμέρα καὶ ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ζωῆς μας; Γιατί νὰ ἀφίνωμε τὴν καρδιά μας νὰ πικραίνεται, ἀφοῦ ὁ Θεός, ὁ πανάγαθος καὶ στοργικὸς πατέρας μας, φροντίζει γιὰ μᾶς; Αὐτὸς ποὺ μᾶς ἔδωσε τὴ ζωὴ δὲν θὰ μᾶς δώσῃ καὶ τὴν τροφὴ γιὰ τὴν συντήρησι τῆς ζωῆς; Αὐτὸς ποὺ μᾶς ἔδωσε τὸ σῶμα, δὲν θὰ μᾶς δώσῃ καὶ τὸ ἔνδυμα τοῦ σώματος; Ἀφοῦ μᾶς ἐχάρισε τὸ ἀνώτερο καὶ πολυτιμώτερο, τὴ ζωὴ καὶ τὸ σῶμα, δὲν θὰ μᾶς προσφέρῃ τὸ ἀσύγκριτα κατώτερο, τὴν τροφὴ καὶ τὸ ἔνδυμα;»²⁸.

Ἡ πρόνοια Θεοῦ δὲν περιορίζεται μόνον στὶς ὑλικές – βιοτικὲς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται καὶ στὶς ἀνάγκες τῆς ψυχῆς του· ἐκεῖ μάλιστα ἐπιμένει. «Χίλιες δυὸ περιστάσεις μᾶς φέρνει κάθε μέρα, γιὰ νὰ κατευθύνῃ καὶ κυβερνήσῃ τὴ ζωὴ μας πρὸς τὸ θεῖο του θέλημα. Ἐνα κήρυγμα ποὺ θὰ παρακολουθήσωμε, μιὰ καλὴ συμβουλὴ ποὺ θὰ ἀκούσωμε, ἕνα οἰκοδομικὸ βιβλίον ποὺ θὰ πέσῃ στὰ χέρια μας, ἕνα καλὸ παράδειγμα ποὺ θὰ ἰδοῦμε, μιὰ θλίψις, μιὰ περιπέτεια, μιὰ ἀσθένεια, μιὰ εὐλογία στὰ ἔργα τῶν χειρῶν μας καὶ καρποφορία στοὺς ἀγρούς μας, ὅλα αὐτὰ καὶ ἀναριθμητὰ ἄλλα, ἀπὸ τὸ πιὸ μεγάλο γεγονὸς τῆς ζωῆς μας ὡς τὴν πιὸ μικρὴ καὶ ἀσίμαντη λεπτομέρεια, εἶναι ἐπεμβάσεις καὶ ἐνέργειες τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ κυβερνήσῃ καὶ νὰ κατευθύνῃ πρὸς τὸ καλὸ τὴ ζωὴ μας»²⁹.

β. Μὲ τὴν πεποιθῆσι ὅτι ὑπάρχει καὶ ἐνεργεῖ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ στὴν ζωὴ μας καταφεύγομε οἱ πιστοὶ στὸν Κύριον καὶ στοὺς ἁγίους μας: «*πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραδώμεθα*», ὁμολογοῦμε καὶ εὐχόμεστε σὲ κάθε θεῖα λειτουργία. Εἴμαστε πεπεισμένοι ὅτι ὁ φιλόανθρωπος Κύριος καὶ οἱ μιμητὲς Του ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας θὰ μᾶς συνδράμουν στὶς ἀνάγκες καὶ δυσκολίες τῆς ζωῆς μας.

Ἡ πρὸς τὰ ἄλογα δημιουργήματα μεγίστη πρόνοια τοῦ Θεοῦ ὠθεῖ καὶ ἐμᾶς σὲ πίστι καὶ ἐλπίδα: «*Ταῦτά σοι εἰς προτροπὴν τοῦ αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ τὰ πρὸς σωτηρίαν διὰ τῆς περὶ τὰ ἄλογα τοῦ Θεοῦ προνοίας νενομοθέτηται. Τί οὐκ ἂν γένοιτο τῶν παραδόξων ἔνεκεν σοῦ, ὃς κατ' εἰκόνα γέγονας τοῦ Θεοῦ, ὅπουγε ὑπὲρ ὄρνιθος οὕτω μικρᾶς ἢ μεγάλης καὶ φοβερὰ κατέχεται θάλασσα, ἐν μέσῳ χειμῶνι γαλήνην ἄγειν ἐπιταχθεῖσα;*»³⁰.

γ. Γι' αὐτὸ ὁ ἐμπιστευόμενος τὴν θεῖα πρόνοια πιστὸς καταφεύγει στὶς δύσκολες στιγμὲς τῆς ζωῆς του στὴν προσευχὴ καὶ στὴν ἐλπίδα: «*Κύριος ποιμαίνει μοι καὶ οὐδὲν μοι ὑστερήσει*»³¹, ἐπαναλαμβάνομε μαζί μὲ τὸν Ψαλμοδὸ καὶ εἴμαστε σίγουροι ὅτι δὲν θὰ μᾶς λείψῃ κάτι. Ἡ θεῖα πρόνοια, κατὰ τὴν πίστι τῶν Ὁρθοδόξων, θὰ ἐνεργήσῃ στὴν κατάλληλο γιὰ τὴν πνευματικὴ μας σωτηρία στιγμῇ. «*Μὴ ζῆτει τοῦτο, μηδὲ περιεργάζου, ἀλλὰ παραχώρει τῷ ἀκαταλίπτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας τοῦ καιροῦ τὴν ἐπιτηδειότητα*»³², μᾶς συμβουλεύει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος.

δ. Ἡ τήρησις τοῦ θεοῦ θελήματος καὶ ἡ ἐπιδιώξις τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ζωῆς, συμφώνως μὲ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου μας, ἀρκοῦν: «*καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσονται ἡμῖν*»³³. Ὅλα ὅσα μᾶς χρειάζονται γιὰ τὴν ζωὴ μας θὰ προνοηθοῦν ἀπὸ Αὐτόν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος διακηρύσσει ὅτι «*τοῖς ἀγαπῶσιν τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν*», ἀκόμη καὶ οἱ ἀντιξοότητες καὶ οἱ περιπέτειες τοῦ βίου. «*Βλέπετε ὅτι ἔμψυχα καὶ ἄψυχα συναρμολογοῦνται καὶ ἐναρμονίζονται κατὰ ἕνα θαυμαστὸ τρόπο, ὥστε στὸ τέλος νὰ βγῇ ἕνα συγκεκριμένο, καλὸ καὶ ἀνέλπιστο ἀποτέλεσμα. Νομίζει κανεὶς*

30 Μ. Βασιλείου, *Ὁμιλία εἰς τὴν Ἐξαήμερον*, Η', 5 (ΒΕΠ 51, 259).

31 *Ψαλμ.* 22: 1.

32 Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον*, ὁμιλία Δ' (PG 50, 487).

33 *Ματθ.* 6: 33.

28 Ἰωάννου Κολιτσάρα, *Εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν*, σ. 57.

29 ὁ.π., σ. 76-77.

ὅτι κάποιο ἀόρατο χέρι κατευθύνει με σοφία, με ἀκρίβεια καὶ δύναμι τὰ πράγματα, γιὰ νὰ προλάβῃ καταστροφὲς καὶ νὰ σώσῃ ἀπὸ βέβαιο κίνδυνο τὸν ἄνθρωπο»³⁴.

ε. Τέλος, οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας καθίστανται ἐκουσίως ὄργανα τῆς θείας προνοίας πρὸς τοὺς συνανθρώπους τους. Φωτίζονται ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ παρεμβάλουν με διάκρισι καὶ ἀγάπῃ γιὰ τὴν σω-

Ἡ καθημερινὴ ζωὴ τοῦ ἀγωνιζομένου χριστιανοῦ συντελεῖται μέσα στὴν παρουσία καὶ φροντίδα τοῦ παναγάθου Θεοῦ.

τηρία τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων τῶν συνανθρώπων μας. Παραδείγματα τέτοιων ἐπεμβάσεων ἀναφέρονται σὲ ὄλους τοὺς βίους τῶν ἁγίων καθὼς καὶ στὸν νεοφανῆ κατὰ Χριστὸν ἅγιο, τὸν «Τρελλο-Γιάννη»³⁵.

4. Ἐπίλογος

Ἡ πίστις στὴν θεία πρόνοια ἐκδιώκει τὸ ἄγχος καὶ τὴν ἀγωνία ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους: «Ἦθελε [ὁ Κύριος] νὰ ἐξουδετερώσῃ καὶ νὰ διώξῃ ἀπὸ τὴν καρδιά τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀγωνιόδη καὶ καταθλιπτικὴ μέριμνα γιὰ τὴν συντήρησί τους, καὶ νὰ τοὺς μάθῃ νὰ ἐπαναπαύωνται με πίστι στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος πεισθῇ ὅτι ἔχει πάντοτε κοντὰ του βοηθὸ καὶ προστάτη καὶ προνοητὴ τὸν πανάγαθον Θεόν, τότε αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του ἀσφαλῆ, μένει εἰρηνικὸς καὶ στίς πὶδὸ δύσκολες περιστάσεις καὶ ἐμπιστεύεται τῇ ζωῇ του καὶ τὶς ὑποθέσεις του στὴ θεία πρόνοια. Ἔργάζεται βέβαια καὶ αὐτὸς καὶ κοπιᾷ καὶ χρησιμοποιεῖ τὶς πνευματικὲς καὶ σωματικὲς δυνάμεις

ποῦ ἔλαβε ἀπὸ τὸ Θεό, γιὰτὶ αὐτὸ θεωρεῖ καθῆκον, ἀλλὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν προσπαθειῶν του τὴν ἐξαρτᾷ ἀπὸ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ»³⁶.

Ἡ καθημερινὴ ζωὴ τοῦ ἀγωνιζομένου χριστιανοῦ συντελεῖται μέσα στὴν παρουσία καὶ φροντίδα τοῦ παναγάθου Θεοῦ. Ὁ πιστὸς ἐκκινᾷ τὴν ἡμέρα ἐμπιστευόμενος πλήρως καὶ τελείως τὴν πατρικὴ καὶ πανσθενουργὸ πρόνοια τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ὅπως ἀναγράφεται καὶ στὴν προσευχὴ τῶν πατέρων τῆς Ὀπτινα: «Ὅποιες εἰδήσεις κι ἂν λάβω στὸ διάστημα τῆς σημερινῆς ἡμέρας, δίδαξε με νὰ τις δεχθῶ με ἡρεμία καὶ με τὴν πεποίθησι ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὸ ἅγιο θέλημα Σου ... Σ' ὄλες τὶς ἀπρόοπτες περιστάσεις μὴ με ἀφήσεις νὰ ξεχάσω ὅτι τὰ πάντα προέρχονται ἀπὸ Σένα». Καὶ με τὸν προσωπικὸ του ἀγῶνα τὰ πραγματοποιεῖ αὐτὰ.

I. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Βιβλιογραφία

- Βασιλείου, *Ὁμιλίες εἰς τὴν Ἐξαήμερον*, Α' - Θ' (ΒΕΠ 51, 185-272).
- Γενναδίου Σχολαρίου, *Περὶ θείας προνοίας καὶ προορισμοῦ*, Λόγοι Α' - Ε' (PG 160, 1105-1156).
- Ἰωάννου Δαμασκνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, 43-44 (Schriften, Bd. II, σσ. 100-106).
- Ἰωάννου Χρυσόστομου, *Μοῖρα καὶ Θεία Πρόνοια*: Λόγοι Α' - ΣΤ' (Αθήνα: Λύχνος, 2003).
- Ἰωάννου Χρυσόστομου, *Περὶ εἰμαρμένης τε καὶ προνοίας*, Λόγοι Α' - ΣΤ' (PG 50, 749-774).
- Κολιτσάρα Ἰωάννου, *Εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν* (Αθήνα: Ζωή, 1977).
- Ἀθανασίου Νίκου, *Θεία πρόνοια καὶ εἰμαρμένη κατὰ τοὺς Τρεῖς Ἱερᾶρχες* (Θεσσαλονίκη 2007).
- Φαράντου Μέγα, *Περὶ θείας προνοίας καὶ προορισμοῦ* (Αθήνα 1966).

³⁴ Ἰωάννου Κολιτσάρα, *Εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν*, σ. 47.

³⁵ Βλ. Διονυσίου Μακρῆ, *Ὁ τρελλο - Γιάννης*, τόμ. Α' - Β' (Αθήνα: Ἀγαθὸς Λόγος, 2009).

³⁶ Ἰωάννου Κολιτσάρα, *Εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν*, σ. 56.

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΕΣ ΕΛΛΗΝΟΡΟΥΜΑΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Ἐχει ἀνακοινωθεῖ ἐπιστημονικὰ ὅτι τὸ Μαντεῖο τῆς Δωδώνης ἀπὸ τὴν πανάρχαια ἐποχὴ ἀκτινοβολοῦσε ὄχι μόνον στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλη τὴ χερσόνησο τοῦ Αἴμου, δηλαδὴ στὰ Βαλκάνια, καὶ εὐρύτερα στὴ νοτιοανατολικὴ Εὐρώπη. Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου καὶ ἀκαδημαϊκὸς E. Condurachi προσκλήθηκε μεταπολεμικὰ στὸ Ζάγκρεμπ τῆς Κροατίας, ὅπου ὁργανώθηκε διεθνὲς συνέδριο πρὸς τιμὴν τοῦ Κροάτη ἀκαδημαϊκοῦ G. Novak, καὶ ἀνέπτυξε τὸ θέμα: «Ἡ Δωδώνη καὶ οἱ σχέσεις μετὰ τὸν βαλκανικὸ κόσμον». Ἀρχικὰ ἀνέφερε ὅτι ἰδρυτὴς τοῦ μαντείου εἶναι ὁ Δευκαλίων, ὁ πατέρας τοῦ Ἑλλήνου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα καθιερώθηκε ὡς ἐθνῶνυμο, ὑπαρκτὸ ἀπὸ τότε, Ἑλλάς, ἢ δὲ γλῶσσα ἑλληνικὴ τόσο ἐπιτόπια ὅσο καὶ στὴν ξενιτιά, ὅπως ἐνωρὶς σαφέστατα ἀποφάνθηκαν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Σορβόννης Jean Bérard καὶ ὁ Ἴταλὸς Antonio Antinorio, ἐνδιάμεσα δὲ ὁ καθηγητὴς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ ἀκαδημαϊκὸς Μιχαὴλ Σακελλαρίου.

Ὁμολογουμένως ἡ ρουμανικὴ ἐπιστήμη διερεῦνε σὲ βάθος καὶ πλάτος τὶς δραστηριότητες τῶν ἀποδήμων Ἑλλήνων ὄλων τῶν περιόδων, καὶ ὄχι ἀποκλειστικὰ στὸν χῶρο τῆς σημερινῆς ρουμανικῆς ἐπικράτειας, ἀλλὰ πολὺ πλατύτερα, ὅπως συνάγεται καὶ μόνον ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν συγγραφῶν τοῦ Condurachi, τοῦ ὁποίου ἐνδεικτικὰ μνημονεύονται οἱ ἐπόμενες: 1) *Ἡ ἐθνογένεσι τῶν βαλκανικῶν χωρῶν*. 2) *Στοιχεῖα ἐνόπτιας*

τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν στὴ Δοβρουτσὰ καὶ στὸν νότον τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως. 3) *Οἱ στατῆρες τῆς Κυζίκου καὶ οἱ ἐμπορικὸι δρόμοι ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον στὸν Δούναβι*. 4) *Ἐπιδράσεις ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς στὰ Βαλκάνια, στὴν Οὐγγαρία καὶ στὴν Πολωνία*. 5) *Οἱ λαοὶ τῆς ΝΑ Εὐρώπης καὶ ὁ ρόλος τους στὴν ἱστορία (ἀρχαιότητα)*. 6) *Ὁ Δούναβις λίκνο τοῦ πολιτισμοῦ τῆς κεντρικῆς καὶ νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης*.

Βέβαια, ὁ Condurachi δὲν εἶναι ὁ μοναδικὸς Ρουμάνος ἐρευνητὴς. Ὑπάρχουν πολλοὶ καὶ διάσπομοι, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου καὶ ἀκαδημαϊκὸς N. Bănescu. Αὐτός, κατὰ τὴν ἀναγόμεσί του ὡς ἀντεπιστέλλοντος μέλους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἔχει γνωστοποιήσει δημιουργία κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους «χώρας ἀληθινὰ γετοελληνικῆς». Συγκρίνοντας δὲ τὰ προρωμαϊκὰ δρώμενα πρὸς τὰ μεταρωμαϊκὰ, ὅταν ἀκτινοβολοῦσε ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ἀποφάνθηκε: «Αὐτὴ ἡ ἐπίδρασι τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ δὲν διακόπτεται ἐξ αἰτίας τῆς ρωμαιοκρατίας».

Στὴ συνέχισι τῆς ἑλληνικῆς πολιτισμικῆς ἐπιδράσεως ἔχει ἐμβαθύνει ἐπίσης ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου καὶ ἀκαδημαϊκὸς Vasile Pârvan, ὁ ὁποῖος εἶχε καὶ τὴ διεύθυνσι τοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ *Orfeu (Ὀρφεὺς)*. Αὐτὸς ἀνάγει στὸν Ἑλληνισμὸ τόσο τὸν Θρακὰ Ὀρφέα ὅσο καὶ τὸν Φρύγα Πέλοπα, τονίζοντας τὰ ἐξῆς: «Οἱ ἀρχαῖες ἑλληνικῆς παραδόσεις, σφῆζεμενες κυρίως στοὺς ἐπικούς κύκλους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐμπνεύσθηκαν οἱ τραγικοί, ἐμπεριέχουν γνώσεις παμπάλαιες, ἀφότου οἱ

Ἕλληνες, Θραῖκες, Φρύγες ἀνῆκαν ὅπωςδὴ-ποτε σὲ κοινὸ τῶν τριῶν ἔθνος. Ὁ Ὀρφεὺς ἦταν Θραῖξ, ὁ Πέλοψ ἦταν Φρύξ, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο ταυτόχρονα ἦσαν καὶ Ἕλληνες. Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ἐμφανίζουν αὐτὴ τὴν πνευματικὴ κατάστασι. Τὰ δὲ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα τοῦ τελευταίου μισοῦ τοῦ αἰῶνα ἐπιβεβαιώνουν ὁλοένα καὶ περισσότερο τὴν ἀκριβεία τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν παραδόσεων».

Πολλαπλῶς ἐνημερωτικὴ ἀποδείχθηκε γαλλόγλωσση συγγραφή τοῦ Pârvan με τίτλο *Ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἑλληνιστικὴ διείσδυσι στὴν κοιλάδα τοῦ Δουνάβεως*. Καὶ τοῦτο, διότι ἀποκαλύπτει τὴν πολυσχιδῆ προσφορὰ τῶν Ἑλλήνων, ὥστε οἱ ποταμοὶ Δούναβις καὶ Δνείπερος ὀνομάζονται ἀπὸ τὸν Pârvan «ἑλληνικοί».

Μετέπειτα, ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου καὶ ἀκαδημαϊκὸς Dumitru Pîrpidi ἔχει συγγράψει σειρά βιβλίων, τῶν ὁποίων τὸ πληρέστερο, ἰταλόγλωσσο, ἐπιγράφεται *Οἱ Ἕλληνες στὸν Κάτω Δούναβι ἀπὸ τὴν ἀρχαίῃ ἐποχῇ ἕως τὴ ρωμαϊκὴ κατάρκτησι*. Ἐξαιρετικὰ διαφωτιστικὸς γίνεταὶ ὁ Pîrpidi καὶ μὲ γαλλόγλωσσο τόμο, τὸν ὁποῖο ἐπιγράφει *Βραχέα Σκυθικά. Ἐρευνες στὶς ἑλληνικὲς ἀποικίαι τῶν ρουμανικῶν ἀκτῶν τῆς Μαύρης Θάλασσης*. Σὲ αὐτὸν ὁ Pîrpidi, πέραν τῶν ἄλλων, σκιαγραφεῖ καὶ τὴν πολὺδραστὴ προσωπικότητα τοῦ Ἀκορνίωνος ἀπὸ τὴ Διονυσόπολι, στὸν ὁποῖο ὁ βασιλεὺς τῆς Δακίας Burevasta ἀπένευε τὸ ἀξίωμα τοῦ «πρώτου καὶ μεγίστου», δηλαδὴ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀναθέτοντάς του τὶς διαπραγματεύσεις μὲ τὸν Πομπήιο στὴν Ἡράκλεια (Μοναστήρι, Βιτώλια) τῆς Πελαγονίας. Ὡς γνωστόν, ὄχι μόνον ἡ Δακία, ἀλλὰ καὶ ἡ διάδοχος Ρουμανία ἔχει ἀναγορεύσει ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν καὶ πρωθυπουργὸ Ἕλληνα, τὸν Iorga, τοῦ ὁποῖου τὴν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων ἑλληνικὴ καταγωγὴ του ἔχει ἀποκαλύψει ὁ R. Theo μὲ γαλλόγλωσσο δημοσίευμα ἐπιγραφόμενον *Ἡ ἑλληνικὴ συμβολὴ στὸ μεγαλεῖο καὶ στὴ*

λαμπρότητα τῆς Ρουμανίας.

Πάντως, ὁ Ἀκορνίων ἀναδείχθηκε, διότι διέθετε ἰδιάζοντα προσόντα γιὰ τὴν ἐποχὴ του, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὴ λατινομάθεια. Φυσικὰ δὲν ἦταν ὁ μοναδικὸς λατινομαθὴς, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Pîrpidi, κατὰ τὸν ὁποῖο ἓνα καὶ μισὸ αἰῶνα πρὸ τῆς κατακτίσεως τῆς Δακίας ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους ἐντοπίσθηκαν «Ρωμαῖοι» πολῖτες ἑλληνικῆς καταγωγῆς, Ἕλληνες λατινόφωνοι, Ἑλληνόβλαχοι! Ἔτσι κατανοοῦνται καὶ ὅσα ἔχει γράψει ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου καὶ ἀκαδημαϊκὸς I. I. Russu γιὰ τὴν ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ γραφὴ στὴν προρωμαϊκὴ Δακία! Εὐλόγα δὲ ὁ ἀκαδημαϊκὸς Radu Vulpe, σχολιάζοντας παρατήρησι τοῦ Pârvan, ἔχει παρουσιάσει τοὺς ἀπὸ μακροῦ ἐγκατεστημένους στὴ Δακία, σχεδὸν ἐντοπίους, καὶ ἐπέλυδες Ἕλληνες, χρῆστες τῆς λατινικῆς γλώσσης! Στὶς ἡμέρες μας ὁ Cicerone Poghirc, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου καὶ Bochum τῆς Γερμανίας, συνάμα δὲ γενικὸς γραμματέας τοῦ Ἰνστιτούτου Ρουμανικῶν Σπουδῶν στὸ Παρίσι «Κάρολος ὁ Α'», ὡς ἔναρξη τοῦ ἐκλατινισμοῦ Ἑλλήνων στὰ πάτρια ἐδάφη, ἀκριβέστερα στὴ Βόρειο Ἠπειρο, ὀρίζει τὸ 229 π.Χ., ἐνῶ ὁ καθηγητὴς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ ἀκαδημαϊκὸς Ἀγαπίτς Τσοπανάκης διαφοροποιεῖται κατὰ μία δεκαετία, ἤτοι 239 π.Χ. Ἀποδεδειγμένα οἱ Βορειοηπειρώτες ἐξοικειώνονται μὲ τὴ λατινικὴ γλώσσα πρὸ ρωμαιοκρατίας, συμμετέχοντας στὰ βοηθητικά (auxilia) τμήματα τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, σύμφωνα μὲ ἀρχαῖες πηγές καὶ ἐπιστημονικὲς μαρτυρίες (Τίτος Λίβιος καὶ σύγχρονοί μας διακεκριμένοι ἐπιστήμονες S. I. Oost, N. G. L. Hammond, G. Cheesman, P. Cabanes).

Κατὰ τὸν Ρουμάνο καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Κοπεγχάγης Eugène Lozovan, ὁ Ἑλληνισμὸς στὴ Δακία ἔλαβε τεράστιες διαστάσεις, ὅταν ὁ αὐτοκράτορας Τραϊνὸς ἔκαμε δύο ἐκστρατείες κατὰ τῶν Δακῶν, στρατολογώντας καὶ τοὺς Ἕλληνες τῆς

Ἐγγὺς Ἀνατολῆς, καθὼς καὶ Κρητικούς ἱκανοὺς σκαπανεῖς καὶ γεφυροποιούς, τοὺς κατασκευαστὲς τῆς φημισμένης γέφυρας Drobeta στὸν Δούναβι, πρὸ πάντων δὲ Κυπρίους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀσυναγώνιστοι καὶ στὴν ἀνέγερση φρουρίων γιὰ διαφύλαξη τῆς νέας ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας μὲ τὸν ἐπικεφαλῆς ἀρχιτέκτονα μηχανικὸ Ἀπολλόδωρο, τὸν δημιουργὸ καὶ τῆς ἐπινίκιας ἀψίδας τοῦ Τραϊανοῦ στὴ Ρώμη, καθὼς καὶ πολλῶν καλλιτεχνικῶν ἀριστουργημάτων. Ταυτόχρονα, ὁ Τραϊανὸς εἶχε στὸ ἐπιτελεῖο ὡς προσωπικὸ ἰατρὸ καὶ προϊστάμενο τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας τὸν Κρίτωνα (Titus Statilius Crato), ὁ ὁποῖος ἔγινε καὶ ὁ πρῶτος ἱστορικὸς τῆς κατακτημένης χώρας, γράφοντας ἑλληνικά, ἂν καὶ γνώστης τῆς λατινικῆς γλώσσας ὡς Ρωμαῖος πολίτης. Ὁ Κρίτων ἔχει κιόλας πρωτοτυπίσει, γνωρίζοντας καὶ τὴν ἐθνολογικὴ σύνθεση τῆς περιοχῆς τῶν Γετῶν, ὅποτε τὴ συγγραφὴ του ἐπιγράφει *Γετικά*. Ἀποσπάσματά της ἔχει διασώσει ὁ Ἰωάννης ὁ Λυδός, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ διοικητῆς τῆς ἐπαρχίας *Εὐρώπης*, ὅπως ὀνομάζονται τότε τὰ σημερινὰ *Βαλκάνια*, αὐτόπτης δὲ μάρτυρας τῆς τύχης Ἑλλήνων χρηστῶν τῆς λατινικῆς γλώσσας: «... *καίπερ Ἑλλήνας ἐκ τοῦ πλείονος ὄντας, τῇ τῶν Ἰταλῶν φθέγγεσθαι φωνῇ, καὶ μάλιστα τοὺς δημοσιεύοντας*».

Ἐξακριβωμένα Ἑλλήνες δὲν εἶχαν ἀπουσιάσει καὶ πρωτύτερα πέρα τῆς Ἰουστινιανείας *Εὐρώπης*, δηλαδὴ πέρα τῶν Βαλκανίων, δοθέντος ὅτι κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνες, 4^ο-5^ο, ὅταν ἐκεῖ ἐγκαταστάθηκαν μεταναστευτικοὶ λαοί, ὅπως οἱ Γότθοι, αὐτοὶ ἐκχριστιανίσθηκαν ἀπὸ τὸν ἀλλοτριωμένο ἀνθρωπῶνιμικὰ Ἑλλῆνα Γούλφιλα ἢ Οὐλφιλα, δημιουργὸ καὶ τῆς «Γοτθικῆς Γραφῆς»! Δὲν εἶχαν βραδύνει νὰ ἐμφανισθοῦν καὶ παράτολμοι ἀπόδημοι ἀπὸ τὸν κυρίως ἑλληνικὸ χῶρο, ὅπως ὁ ἀμφίλεκτος φιλόσοφος Aethius Histicus, ὄνομα ἀναγόμενο κατ' εὐθείαν στὸ Ἠπειρωτικὸ φύλο τῶν Αἰθίκων τῆς Πίν-

δου. Ἀναμφίβολα παρεμβάλλεται χρονικὸ διάστημα ἕως τὴν ἐπανεμφάνιση αἰσθητότερης ἀποδημίας Ἑλλαδιτῶν πέρα τοῦ Δουναβέως. Διακρίνονται δὲ πάλι Ἠπειρωτῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων διασημότερος ὅπωςδήποτε εἶναι ὁ Μιχαὴλ ὁ Γενναῖος. Διότι ἀνῆλθε καὶ σὲ θρόνο ἡγεμονικὸ, ἐκπληρώνοντας καὶ διακαῖ πόθο τῶν γηγενῶν μὲ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἐνώσεως τῶν τριῶν Ἠγεμονιῶν. Ταυτόχρονα ἔχει πασχίσει Pro Republica Christiana (1593-1603), ὅπως μὲ ὁμότιτλο δημοσίευμα ἔχει πληροφορήσει ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Σάλτσβουργ Al. Randa. Αὐτὸ ἄλλωστε συνάγεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνία τὴν ὁποία εἶχε μὲ τὸν Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας Μελέτιο Α' τὸν Πηγᾶ, ἀληθινὸ ποδηγέτη καὶ ἐμπυχωτή, ὅπως βεβαιώνουν οἱ γραφές του: «*Εσεῖς εἴσθε τὸ γένος ἐκεῖνο τὸ περιφρονημένον τῶν Ρωμαίων, τὸ ὁποῖον ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν Οἰκουμένην μὲ τὴν δύναμιν τῶν ἀρμάτων. Ἡ πρώτη μοναρχία τῶν Περσῶν μετετέθη εἰς Αἰγυπτίους, ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους εἰς Μακεδόνας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν Ἑλλῆνες, τὸ γνήσιον γένος σας...*». Ἐπιπρόσθετα, ὁ Μιχαὴλ ὁ Γενναῖος δημιουργεῖ ἰσχυροὺς δεσμοὺς μὲ τοὺς ἀπανταχοῦ ὁμογενεῖς, ἰδίως δὲ μὲ δυναμικοὺς ἱεράρχες, Διονύσιο Ράλλη-Παλαιολόγο, μπτροπολίτη Τιρνόβου, Διονύσιο τὸν Φιλόσοφο, μπτροπολίτη Λαρίσης-Τρίκκης καὶ Σταγῶν, μὲ λαϊκοὺς ἀπλοὺς, Κυκλαδίτες, Κρητικούς καὶ ἀλλογενεῖς, Ἀνδεγαυοὺς, Ἰσπανοὺς... Ἐχει συγκροτήσει ἀντιοθωμανικὸ συνασπισμὸ, κατανικώντας τοὺς Τούρκους τὸν Αὐγουστο τοῦ 1595. Ὁραμὰ τοῦ ἦταν ἡ ἀνοδὸς του στὸν θρόνο τοῦ Βυζαντίου. Τὸν ἀπόηχο αὐτοῦ ἀποτελοῦν οἱ ὕμνοι συγχρόνων του λογίων, Σταυρινοῦ, Ματθαίου τοῦ Μυρέων, Παλαμίδη, Πετρίτση, Διακρούστη, Σπόντη... Οἱ ἄγωνες αὐτοὶ δοξολογήθηκαν καὶ μὲ δημοτικὰ τραγούδια, βουλγαρικά, σερβικά, ἑλληνικά... Τὴν ἀπουσία δὲ ρουμανικῶν ἐρμίνευσαν λαογράφοι, ἰδίως ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Δ. Οἰκονομίδης, ἔξ ἀφορμῆς ἐπισημάνσεως μοναδικοῦ, τὸ

όποιο αποδείχθηκε λόγιο από τον Demosten Russo, καθηγητή του Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου, ο οποίος είχε αποκαλύψει και τον δημιουργό, τον έθνικό ποιητή της Ρουμανίας Vasile Alecsandri, έλληνικής καταγωγής!

Όστόσο, αδιανόητη παραποίηση της πραγματικότητας επιχειρήθηκε το 1979 στο ζήτημα της καταγωγής του ηγεμόνα της Μολδαβίας Βασιλείου Λούπου, του οποίου ως άπαρχη του γένους προτιμήθηκε ο Ρωμαίος Valerius Cervinus, 394 π.Χ. (Dumitru Velciu, *Grigore Ureche*, Editura Minerva, Bucaresti 1979, 194). Η δὲ ἀποκατάσταση στὸ ὀρθὸν ἔγινε στὶς ἀρχὲς τοῦ 21^{ου} αἰῶνα μ.Χ. στὴν ἐντεῦθεν τῆς Ἀδριατικῆς Βόρειο Ἠπειρο!

Φρικτότερη ἐκτροπὴ διαπράχθηκε ἀπὸ ἀκαδημαϊκὸ, τὸν Haralambie Mihăescu, ὁ ὁποῖος, σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς ὁμολόγους του Ρουμάνους, καθὼς καὶ ἄλλων χωρῶν, τὴν ἐπιστημονικὰ πολὺτιμη μαρτυρία «*Ἕλληνας ἐκ τοῦ πλείονος ὄντας...*» τοῦ Ἰωάννου Λυδοῦ ἀλλοιώνει σὲ διαδοχικὰ δημοσιεύματα, ρουμανόγλωσσα, γαλλόγλωσσα, γερμανόγλωσσα, ἐξαφανίζοντας τὴν πλέον οὐσιαστικὴ λέξη «*Ἕλληνας*». Στὸ δὲ ἰταλόγλωσσο σβίνει ἀπὸ τὸ κυρίως κείμενο τὴν ἴδια λέξη «*Ἕλληνας*», ἐνῶ στὴ σημείωση παραθέτει ἀναλλοίωτο τὸ πρωτότυπο, ἀλλὰ προβαίνει καὶ σὲ χειρότερη νόθευση, προσθέτοντας τὴν ἀνύπαρκτη μὲν στὸν Ἰωάννη Λυδὸ φράση “*delle regioni danubiane*”, ἀναγκαία δὲ στὸν Mihăescu γιὰ τὴν ἐμφύτευση λατινογλώσσων στὴ Δακία. Διότι ἡ θορυβώδης καὶ ἤδη μυθώδης κάθοδος ἀπὸ Δακία Βλάχων ἔπαυσε νὰ συζητεῖται μετὰ τὰ ἐκτενέστατα «*Προλεγόμενα*» τοῦ Γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ P. Lemerle στὸ ἰσχνότατο *Χρονικὸν* τοῦ Κεκαυμένου, ὁ ὁποῖος τελικὰ παραδέχεται τὴν ἐντοπιότητα τῶν Βλάχων τῆς Ἑλλάδος, διακρίνοντάς τους σὲ ἀστούς, κτηματίες, κτηνοτρόφους. Ρουμάνοι ἄλλως τε ὁμολογοὶ τοῦ Mihăescu, καθὼς καὶ ἄλλων χωρῶν, ὑποστηρίζουν ὅτι λατινόφωνοι ἀνέρχονται

στὴ Δακία ἀπὸ τὴν «*Εὐρώπη*» τοῦ Ἰωάννου Λυδοῦ. Αὐτὸ ἀπέδειξε μὲ δίτομο ὀγκῶδες σύγγραμμα, εὐγλωττότατα ἐπιγραφόμενο *Ἡ καταγωγὴ τῶν Ρουμάνων*, κατὰ τὰ ἔτη 1923-1927, ὁ ἀκαδημαϊκὸς καὶ θεμελιωτὴς τῆς Γλωσσολογικῆς Σχολῆς Ἰασίου Alexandru Philippide. Τὸ δὲ ἐπιστημονικὸ ἐπίτευγμα ἐπιδοκιμάσθηκε τόσο στὴ Ρουμανία (A. Sacerdoteanu, I. Siadbei, C. Daicovicu - H. Daicovicu...) ὅσο καὶ σὲ ἄλλες χῶρες (E. Bourciez, P. Garde...).

Ὡς πρὸς τὸν ἡγεμόνα Βασίλειο Λούπο, πληροφορίες ποικίλες ἔχουν καὶ οἱ C.C. Giurescu - D. C. Giurescu στὸ ὀγκῶδες σύγγραμμά τους ποὺ ἐπιγράφεται *Ἱστορία τῶν Ρουμάνων ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους ἕως σήμερα*. Αὐτοί, κατὰ πρῶτον, τονίζουν ὅτι στὸ χρονικὸ διάστημα τοῦ 17^{ου} αἰῶνα καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18^{ου} πραγματώνονται πρωτόφαντα πολιτισμικὰ ἐπιτεύγματα. Συγκεκριμένα, τότε οἱ Ρουμάνοι βαθμιαία ἀποδεσμεύθηκαν ἀπὸ τὴν ἀφόρητη καταπίεση νὰ ἐκφράζονται σλαβονικὰ καὶ ἐπιδόθηκαν δειλὰ στὴ χρῆση τοῦ λατινογενεοῦς προφορικῆς ἰδιώματος, τὸ ὁποῖο θὰ διέτρεχε τὸν κίνδυνο τοῦ ἀφανισμοῦ, ἂν δὲν συνέβαινε ἄνοδος λατινοφώνων ἀπὸ τὴν Ἰουστινιάνεια *Εὐρώπη*. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ἐπίσης ὅτι τὰ Χρονικὰ τῆς χώρας συντάσσονται πλέον στὴ γλῶσσα τῶν αὐτοχθόνων μετὰ τὴν πρωτοποριακὴ συμβολὴ τοῦ μοναχοῦ Κορέση, ποὺ κατάγεται ἀπὸ νησὶ τοῦ Ἀρχιπελάγους τοῦ Αἰγαίου, ἀκριβῶς δὲ τὴ Χίο. Αὐτὸς εἶχε κιόλας ἐκδώσει καὶ λειτουργικὰ βιβλία μὲ ἀπόλυτο σεβασμὸ στὴν Ὀρθοδοξία. Γι' αὐτὸ ἡ περίοδος μετὰ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἡγεμονίας τοῦ Μπασαράβα καὶ ἐκείνης τοῦ Βασιλείου Λούπου μέχρι τοῦ Δημητρίου Καντεμιρ ὀνομάζεται κλασικὸς αἰώνας! Οἱ νέοι αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα δὲν ἀρκοῦνται στὴν Ἀκαδημία τοῦ Ἰασίου, τὴν ὁποία ἱδρυσεν ὁ Βασίλειος Λούπος, ὥστε νὰ ἀποτολμοῦν σπουδὲς καὶ στὸ Ἐξωτερικόν: Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία Κωνσταντινουπόλεως, Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης, Βενετίας, Πάδοβας...

Αισθητότατα λοιπόν συμβάλλει ὁ Βασίλειος Λουῖπος σὴν πολιτισμικὴ πρόοδο: ἰδρύει πόλεις, κτίζει ναοὺς καὶ εὐαγῆ ἰδρύματα, γέφυρες, ὅπως ἐκεῖνη πρὸς Κωνσταντινούπολη, μὲ ὀλοφάνερο συμβολικὸ χαρακτῆρα. Ἀπὸ τοὺς ναοὺς ἀναφέρονται ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ στὸ Ἰάσιο καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Πλατύτερης φήμης εἶναι τὸ μοναστήρι τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν στὸ Ἰάσιο. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἐπικρατείας του, ὁ Βασίλειος Λουῖπος ἔγινε κτίτωρ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τοῦ Λνον (1644), προκαλώντας ἐκπλήξη καὶ γιὰ τὰ εἰσαγόμενα δομικὰ ὑλικά – μάρμαρα! Δὲν παρέλειψε δὲ προσφορὰ καὶ πρὸς τὴν κοιτίδα του, κτίζοντας τὴν Ἁγία Λαύρα, ἡ ὁποία συνιστᾷ σύμβολο τῆς ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων τοῦ 1821, ταυτόχρονα δὲ ἀπόδειξη ἀναιρετικῆ τῶν περὶ ἄλβανικῆς καταγωγῆς του ἰσχυρισμῶν τῶν C.C. Giurescu καὶ D. C. Giurescu, ποὺ ἀγνόησαν τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας, στὰ ὁποῖα καταχωρίσθηκε μὲ ἡμερομηνία 24 Φεβρουαρίου 1606 μνεῖα Ἡπειρώτη, ὁ ὁποῖος, μολοντί ἔχει ἐπώνυμο ἑλληνικὸ, ἀναφέρεται ὡς ἄλβανός: «... σήμερα ἦλθεν ἄλβανός ὀνόματι Σοφιανός...».

Πόσο «Ἄλβανός» λογιζόταν πασαένας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους μᾶς ἐνημερώνει ὁ Κ. Ράδος γράφοντας γιὰ τὴν ἀναλογία στὰ «ἄλβανικά» σώματα τῶν Παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν: «Ἐν Βλαχία, ἐκ τῶν ἐξήκοντα “καπιτανιῶν”, πεντήκοντα ὀκτῶ ἦσαν ἑλληνικαί, μία βουλγαρικὴ καὶ μία σερβικί. Πρβ. Ἰω. Φιλίμωνος, *Δοκίμιον ἱστορικόν*, τόμ. Β', σ. 9». Προσθέτει δὲ ὁ Ράδος καὶ τὰ ἐπόμενα: «Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπωνυμίαν “Ἀλβανικόν”, αὕτη προεκριθῆ διὰ διαφοροῦς λόγους. Διὰ τὸ μὴ δυσαραστεῖται ἢ ἀνψυχεῖ ἡ Πύλη, διὰ τὸ μὴν ταράσσονται οἱ ὑπεράγαν φανατικοὶ Λατίνοι, διότι τὸ ἐκ τοῦ σχίσματος γεννηθὲν μῖσος ἦτο τοσοῦτον βαθέως ἐρριζωμένον εἰς τὴν ψυχὴν τῶν δυτικῶν λαῶν, παρ' οἷς τὸ ὄνομα “grecus”, “grec”, “griego” κοινῶς ἐφέρετο οὐχὶ ὡς διπλοῦν τὸ ἔθνος μας, ἀλλὰ

τὰ πιστὰ καθόλου τέκνα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ὥστε ἐπεκράτησε νὰ γίνεαι χρῆσις αὐτοῦ ἀντὶ τῶν χειροτέρων ὕβρεων... Γάλλοι καὶ πολιτικοὶ καλῶς ἐγίνωσκον ὅτι τὰ ὑπ' αὐτῶν μισθούμενα στρατεύματα συνέκειντο ἐξ Ἑλλήνων, κατὰ τὸ ἐν τρίτον μόνον ἄλβανοφώνων καὶ ὑπ' ἀκραιφῶν ἑλληνικῶν αἰσθημάτων διαπνεομένων... Ἐπεκράτησε δ' ἄλλως καὶ ἀπὸ Ἐνετοκρατίας νὰ λέγονται τὰ ἐξ Ἑλλήνων Ἄλβανοί, ἐνεκα τῶν ἐν αὐτοῖς Χειμμαριωτῶν, ἀποτελούντων τὰ δύο τρίτα τῶν στρατευομένων. Καὶ αὕτη δὲ ἡ Ἐπτάνησος Πολιτεία τὸν πρῶτον σχηματισθέντα ὑπ' αὐτῆς πυρῆνα μισθοφορικοῦ ἐξ ἀρματολῶν στρατεύματος ἀπεκάλεσε, παρασυρθεῖσα ἐκ τῆς συνηθείας, “Cospo Albanese”. Ἐπομένως, δὲν ἐκπλήσσει τὸ γεγονός ὅτι ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, καταγόμενος ἀπὸ τὸ Λιβάδι Ὀλύμπου ἢ Βλαχολίβαδο τῆς ἐπαρχίας Ἐλασσόνος, παρασημοφορήθηκε ἀπὸ τὸν τσάρο τῆς Ρωσίας ὡς... Ἄλβανός! Οἱ δὲ C.C. Giurescu καὶ D. C. Giurescu διευκρινίζουν ὅτι εἶναι Βλάχος τὴν καταγωγή, χωρὶς τὸν ἄλλοτε συνηθισμένο χαρακτηρισμὸ «Ρουμάνος».

Τὸ λεγόμενο «Κουτσοβλαχικὸ Ζήτημα» μεθοδεύθηκε μετὰ τὴν πανευρωπαϊκὴ ἐπανάσταση τοῦ 1848. Σὲ αὕτη τὴν ἐπανάσταση εἶχαν συμμετάσχει καὶ οἱ Ρουμάνοι, ἐπιδιώκοντας τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Τρανσυλβανίας. Ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴ τῆς Βιέννης καὶ τὴν ὑπόδειξη διεκδικήσεως ὡς Ρουμάνων τῶν Βλάχων τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας, δηλαδὴ τῆς Μακεδονίας καὶ ἄλλων περιοχῶν, οἱ ὁποῖοι μετονομάσθηκαν «Μακεδορουμάνοι»(!), προέκυψε τὸ «Κουτσοβλαχικὸ Ζήτημα», μὲ συνέπειες ἐπώδυνες γιὰ τοὺς Βλάχους τῶν ἑλληνικῶν περιοχῶν, ἐπιβλαβέστατες γιὰ τὸ σύνολο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀν καὶ ἔγκαιρα καὶ ἐπίσημα ρουμανικὴ προσωπικότητα, ἐπιστημονικὴ καὶ πολιτικὴ, ὁ Mihail Kogălniceanu, ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς Ρουμανικῆς Βουλῆς εἶχε διαβεβαιώσει ὅτι τὸ ἐγγεῖρημα θὰ ἴσχυε «ἐπὶ τοῦ παρόντος»: «Ἐκαστος λαὸς ἔχει ἀνάγκην νὰ στρέφῃ τὰς σκέψεις

του και τους έθνικούς αυτού πόθους προς έν οιονδίποτε ιδανικόν. Ἡ Μακεδονική ρωμουνική πολιτική έφευρέθη προς άποτροπήν του ρωμουνικού λαού από τής περι των έν Τρανσυλβανία υποδούλων άδελφών αυτών μερίμνης. Ἐάν έγκαταλείψωμεν τήν μακεδονικήν πολιτικήν, οί συμπατριῶται ήμῶν θα άναγκασθῶσι νά στραφῶσι προς τήν Τρανσυλβανίαν. Ἄλλ' έν τοιαυτή περιπτώσει αί σχέσεις ήμῶν προς τήν Αύστρουογγαριαν θα διαταραχθῶσι σπουδαίως, τό όποίον έκ

και στο σχετικά πρόσφατο σύγγραμμά της, έπιγραφόμενο *Ἄ Ἑλληνισμός στη Ρουμανία* (Βουκουρέστι 2006, 60 κ.έ.) άναγνωρίζει τόν Βασίλειο Λούπο ως γόνο τής Ἡπειρου. Ἡ πλήρης άλλως τε και όλοφάνερη έλληνικότητα του άποκαλύπτεται και έμπρακτα: «Ἐνθαρρύνει τīs πολιτισμικές σχέσεις με τόν έλληνικό κόσμο και ίδρύει σχολές, στις όποιες διδάσκεται ό έλληνικός άνθρωπισμός και ό βυζαντινός πολιτισμός. Εισάγει τήν έλληνική γλώσσα στην Ἐκκλησία, ένῶ

Ἵπως ύπογραμμίζεται σέ βιβλίο τής Paula Scalcau, «οί έλληνορουμανικές σχέσεις άποτελοῦν ένα από τά πιό πλούσια κεφάλαια τής παγκόσμιας ιστορίας»!

παντός τρόπου δέον ν' άποφύγωμεν ύπό τās παρούσας περιστάσεις. Διά τούτο εἶναι άναγκαῖον επί του παρόντος νά διευθύνωμεν τήν προσοχήν του Ρωμουνικού λαού προς τήν Μακεδονίαν».

Ἵμως ή παραγνώριση τῶν προηγουμένων άπέτρεψε τήν επικράτηση του δικαίου και τῶν έπιστημονικῶν δεδομένων τό 1913 στή Συνδιάσκεψη του Βουκουρεστίου. Σ' αυτήν άλλως τε ή έλληνική άπερισκεψία και προχειρότητα άφψε άναξιοποίητη και τήν άσβεστη έλληνική συνείδηση του «Ρουμάνου» έγκεφάλου τής Συνδιασκέψεως Ν. Μισσίου, με άποτέλεσμα νά συνεχίζεται ό σιγματισμός τῶν Βλάχων ως άλλοτρίων στην άείποτε πατρίδα τους Ἑλλάδα, και νά τίθενται ύπό τήν σκέπη τής Ρουμανικής Ἐκκλησίας, τήν όποία οὐδέποτε άνέχθηκαν οί Βλάχοι. Εϋστοχος δέ παρατηρήσεις διατυπώθηκαν από τούς καθηγητές του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ν. Σαρίπολο και Π. Καρολίδη, ένῶ ό ίδιος ό Ἐλευθέριος Βενιζέλος επικρίθηκε έντονα από τόν Ἄντ. Θ. Σπλιωτόπουλο κ.ά.

Πάντως, ή ρουμανική έπιστήμη, μολοντί άκόμη δέν άπουσιάζουν κάποιες άγκυλώσεις, σέβεται τήν άποστολή της. Ἄξιοσημείωτη έπιστημονική πρόοδος στον προκειμένο τομέά όφείλεται στην Paula Scalcau, ή όποία

ταυτόχρονα, κατά τή διάρκεια τής ήγεμονίας του, μετακαλεῖ πολλούς Ἑλληνες καλογήρους, στους όποιους οί βογιάροι (Ρουμάνοι άξιωματούχοι) έμπιστευόντα τήν εκπαίδευση τῶν παιδιῶν τους». Ἐπ' αυτου δέ ή συγγραφέας επικαλεῖται και μαρτυρία του Δημητρίου Καντεμῆ, του όποίου προ πολλοῦ σημειώθηκε ή έλληνική καταγωγή (*Revue des Etudes Roumaines*, XIII-XVI, 1974, 69 σμ. 1). Ἐξάλλου, σύμφωνα με δημοσίευμα του G. Asachi, τής ψυχῆς τῶν Ρουμανικῶν Ἀρχείων, ή εισαγωγή τής ρουμανικής γλώσσας στή δημόσια εκπαίδευση τής Μολδαβίας έγινε μετά πλήρη αἰώνα και περισσότερο στή θέση τής έλληνικής. Ταυτόχρονα, ό Βασίλειος Λούπος σκιαγραφήθηκε ως μεγάλος προστάτης τής Ὁρθοδοξίας με βάση άπτές και ουσιώδεις προσφορές του σέ θρησκευτικά ιδρύματα τής άνατολικῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐπαλήθευση αυτῶν δημοσιοποιεῖται από τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Ἀθανάσιο Πατελλάρο, ό όποίος έχει άποκαλέσει τόν ήγεμόνα Βασίλειο Λούπο «μοναδική δόξα και χάσμα του έλληνικού έθνους».

Δέν εἶναι μικρότερης σπουδαιότητας και πρωτοβουλίες οί όποιες συνήθως ύποτιμῶνται ή άποσιωπῶνται. Ἐμπνευσμένα ό λόγιος Εϋστράτιος, τρίτος λογοθέτης του

Βασιλείου Λούπου, μετέφρασε στη ρουμανική γλώσσα από τη νεοελληνική τη *Νομική Επιτομή*, έργο προδρομικό σχολικῶν ρουμανικῶν βιβλίων, πρωτομεταφρασμένο από τη βυζαντινή ελληνική και βασισμένο στα βυζαντινά έγχειρίδια τῶν Ἀρμενοπούλου και Ματθαίου Βλασταρά. Ἄξιο δὲ ιδιαίτερης μνείας εἶναι και ἡ συγκυρία ὅτι, ἂν και ἀνῆλθε στὸν ἡγεμονικὸ θρόνο κατὰ τὴ διάρκεια πρωτοφανοῦς ἀνθελληνικοῦ κλίματος, ὁ Βασίλειος Λούπος περιβλήθηκε ἀπὸ πολλοὺς Ἕλληνες, τοὺς ὁποίους συχνὰ ἀξιοποίησε στὶς σχέσεις του με τὴν Τρανσυλβανία, Ρωσία, Τουρκία.

Ἀλλὰ κορυφαία ἐπιτυχία τῆς Paula Scalcău συνιστᾶ ἡ ἀνεύρεση τοῦ πραγματικοῦ ἑπωνύμου τῆς πατρικῆς οἰκογένειας τοῦ Βασιλείου Λούπου, με ἀναφορὰ στὸν ἀδελφὸ του Γεώργιο Κώτση – ἑπωνυμία ἰδιαζόντως Ἑπειρωτική!

Ἔτσι, ὅταν οἱ C.C. Giurescu και D. C. Giurescu εἶχαν χαρακτηρίσει Βλάχο τὸν Γεωργάκη Ὀλύμπιο, θὰ ἦταν ἐπιτρεπτὴ ἢ προσθήκη: «ἐλληνικῆς καταγωγῆς»! Αὐτὸ ἀσπάζεται και ὁ ρουμανικὸς λαός, κατὰ τὸν ὁποῖο Κουτσόβλαχος σημαίνει Ἕλληνας, ὅπως μᾶς διαβεβαιώνουν πολλοί, π.χ. οἱ C. Giurescu, P. Năsturel. Ὁ δὲ I. Coteanu ἔχει τονίσει ὅτι οἱ Κουτσόβλαχοι δὲν αἰσθάνθηκαν ποτὲ ὅτι ἀνῆκουν στὸν ἴδιο λαὸ με τοὺς Ρουμάνους. Ἐξ ἄλλου, στὴν ξενιτεία οἱ Κουτσόβλαχοι πάντοτε στίς τοπικὲς ἀρχὲς καθιστοῦσαν γνωστὴ και τὴν ἐθνότητά τους, ὅπως ἐνωρίτατα εἶχε διαπιστώσει ὁ N. Iorga στὰ Πολωνικὰ Ἀρχεῖα, ὅπου οἱ Μοσχοπολίτες Βορειοπειρωτὲς Βλάχοι καταγράφονται ὡς Γρακοί. Οἱ λόγιοι ἢ ἐπιστῆμονες Βλάχοι, ὅπως οἱ Μετσοβίτες N. Τζαρτζούλης και Τρ. Μπάρτας δὲν ἄφηναν εὐκαιρία διακηρύξεως τῆς ἐλληνικῆς, μάλιστα δὲ ἀρχαιοελληνικῆς καταγωγῆς, ὅπως ἀναφέρει γιὰ τὸν πρῶτο ὁ καθηγητὴς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ἀθανάσιος Καραθανάσης.

Ἦδη οἱ προηγούμενες θέσεις εἶναι δεκτὲς ἀπὸ τὴν ἀκραιφνῶς ἐπιστημονικὴ

ρουμανικὴ κοινότητα, ἡ ὁποία με σειρὰ αὐτοτελῶν βιβλίων ἀποκαθιστᾶ τὴν ἀλήθεια, σὲ ζήτημα ποὺ ἔχει ταλανίσει τὶς δύο χώρες, Ἑλλάδα και Ρουμανία, ἐξ αἰτίας τῆς ἀψυβουργικῆς πολιτικῆς στὴ νοτιοανατολικὴ Εὐρώπη, ἡ ὁποία εἶχε συμπαράσῳρει και ἐκπροσώπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας φορτισμένους με ἀσυγκράτητο μῖσος κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, σύμφωνα με ἀποκάλυψη τοῦ G. Weigand γιὰ τὸν ἀββᾶ Favérial: «Μὲ ιδιαίτερη ἐμπάθεια μιλοῦσε γιὰ τοὺς "maudits Grecs" (τοὺς καταραμένους Ἕλληνες), ποὺ οἱ Λαζαριστὲς εἶναι οἱ ἀδιόρθωτοι ἀντίπαλοί τους, ὅσο και νὰ ξετρελλαίνεται ὁ γαλλικὸς λαὸς γιὰ τὴν Ἑλλάδα». Φυσικὰ ἐκμυστηρεύθηκε στὸν Γερμανὸ G. Weigand, διότι ἦταν μίσθαρνο ὄργανο τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας. Γιὰ δὲ τὴ μισθοδοσία του πληροφοροῦν και οἱ ἐγκυκλοπαιδεῖες τῆς Ρουμανίας, Diaconovich, Minerva, Predescu... Ἀλήθεια, ποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν ἡ στάση τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, ἰδίως δὲ τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας, ἂν ἀναπολοῦσαν ὅσα προσέφεραν δύο μόνον Ἕλληνες ὀρθόδοξοι καλόγεροι, ὁ Κορέσης και ὁ Δανιὴλ Φιλιππίδης;

Εὐτυχῶς πλέον στὸ Βουκουρέστι, ὅπως ὑπογραμμίζεται σὲ βιβλίο τῆς Paula Scalcău, «οἱ ἐλλνορουμανικὲς σχέσεις ἀποτελοῦν ἓνα ἀπὸ τὰ πλὸς πλούσια κεφάλαια τῆς παγκόσμιας ἱστορίας»! Αὐτὸ ὀφείλεται και στὴ σταθερὴ παρουσία, ἐπὶ τρεῖς χιλιετίες, τῶν Ἑλλήνων στὸ ἔδαφος τῆς σημερινῆς Ρουμανίας. Διερευνήθηκε δὲ και διακηρύχθηκε ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ὡς ἐνότητα πληθυσμιακὴ σὲ ρουμανικὸ χωρὸ χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν 7^ο αἰ. π.Χ., ἂν και γίνεται δεκτὸς και ὁ ἀπόηχος τῆς ἐλληνικῆς παρουσίας ἀπὸ τὴν ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, δοθέντος ὅτι κατὰ τὴν παράδοση ἡ Ἀργὼ ἀπὸ τὸν Εὐξείνιο Πόντο εἰσῆλθε στὸ ρεῦμα τοῦ Δουνάβεως και ποτὲ δὲν λησμονήθηκε. Διότι οἱ Μοσχοπολίτες Βλάχοι –και ὄχι μόνο– διακρίθηκαν και στὴ ναυσίπλοια!

Ἀληθινὰ, ἡ οἰκογένεια Σίνα, τῆς ὁποῖ-

ας ό Γεώργιος ύπῆρξε και ό πατέρας τῶν σιδηροδρόμων τῶν πρὸς νότο τοῦ Δουνάβεως χωρῶν και ὀλόκληρης τῆς Βαλκανικῆς, ἀπέκτησε ἤδη τὸ 1830 τὸ πρῶτο τεχνικῶς τελειότερο ἀτιμόπλοιο τοῦ Δουνάβεως και γιὰ λόγους εὐνοίτους ἔδωσε σὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρουγγαρίας Φραγκίσκου Α΄ (Franz I). Τὸ δεύτερο, ποῦ ναυπηγήθηκε τὸ 1837, ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου πλοίου τοῦ κόσμου, «Ἀργώ», ποῦ θυμίζει τὴν ἀρχικὴ πατρίδα τῶν πλοιοκπιτῶν, τὴν Ἑλλάδα! Κατὰ τὸ 1850 ἡ ἔταιρεία τῶν Σίνα διέθετε περισσότερα ἀπὸ πενήντα πλοία και ἔκτελοῦσε συγκοινωνία μεταξὺ Λίντς, Βιέννης, Βουδαπέστης, Σεμπλίνου, Γαλατσίου, Βάρνας, Τραπεζοῦντας, Κωνσταντινουπόλεως, Θεσσαλονίκης, Σμύρνης, Ρόδου, Συρίας και Ἀλεξανδρείας.

Προσφεύστατα ἡ Paula Scalcău κατανέμει τὴν ὕλη τῶν ἑλληνορουμανικῶν σχέσεων στὶς ἐπόμενες ἐνότητες: Παλαιοὶ δεσμοί, Οἱ Ἑλληνες στὴ Δακία, Οἱ Ἑλληνες στὴ ρωμαϊκὴ Δακία, Τὸ Βυζάντιο και ὁ Ρουμανικὸς χῶρος, Ἑλληνες ἔμποροι στὶς ρουμανικῆς χῶρες, Ἑλληνες κληρικοὶ στὶς ρουμανικῆς χῶρες, Ἑλληνες καλλιτέχνες στὶς ρουμανικῆς χῶρες, Ἑλληνες στὶς ρουμανικῆς χῶρες κατὰ τὸν «φαναριώτικο» αἰῶνα. Ἀκολουθοῦν οἱ πρωταγωνιστὲς τοῦ νέου καθεστώτος, οἱ Ἑλληνες μπροσπολίτες, γραμματικοί, σύμβουλοι και ἐκπρόσωποι τῆς ἡγεμονίας, τυπογράφοι, βιβλιοπῶλες, ἐκδότες, Ἑλληνες καθηγητὲς τῶν Ἡγεμονικῶν Ἀκαδημιῶν κ.ά. Σὲ ὅλες δὲ τὶς δραστηριότητες διαπρέπουν και ἀπόδημοὶ Βλάχοι τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου, ἀποκαλούμενοι ἀπλούστατα... Ἑλληνες!

Μετὰ ταῦτα δικαιολογημένα ὁ πασαένας ἀπορεῖ και διερωτᾶται γιὰ τὴν πρόσφατη και ἀντιεπιστημονικὴ σπουδὴ τοῦ Ρουμανικοῦ Κοινοβουλίου τροποποιήσεως τοῦ ἀρθροῦ 1 τοῦ νόμου 299/13.11.2007, ὥστε πολλοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων και ὁ ὑπογράφων, νὰ μεταλλαχθοῦν σὲ Ρουμάνους! Ὅποιαδήποτε διαμαρτυρία ἢ και μεμψιμοιρία κατὰ τοῦ Ρουμανικοῦ Κοινοβουλίου θὰ προκαλοῦσε

θυμидία, ὅταν και τὸ ἑλληνικὸ κατεστημένο τῶν πολιτικῶν φωρᾶται ἀνίδεο και ἀδιάφορο. Ἀποδεδειγμένα δὲ ἡ μεταπολιτευτικὴ Ἑλληνικὴ Δημοκρατία ἐπιχορηγοῦσε (!) κίλλας σωματεία-ιδρύματα, συντομογραφικὰ ΜΚΟ (Μὴ Κυβερνητικὲς Ὅργανώσεις), π.χ. ΚΕΜΟ, ΕΛΙΑΜΕΠ, γιὰ τὴν «ἀνακάλυψη» μειοτοτίτων στὴν Ἑλλάδα, μολοντί μόλις μεταπολεμικὰ ξένοι διαπρεπεῖς ἐπιστήμονες μετὰ πολυετεῖς και ἐνδελεχεῖς ἐπιτόπιες ἔρευνες ἀποφάνθησαν, ὅπως ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Σορβόννης André Blanc, ὅτι «τὸ κράτος τὸ πιὸ ἐνιαῖο, τὸ πιὸ ὁμοιογενὲς εἶναι τὸ ἑλληνικόν».

Καταγέλαστο εἶναι τὸ περιστατικὸ συνεδρίας στὸ ἀρμόδιο ὕπουργεῖο, στὸ ὁποῖο προσκλήθησαν και ἐκπρόσωποι τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως στὴν τελετὴ «ἀναγορεύσεως» τῶν Βλάχων ὡς... μειοτοτικῶν! Μέλος δὲ τῆς Ἐπιτροπῆς, ἔγκριτη νομικός, σύζυγος ἀποβιώσαντος νομικοῦ ἐπίσης ἐπιφανοῦς, μόλις κατὰ τὰ τέλη τῆς διαδικασίας συνειδητοποίησε ὅτι ἡ συμβολὴ τῆς ἀφοροῦσε και στὸ προσφιλὲς τῆς πρόσωπο, τὸ ὁποῖο ὁμως διὰ βίου ὑπῆρξε ὑπόδειγμα ἐπιστήμης και ἀκραιφνέστατος Ἑλληνας, συμπατριώτης γὰρ τοῦ Γεωργάκη Ὀλυμπίου! Πρὸς ἔλεγχο τῆς ὑπόνοιάς τῆς, ἀμέσως ἐπικοινωνήσε μὲ γνώστη τοῦ θέματος και τὸν ἐνημέρωσε μὲ ἀκρίβεια, δίνοντάς του και τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα, ποῦ διαβιβάστηκαν ταχύτατα στοὺς αἰρετοὺς ἀρχοντες τῶν Βλαχοχωριῶν, ὁπότε ἀποσοβήθηκε ἡ ἐθνικὴ κατασχύνη, ἂν δὲν διατηροῦσαν –ἔστω και νεκροί– ἐπάξια τὴν ἑλληνικότητά τους ἥρωες τοῦ '21, Γ. Ὀλύμπιος, Ἀναστάσιος Μανάκης, Νικόλαος Στουρνάρης, Ἰωάννης Κωλέττης, Χριστόδουλος Χατζηπέτρος, Νικόλαος Κασουμούλης, πολιτικοὶ ὅπως οἱ Σπυριδῶν και Χαρίλαος Τρικούπης, Πατέρες τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐθνικοὶ εὐεργέτες και σύμπας ὁ Βλαχόφωνος Ἑλληνισμός.

Δρ ΑΧΙΛΛΕΥΣ Γ. ΛΑΖΑΡΟΥ
Ρωμανιστῆς-Βαλκανολόγος

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Τί λοιπόν; οί ξένοι μᾶς λευτέρωσαν; Μήπως, ὅ,τι καὶ νὰ λέμε στοὺς ἐπετειακοὺς λόγους ποὺ συνηθίζουμε, στὴν πραγματικότητα χρωστᾶμε τὴν ἐθνικὴ μας ἀνεξαρτησία σὲ ξένα χέρια;

Στόχος αὐτῆς τῆς μελέτης εἶναι νὰ θέσουμε, ὅπως συνηθίζουμε νὰ λέμε, «τὸν δάκτυλον ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἡλῶν», ἀντιμετωπίζοντας ἀνοικτά, χωρὶς περιστροφές καὶ χωρὶς ὑπεκφυγές, ἓνα ἐρώτημα ἀπὸ τὸ ὁποῖο συνήθως προτιμᾶμε νὰ κρυβόμαστε, κι ἄς ἔρχεται αὐτὸ μοιραῖα στὴ σκέψη ὄλων μας, κάθε φορὰ ποὺ τιμᾶμε τὴν ἐπέτειο τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα τοῦ 1821. Τὸ ἐρώτημα, δυατυπωμένο χωρὶς ὑπεκφυγές καὶ ὠραιοποιήσεις, εἶναι τὸ ἑξῆς: Τί λοιπόν; οἱ ξένοι μᾶς λευτέρωσαν; Μήπως, ὅ,τι καὶ νὰ λέμε στοὺς ἐπετειακοὺς λόγους ποὺ συνηθίζουμε, στὴν πραγματικότητα χρωστᾶμε τὴν ἐθνικὴ μας ἀνεξαρτησία σὲ ξένα χέρια;

Θὰ ἦταν πολὺ ὠραῖο, ἂν μπορούσαμε νὰ ἀπαντήσουμε σὲ αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, χωρὶς νὰ ὑπάρχει στὴν ἀπάντησή μας ἡ σκιά τῆς ἀμφιβολίας, ὅτι οἱ Ἕλληνες κέρδισαν τὴν ἐθνικὴ τους ἀνεξαρτησία μόνοι τους. Ἀλλὰ μιὰ τέτοια ἀπάντηση θὰ ἔπρεπε νὰ μπορεῖ νὰ δοθεῖ μετὰ λόγου γνώσεως, μετὰ ἀπὸ προσεκτικὴ συνεξέταση ὄλων τῶν δεδομένων, χωρὶς νὰ ἀποκρύπτουμε τίποτα, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἄλλους, οὔτε βεβαίως ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας. Αὐτὸ τὸ «ξεκαθάρισμα» πρέπει ἐπιτέλους νὰ γίνει. Ἡ ὑποψία ὅτι χρωστᾶμε τὴν ἐθνικὴ μας ἀνεξαρτησία σὲ ξένα χέρια μοιάζει νὰ εἶναι ἓνα «ἔνοχο μυστικό», πάνω στὸ ὁποῖο κτίσθηκε τὸ νεοελληνικὸ κράτος. Βεβαίως, τὰ ἐρωτήματα

εἶναι ἀμείλικτα. Ἀλλὰ τὰ μόνα ἐρωτήματα ποὺ μοιάζουν καταδικασμένα νὰ μένουν ἀναπάντητα εἶναι αὐτὰ ποὺ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἀποφεύγουμε νὰ ἀντιμετωπίσουμε.

Τὸ κρίσιμο ἐρώτημα

Τὸ κρίσιμο ἐρώτημα ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσει ἐδῶ μοιραῖα ἔρχεται στὴ σκέψη μας, ὅταν ἀναλογιζόμαστε πράγματα ποὺ ὄλοι μας, λίγο ὡς πολὺ, γνωρίζουμε:

Τὰ πρῶτα χρόνια, ἡ Ἐπανάσταση παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν κατήγαγε θριάμβους ποὺ προκάλεσαν παγκόσμια ἐκπληξη καὶ θαυμασμό, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπικρατήσει στὴν Πελοπόννησο, τὴ Στερεὰ καὶ τὰ περισσότερα νησιά τοῦ Αἰγαίου, ἐνῶ ὅλες οἱ προσπάθειες τῶν Τούρκων νὰ στείλουν στρατὸ στὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ τὴν πνίξουν στὸ αἷμα ἀπέβησαν ἄκαρπες.

Πολὺ γρήγορα, οἱ Ἕλληνες ἔνωσαν κράτος, κι ἄς μὴν εἶχαν ἀκόμη τὴ διεθνή ἀναγνώριση: Προχώρησαν στὴν ψήφιση συντάγματος καὶ τὴ συγκρότηση πολιτικῆς κυβέρνησης· καὶ βέβαια, ἐπιδόθηκαν μὲ ζῆλο στὸ προσφιλές ἐθνικὸ σπὸρ τῆς διχόνοιας καὶ τοῦ ἀλληλοσπαραγμοῦ. Στὰ τέλη τοῦ 1824, οἱ Ἕλληνες ἔμοιαζαν νὰ ἔχουν βαλθεῖ νὰ βγάλουν ὁ ἓνας τὸ μάτι τοῦ ἄλλου: Οἱ πολεμιστὲς τὰ εἶχαν μὲ τοὺς πολιτικούς (τούς «καλαμαράδες», ὅπως τοὺς ἔλεγαν εἰρωνικά), καὶ οἱ πολιτικοὶ μὲ τοὺς στρα-

τιωτικούς (τούς «μαχαираδες», όπως τούς ονόμαζαν ανταποδίδοντας τη φιλοφρόνηση): οί κυβερνητικοί πολεμοῦσαν τούς ἀντικυβερνητικούς: οί νησιώτες τρώγονταν με τούς στεριανούς για τη διανομή τών χρημάτων του πρώτου ἀγγλικού δανείου: οί Ρουμελιώτες σφάζονταν με τούς Μοραίτες: στην Κόρινθο, μάλιστα, οί πάντα ἐπινοητικοί περι αυτά Ἑλληνες εἶχαν βρει ἕναν ἀκόμη λόγο να τούς διχάζει: τό «κρίσιμο ἐρώτημα» ποιός ἀπό τούς δύο ἑξαδέλφους Ἰωάννη καί Παναγιώτη Νοταρά θα νυμφευόταν τὴν πολυφερνὴ θυγατέρα του ἐπιφανοῦς προκρίτου Θεοχαράκη Ρέντη Σοφία...

Ἔτσι ὅπως οί Ἑλληνες ἦταν ἀπορροφημένοι ἀπὸ τὴν μεταξὺ τους διαμάχη, διέλαθε τῆς προσοχῆς τους ἡ «κίνηση μάτ» στην ὁποία προχώρησε ὁ σουλτάνος Μεχμέτ Β΄ για τὴν ὀριστικὴ καταστολὴ τῆς Ἐπανάστασης, ἐκπονώντας ἕνα σχέδιο συνδυασμένων ἐπιχειρήσεων με τὸν ὑποτελεῖ του ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου Μωχάμετ Ἄλυ. Τὴν ὑλοποίηση του σχεδίου ἀπὸ αἰγυπτιακῆς πλευρᾶς, ὡς ἀρχιστράτηγος τῶν ἄριστα ἐκπαιδευμένων κατὰ τὰ εὐρωπαϊκὰ πρότυπα αἰγυπτιακῶν δυνάμεων, ἀνέλαβε ὁ ἴδιος ὁ γιὸς του Μωχάμετ Ἄλυ Ἴμπραὴμ πασᾶς, ἀναγνωρισμένος ἤδη ὡς στρατιωτικὴ ἰδιοφυΐα, ἀν καὶ σὲ ἡλικία μόλις 35 ἐτῶν. Στόχος να κτυπηθεῖ ἡ ἴδια ἡ καρδιά τῆς Ἐπανάστασης, ἡ Πελοπόννησος. Οὔτε ἡ ἀπόβαση του Ἴμπραὴμ στην Κρήτη καὶ ἡ καταστολὴ τῆς ἐπανάστασης στὴ Μεγαλόνησο οὔτε ἡ καταστροφὴ τῆς Κάσου στάθηκαν ἱκανὰ να συνεχέρον τούς Ἑλληνες, ποὺ συνέχιζαν ἀπερίσπαστοι τὸν ἀλληλοσκοτωμό. Καὶ μόνον ὅταν, στὴς 12 Φεβρουαρίου του 1825, οί δυνάμεις του Ἴμπραὴμ ἀποβιβάσθηκαν στὴ Μεθώνη, οί Ἑλληνες κατάλαβαν τὸν κίνδυνο ποὺ τούς ἀπειλοῦσε. Ἀλλὰ ἦταν ἤδη ἀργά. Οί Τούρκοι εἶχαν ἀποκτήσει τὸ προγεφύρωμα ποὺ ἀπὸ καιρὸ ἀναζητοῦσαν στὴν Πελοπόννησο.

Οὔτε ἡ ἀπελευθέρωση του Κολοκο-

τρώνη καὶ ἡ ἀνάθεση σὲ αὐτὸν τῆς ἀρχιστρατηγίας οὔτε τίποτε ἄλλο δὲν στάθηκε ἱκανὸ να ἀναχαιτίσει τὴς ἄριστα ὀργανωμένες καὶ ἀριθμητικὰ ὑπέρτερες δυνάμεις του Ἴμπραὴμ. Σὲ συνδυασμὸ με μιὰ σειρά ὀργανωμένων ἐπιχειρήσεων τῶν τουρκικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν Κιουταχὶ ἀπὸ τὸν βορρᾶ, ὡς τὸ 1827 ἡ Ἐπανάσταση ἔπνεε τὰ λοιθία. Στὴν πραγματικότητα, θὰ μπορούσε να μιλῆσει κανεὶς ἀπλῶς για κάποιους τελευταίους θύλακες ἀντίστασης, ποὺ ἐμοιάζαν καταδικασμένοι να τεθοῦν ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλο ἐκτὸς μάχης. Ἄλλωστε, ἕνας τέτοιος θύλακας ἀντίστασης ἦταν μέχρι πρό τινος τὸ Μεσολόγγι, ἕνας ἄλλος ἡ Ἀκρόπολις τῆς Ἀθήνας: ἀλλὰ καὶ στὰ δύο αὐτὰ κυμάτιζε πιά ἡ τουρκικὴ σημαία. Δύσκολα θὰ μπορούσε να ἀποφύγει κανεὶς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Ἐπανάσταση ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ θὰ ἔσβηνε.

Καὶ τότε... ἤλθε τὸ Ναβαρίνο. Στὴς 20 Ὀκτωβρίου του 1827, ὁ στόλος τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων, τῆς Μεγάλης Βρετανίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας, καταναυμάχησε τὸν τουρκοαἰγυπτιακὸ στόλο στὸ Ναβαρίνο, στὸ λιμάνι τῆς Πύλου, καὶ ὅλα ἄλλαξαν.

Εἶναι σημαντικό να σημειώσουμε ὅτι στὴν καθοριστικὴ ναυμαχία του Ναβαρίνου δὲν ὑπῆρξε συμμετοχὴ τῶν ἑλληνικῶν ἐπανάστατικῶν δυνάμεων. Στὴ συγκλονιστικὴ αὐτὴ ναυμαχία, ποὺ περισσότερο ἴσως ἀπὸ ὅτιδήποτε ἄλλο καθόρισε τὴς μελλοντικὲς ἐξελίξεις ποὺ ὀδήγησαν στὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία, ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ ὑπῆρξε ἀπλὸς θεατῆς.

Πρωταγωνιστὲς τῆς ναυμαχίας του Ναβαρίνου ἦταν οί τρεῖς νικητὲς ναύαρχοι: ὁ Βρετανὸς Ἐντουαρντ Κόδρινγκτον, ὁ Γάλλος Ἀνρί Δερνγνὺ καὶ ὁ Λογγὶν Χένδεν, ἐπικεφαλῆς τῆς ρωσικῆς μοίρας. Τὴν ἐπαύριο τῆς ναυμαχίας, στὴς 21 Ὀκτωβρίου 1827, οί τρεῖς νικητὲς ναύαρχοι ἀπνύθυναν στὸν Ἴμπραὴμ καὶ τούς συμμάχους του αὐστηρότατη διακοίνωση, με τὴν ὁποία

άπαιτούσαν να ύψωθεί σε όλα τα φρουρία λευκή σημαία εις ένδειξιν πλήρους συμμορφώσεως με τους όρους των Μεγάλων Δυνάμεων και καταπαύσεως του πυρός. Ός εκπρόσωπος της τουρκοαιγυπτιακής πλευράς, ο Ταχέρ πασάς μετέβη στη ναυαρχίδα του Κόδρινγκτον «Ασία» και δήλωσε ότι ή διακοίνωση γινόταν αποδεκτή. Έτσι, μετά το Ναβαρίνο και χάρι στο Ναβαρίνο, έτέθησαν σε κίνηση οι διαδικασίες εκείνες που λίγο καιρό αργότερα οδήγησαν στην ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

Το ελληνικό κράτος δεν παρέλειψε να τιμήσει τους τρεις νικητές ναυάρχους της ναυμαχίας του Ναβαρίνου. Η κεντρική, παραλιακή πλατεία της Πύλου ονομάζεται Πλατεία των Τριών Ναυάρχων, το ίδιο και ή μεγαλύτερη –μαζί με την πλατεία Συντάγματος– πλατεία του Ναυπλίου.

Όλα τα παραπάνω, που όλοι μας, λίγο ως πολύ, γνωρίζουμε, εγείρουν με έμφαση το ερώτημα την απάντηση του οποίου θα αναζητήσουμε σε αυτή τη σύντομη μελέτη: Τί λοιπόν; οι ξένοι μας λευτέρωσαν; Μήπως, ό,τι και να λέμε, στην πραγματικότητα χρωστάμε την εθνική μας ανεξαρτησία σε ξένα χέρια;

Ο ρόλος των τριών Μεγάλων Δυνάμεων

Η στήριξη του αγώνα των Ελλήνων ήλθε από πολλές πλευρές. Πριν από πέντε χρόνια, τον Ιανουάριο του 2010, ένας τρομακτικός σεισμός που έπληξε μια μακρινή χώρα της Καραϊβικής, προκαλώντας μια τεράστια ανθρωπιστική καταστροφή, μας θύμισε ότι από αυτή τη χώρα, τη μακρινή Αιτή, είχε έλθει ή πρώτη επίσημη διεθνής αναγνώριση της Ελληνικής Έπανάστασης. Επίσης, με μεγάλη θερμή χαιρετίσθηκε ή Έλληνική Έπανάσταση και από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, δια στόματος μάλιστα του ίδιου του τότε Προέδρου των Η.Π.Α. Τζαϊνμς Μονρόε. Και ή υποστή-

ριξη στον αγώνα των Ελλήνων δεν ήλθε μόνο με τη μορφή δηλώσεων. Οι Έλληνες οφείλουμε ως έθνος την πιο μεγάλη εύγνωμοσύνη στους Φιλέλληνες αγωνιστές, οι οποίοι ήλθαν στην Ελλάδα και αγωνίσθηκαν, όχι επειδή αυτό επέτασσε ή πολιτική των χωρών τους, αλλά επειδή είδαν στην Ελλάδα κάτι για το οποίο άξιζε να αγωνισθούν, ακόμη και να θυσιάσθουν.

Όστόσο, όπως είναι εύλογο, προκειμένου να απαντήσουμε στο ερώτημα που μας απασχολεί εδώ, πρέπει να εστιάσουμε την προσοχή μας στον ρόλο των τριών Μεγάλων Δυνάμεων που πρωταγωνίστησαν στη ναυμαχία του Ναβαρίνου: της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας. Οι τρεις αυτές Δυνάμεις, άλλωστε, είχαν συμφωνήσει λίγους μήνες πριν το Ναβαρίνο, στη Συνθήκη του Λονδίνου της 6ης Ιουλίου 1827, γνωστή και ως Ιουλιανή Συνθήκη, να επιβάλουν την κατάπαυση του πυρός και να προωθήσουν την ελληνική αυτονομία.

Η βρετανική συμβολή στην ελληνική ανεξαρτησία

Η βρετανική πλευρά, πρώτη πρώτη, θα μπορούσε χωρίς δυσκολία, και με πλήθος ακλόνητων επιχειρημάτων, να υποστηρίξει ότι ή ελληνική ανεξαρτησία ήταν κατεξοχήν αποτέλεσμα της βρετανικής πολιτικής.

Πρωτ' απ' όλα, από τη Μεγάλη Βρετανία ήλθε ή πρώτη στροφή στη διεθνή αντιμετώπιση του ελληνικού ζητήματος, και αυτό κυρίως χάρι στην άρρησηση στο αξίωμα του υπουργού των Έξωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου του θεωρούμενου ως μεγάλου φιλέλληνα Τζώρτζ Κάννινγκ (1770-1827), στα τέλη του 1822.

Για να καταλάβουμε τη στροφή που συνετελέσθη με τον Κάννινγκ και χάρι στον Κάννινγκ, είναι χρήσιμο να μνημονεύσουμε ένα περιστατικό που έλαβε χώρα λίγους μήνες νωρίτερα: Στις αρχές του 1822, ή ελληνική γολέττα «Τερψιχόρη», επί της

όποιας επέβαινε άπεσταλμένος τής έλληνικης κυβερνήσεως, κατέπλευσε στην ύπο βρετανική διοίκηση Κέρκυρα, μεταφέροντας έπιστολή προς τον Βρετανό Άρμοστή των Ιονίων Νήσων σερ Τόμας Μαίτλαντ. Άποτέλεσμα; Τό έλληνικό πλοίο κατακρατήθηκε στην Κέρκυρα, ένω παράλληλα έκδόθηκε από την Άρμοστεία ή άκόλουθη άνακοίνωση: «Η Α.Ε. έλαβε έπιστολή προσώπων άυτοχαρακτηριζόμενων ως “κυβέρνησις τής Έλλάδος”. Η Α.Ε. δέν προτίθεται νά έλθει σέ άλληλογραφία με την όνομαζόμενη δύναμη, την ύπαρξη τής όποιας άγνοεί. Κανένα σκάφος ύπό την άγνωστη ατή σημαία δέν είναι δεκτό σέ βρετανικό λιμάνι χωρίς ειδική άδεια». Τό περιστατικό αυτό δέν δείχνει άπλως την άγγλική στάση,

έμοιαζε τότε, τηρουμένων των άναλογιών, με τό νά άπαντούσε σήμερα έπισήμως δι' έπιστολής ό Πρόεδρος των Η.Π.Α. άπευθείας στην ήγεσία τής Άλ Κάιντα... Καί δέν έπρόκειτο βεβαίως για άπλό έθιμοτυπικό όλίσθημα. Ήταν τό πρώτο σοβαρό δείγμα διεθνούς άναγνώρισης τής έθνικης και πολιτικής όντότητας των Έλλήνων.

Λιγώτερο από ένα χρόνο άργότερα, χάρι στον Κάννινγκ, ή βρετανική στάση στο έλληνικό ζήτημα έδινε την άίσθηση συγκεκριαλυμένης μέν, πλην σαφούς στήριξης των έπαναστατών, μέχρι του σημείου μάλιστα οι Έλληνες, πιεζόμενοι από τους Τουρκοαιγυπτίους, νά πάρουν τό θάρρος νά ζητήσουν έπισήμως προστασία από τη Μεγάλη Βρετανία. Τότε, τον Σεπτέμβριο του

Άπό τή Μεγάλη Βρετανία ήλθε ή πρώτη στροφή στη διεθνή αντιμετώπιση του έλληνικού ζητήματος, και αυτό κυρίως χάρι στην άνάρρηση στο άξίωμα του ύπουργού των Έξωτερικών του Ήνωμένου Βασιλείου του θεωρούμενου ως μεγάλου φιλέλληνα Τζώρτζ Κάννινγκ.

άλλά είναι άντιπροσωπευτικό τής διεθνούς αντιμετώπισης του έλληνικού ζητήματος τη συγκεκριμένη περίοδο: την ίδια στιγμή που στην τουρκοκρατούμενη Έλλάδα οι Έλληνες άγωνίζονταν νά άποτινάξουν τον τουρκικό ζυγό, στην Εύρώπη άγωνίζονταν νά πείσουν... ότι ύπάρχαν.

Άς συγκρίνουμε τώρα ατή την αντιμετώπιση με τό άκόλουθο περιστατικό, που έλαβε χώρα επί ύπουργίας πλέον Κάννινγκ, στα τέλη του 1824. Τότε ό Παναγιώτης Ρόδιος (1789-1851), που έκτελούσε χρέη προσωρινού Γενικού Γραμματέα του Έκτελεστικού, υπέβαλε προς τον Βρετανό ύπουργό των Έξωτερικών έγγραφη διαμαρτυρία έναντίον του ρωσικού σχεδίου των Τριών Τμημάτων. Την 1η Νοεμβρίου 1824, έγινε τό άπίστευτο: ό Κάννινγκ άπάντησε έπισήμως δι' έπιστολής... άπευθείας στον Ρόδιο! Για νά γίνει άντιληπτή ή βαρύτητα του γεγονότος, άρκεί νά σημειώσουμε ότι αυτό θα

1825, προφανώς κατόπιν διαμαρτυριών και παραστάσεων τής Ύψηλης Πύλης, ή βρετανική κυβέρνηση προχώρησε σέ δόλωση ούδετερότητας και στην έκδοση νόμου, του γνωστού ως “Enlistment Bill”, με τον όποιο άπαγορευόταν κάθε έξαγωγή πολεμικού ύλικού που προοριζόταν, όπως σημειωνόταν κατά λέξιν, «για τους δύο έμπολέμους». Άν και τυπικά έπρόκειτο για δόλωση ούδετερότητας, στην πράξη ό χαρακτηρισμός των Έλλήνων ως «έμπολέμων» ήταν έξόχως άνατρεπτικός. Μέχρι πρό τινος μόλις, κανείς σέ διπλωματικό επίπεδο δέν διανοείτο νά δει τους Έλληνες ως τίποτε άλλο πέρα από στασιαστές ύπηκόους τής Όθωμανικής Αύτοκρατορίας. Ό χαρακτηρισμός τους ως «έμπολέμων» προϋπέθετε την άναγνώριση τής διεθνούς τους ύπόστασης.

Άν άναλογισθοίμε την τεράστια στροφή που σηματοδότησε ή άνοδος του Κάννινγκ στη θέση του ύπουργού των Έξωτερικών

του Ήνωμένου Βασιλείου, δὲν δυσκολευόμαστε νὰ κατανοήσουμε τὴν τιμὴ ποὺ τοῦ ἔχει ἀπονεύσει ἡ Ἑλλάδα, ὀνομάζοντας «πλατεία Κάννιγγος» μὰ κεντρικὴ πλατεία τῆς Ἀθήνας, ὅπου βρίσκεται στημένος καὶ ὁ ἀνδριάντας τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ. Αὐτὸ ποὺ συνήθως ἀγνοοῦμε εἶναι ἡ τιμὴ ποὺ ἀποδίδουν στὸν Κάννινγκ οἱ ἴδιοι οἱ Ἄγγλοι. Τὸ 1827 ὁ Κάννινγκ ἔγινε πρωθυπουργὸς τοῦ Ήνωμένου Βασιλείου, ἀλλὰ ἡ θητεία του διακόπηκε ἀπτότομα ἀπὸ τὸν πρόωγο θάνατό του. Μέχρι σήμερα, ἡ πρωθυπουργικὴ θητεία τοῦ Κάννινγκ παραμένει ἡ συντομότερη στὴν ἱστορία τοῦ Ήνωμένου Βασιλείου, μόλις 119 ἡμέρες, καὶ ὁ Κάννινγκ εἶναι γνωστὸς στὴ Μεγάλῃ Βρετανία ὡς ὁ «Χαμένος Ἡγέτης» (the “Lost Leader”), μὲ ἀνοικτὰ βεβαίως τὰ ἐρωτήματα περὶ τῆς πολιτικῆς ποῦ θὰ ἀκολουθοῦσε ὁ σπουδαῖος πολιτικός, ἀν δὲν εἶχε φύγει νωρὶς. Ὁ ἀνδριάντας τοῦ Κάννινγκ, τοῦ γνωστοῦ σὲ μᾶς ἀπλῶς ὡς φιλέλληνα πολιτικοῦ, στέκει στὴν Πλατεία τοῦ Κοινοβουλίου (τῆ γνωστῇ Parliament Square), πλάι στοὺς ἀνδριάντες τοῦ Οὐίνστον Τσώρτσιλ, τοῦ Λόυδ Τζώρτζ, τοῦ Ἀβραάμ Λίνκολν καὶ τοῦ Νέλσονα Μαντέλα. Καὶ αὐτὸ βεβαίως λέει πολλά.

Μιλώντας γιὰ τὸν ἀγγλικὸ φιλελληνισμό, δὲν μποροῦμε νὰ μὴ μνημονεύσουμε τὴ θρυλικὴ μορφή ποῦ εἶναι σχεδὸν συνώνυμη τοῦ φιλελληνισμοῦ, τὸν λόρδο Βύρωνα (1788-1824), τὸν ἐμπνευσμένο ποιητὴ μὲ τὸν θυελλώδη βίω. Κάτι ποῦ συνήθως δὲν ἀντιλαμβάνομαστε πλήρως εἶναι ὅτι ὁ λόρδος Βύρων ἦταν ἕνας ἀστέρας τῆς ἐποχῆς του, κάτι σὰν Μπράντ Πιτ τῆς ἐποχῆς, τηρουμένων βεβαίως τῶν ἀναλογιῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ ἀστέρας ἦλθε στὴν Ἑλλάδα ὡς ἐκπρόσωπος Ἄγγλων κεφαλαιούχων γιὰ τὴν προώθησι ἀγγλικοῦ δανείου πρὸς τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνησι, ἀγάπησε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφοσιώθηκε σὲ αὐτὴν, συνέδραμε ἐνεργὰ μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις τὸν ἐθνικοαπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων καί, τὸ σημαντικώτερο, πέθανε στὴν Ἑλλάδα,

τὸ 1824. Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, εὐκόλα ἀντιλαμβάνεται κανεὶς πόσο δύσκολο ἦταν νὰ σταθεῖ πλέον ἡ ἐπίσημη πολιτικὴ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, πολὺ ἀπλᾶ, Ἑλλάδα... δὲν ὑπῆρχε.

Καὶ ὁ λόρδος Βύρων δὲν ἦταν ὁ μόνος ἀπὸ τὸν πνευματικὸ κόσμο τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας ποῦ ἀγκάλιασε μὲ ἐνθουσιασμὸ τὸν ἐθνικοαπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Πρὶν κἂν ἔλθει ὁ λόρδος Βύρων στὸ Μεσολόγγι, ἤδη τὸ 1821, ὁ σπουδαῖος Ἄγγλος ποιητὴς Πέρσου Σέλλεϋ (1792-1822) ἔγραψε καὶ ἀφιέρωσε στὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο τὸ λυρικὸ δράμα *Ἑλλάς*, στὸν πρόλογο τοῦ ὁποίου ἔγραψε τὸ ἐμβληματικὸ: «Εἴμαστε ὅλοι Ἕλληνες. Οἱ νόμοι μας, ἡ φιλολογία μας, ἡ θρησκεία μας, οἱ τέχνες μας, ἔχουν τὶς ρίζες τους στὴν Ἑλλάδα. [...] Ἡ μορφή καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἔφθασαν τὴν τελειότητά τους στὴν Ἑλλάδα».¹

Σὲ πῶς πρακτικὸ, τώρα, ἐπίπεδο, ἕνα πραγματικὰ μεῖζον κεφάλαιο στὴ βρετανικὴ πολιτικὴ ἔναντι τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος εἶναι τὰ δύο ἀγγλικά δάνεια, τοῦ 1824 καὶ τοῦ 1825. Πολλὰ βεβαίως θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τοὺς τοκογλυφικοὺς ὄρους τῶν δύο αὐτῶν δανείων. Σημειώστε ἀπλῶς ὅτι, ἔναντι συνολικῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας 2.800.000 £ τῶν δύο δανείων, κατόπιν κρατήσεων, παρακρατήσεων τόκων καὶ προμηθειῶν, στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων ἔφθασαν τελικὰ μόλις 1.114.700 £, δηλαδὴ λιγώτερο ἀπὸ τὸ 40%, μὲ τοὺς τόκους βεβαίως νὰ ὑπολογίζονται ἐπὶ τῆς συνολικῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας. Ἐπρόκειτο γιὰ φανερὰ τοκογλυφικοὺς –ἀν ὄχι καὶ ἀπροκάλυπτα ληστρικοὺς– ὄρους.

Καὶ ὅμως, τὰ δύο αὐτὰ δάνεια ὀνομάσθηκαν «Δάνεια τῆς Ἀνεξαρτησίας», καί, ὅπως θὰ ἰσχυρίζονταν οἱ ὑπέρημαχοι τῆς βρετανικῆς πολιτικῆς, ἴσως ὄχι τόσο αὐ-

1 Πέρσου Σέλλεϋ, *Ἑλλάς*, μετάφραση Ἀναστάσιος-Μιλάνος Στρατηγόπουλος, Ἀθήνα 1932, σελ. 18-20.

θαίρετα. Πράγματι, παρὰ τοὺς φανερὰ τοκογλυφικούς ὄρους τους, τὰ δάνεια αὐτὰ συνήφθησαν σύμφωνα μὲ τὰ διεθνῶς ἰσχύοντα ἐκείνη τὴν ἐποχὴ δεδομένα. Παρεμπιπτόντως, ἄς μὴν περάσει ἀπαρατήρητο τὸ μεγάλο παράδοξο: οἱ Ἕλληνες τότε ἐπέτυχαν νὰ ἐξασφαλίσουν δάνεια ἀπὸ τις ἀγορές, κι ἄς μὴν εἶχαν ἐπισήμως κράτος, πρᾶγμα ποὺ τὸ ἑλληνικὸ κράτος σήμερα ἀδυνατεῖ νὰ ἐπιτύχει... Βεβαίως, οἱ ἀγορὲς ποὺ δανειοδότησαν τὴν Ἑλλάδα δὲν ἔκαναν δωρεὰ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων ἔκαναν ἐπένδυση, ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ κέρδιζαν, καὶ μάλιστα μὲ τὸ παραπάνω. Ἀλλὰ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ προσδίδει στὰ δύο ἀγγλικά δάνεια τὴ μεγάλη σημασία τους. Γιατί, γιὰ νὰ κερδίσουν οἱ ἀγορὲς, ὑπῆρχε μία προϋπόθεση: νὰ ἐξακολουθήσει νὰ ὑπάρχει ἑλληνικὸ κράτος καὶ ἑλληνικὴ κυβέρνησις. Ἔτσι, οἱ ἀγορὲς ποὺ δανειοδότησαν τὴν Ἑλλάδα ἔδωσαν πρακτικὰ τὴν ψῆφο ἐμπιστοσύνης τους στὴν ἑλληνικὴ ὑπόθεσις.² Καὶ κατόπιν εἶχαν κάθε λόγο –καὶ κάθε συμφέρον– νὰ πιέξουν γιὰ τὴν εὐόδωση τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνα. Ἴδου γιατί μιλάμε γιὰ «Δάνεια τῆς Ἀνεξαρτησίας».

Καὶ φθάνουμε στὸ ἀποκορύφωμα τῆς βρετανικῆς συμβολῆς στὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου. Ὁ δρόμος γιὰ τὴ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου ἄνοιξε λίγους μῆνες νωρίτερα στὸ Λονδίνο (καὶ ὄχι τυχαία, ἀφοῦ τὸ Λονδίνο πρωταγωνιστοῦσε στὴ διεθνή κινητικότητα γιὰ τὸ ἑλληνικὸ ζήτημα). Ἡ Συνθήκη τοῦ Λονδίνου τῆς 6ης Ἰουλίου 1827 ἐπέτασσε τὴ σύναψη ἄμεσης ἀνακωχῆς μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων στὴν Ἑλλάδα, προβλέποντας μάλιστα τὴ χρῆσις

βίας ἀπέναντι στὴν πλευρὰ ποὺ δὲν θὰ συμμορφωνόταν. Καὶ αὐτὴ ἡ πλευρὰ δὲν μποροῦσε βεβαίως νὰ εἶναι ἡ ἑλληνικὴ, ποὺ ἦταν στριμωγμένη στὴ γωνία, ἀλλὰ ἡ τουρκοαιγυπτιακὴ, ποὺ εἶχε τὸ πάνω χέρι. Καὶ πράγματι, ἡ τουρκοαιγυπτιακὴ πλευρὰ, ἂν καὶ στὰ λόγια συμφώνησε μὲ τις ὑποδείξεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων γιὰ σύναψη ἀνακωχῆς, στὴν πράξιν δὲν ἔχανε εὐκαιρία νὰ παρασπονδεῖ, ἀθετώντας τὰ συμπεφωνημένα.

Ἀρχηγὸς τῶν συνδυασμένων βρετανικῶν, γαλλικῶν καὶ ρωσικῶν ναυτικῶν δυνάμεων ποὺ ἐστάλησαν στὴ Μεσόγειο, γιὰ νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἀνακωχὴ, ἦταν δικαιοματικὰ ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς βρετανικῆς μοίρας ναύαρχος σὲρ Ἔντουαρτ Κόδρινγκτον (1770-1851). Αὐτὸς εἶχε τὴν πρωτοβουλία τῆς προσβολῆς τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου στὸ λιμάνι τῆς Πύλου, κατόπιν τῶν ἐπανειλημμένων τουρκικῶν προκλήσεων.

Μιὰ λεπτομέρεια ποὺ δείχνει τὸ μέγεθος τῆς βρετανικῆς ἐμπλοκῆς στὸ Ναβαρίνο εἶναι ὅτι ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου στοίχισε στοὺς Βρετανοὺς πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι τοὺς εἶχε στοίχισι ἡ καθοριστικὴ γιὰ τὴν ἴδια τὴ σωτηρία τῆς Μεγάλης Βρετανίας ναυμαχία τοῦ Τραφάλγκαρ! Πιὸ συγκεκριμένα, τὸ Τραφάλγκαρ εἶχε στοίχισι στοὺς Ἄγγλους 24 νεκροὺς καὶ 100 τραυματίες, ἐνῶ τὸ Ναβαρίνο τοὺς στοίχισε 80 νεκροὺς καὶ 206 τραυματίες, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους καὶ ὁ μικρότερος γιὸς τοῦ Κόδρινγκτον, ποὺ τελικὰ ἀνέρωσε ἀπὸ τὰ τραύματά του. Ἔνα λιτὸ μνημεῖο στὴ νησίδα Χελωνάκι, στὸν κόλπο τῆς Πύλου, τιμᾷ τὰ θύματα τῆς βρετανικῆς πλευρᾶς στὴ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου.

Ἡ καταναυμαχίηση τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου στὸ Ναβαρίνο δὲν ἦταν ἡ μόνη ὑπηρεσία ποὺ προσέφερε ὁ Κόδρινγκτον στὸ ἀγωνιζόμενο ἑλληνικὸ ἔθνος. Λίγους μῆνες ἀργότερα, στὰ τέλη Ἰουλίου τοῦ 1828, ὁ Βρετανὸς ναύαρχος κατέπλευσε ἐπικεφαλῆς μοίρας τοῦ βρετανικοῦ στόλου

2 Μάλιστα, αὐτὴ ἡ ψῆφος ἐμπιστοσύνης δόθηκε, πρὶν ὑπάρξει ὑποψία μεταστροφῆς τοῦ διεθνούς πολιτικοῦ σκηνικοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδας. Διερευνητικὴ ἀποστολὴ ποὺ ἐστάλη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στὸ Λονδίνο ὑπὸ τὸν Ἄνδρᾶ Λουριώτη διεμήνυσε ὅτι ὑπῆρχαν πρόσφορες συνθήκες γιὰ τὴ σύναψη δανείου στὴ Βρετανία ἥδη τὸν Μάρτιο τοῦ 1823.

στο λιμάνι τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ συναντήθηκε μετὸν Μωχάμετ Ἄλυ. Παρότι ὁ Μωχάμετ Ἄλυ προσπάθησε νὰ κερδίσει χρόνο, τελικὰ ἀναγκάσθηκε, μετὶς κἀνες τῶν πυροβόλων τοῦ βρετανικοῦ στόλου νὰ σημαδεύουν τὰ ἀνάκτορά του, νὰ υπογράψει τὴ συμφωνία τῆς 6ης Αὐγούστου τοῦ 1828, μετὶς τὴν ὁποία ἀνακάλεσε τὸν Ἰμπραήμ καὶ τὰ τουρκοαιγυπτιακὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο. Ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία εἶχε πλέον ἀνοίξει διάπλατα.

Τέλος, ἡ πρώτη ἐπίσημη διεθνῆς διπλωματικὴ πράξη ποὺ ἀναγνώριζε τὴν Ἑλλάδα ὡς κυρίαρχο καὶ ἀνεξάρτητο κράτος ὑπογράφηκε –ὄχι τυχαῖα– στὸ Λονδίνο: πρόκειται γιὰ τὸ Πρωτόκολλο τῆς Ἀνεξαρτησίας, ποὺ ὑπογράφηκε ἀπὸ τρεῖς Μεγάλες Δυνάμεις στὸ Λονδίνο στὶς 3 Φεβρουαρίου τοῦ 1830.

Μὲ τέτοια ἐπιχειρήματα ἡ βρετανικὴ πλευρὰ θὰ ὑποστήριζε ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία ἦταν κατεξοχὴν ἀποτέλεσμα τῆς βρετανικῆς πολιτικῆς. Καὶ τὰ ἐπιχειρήματα εἶναι, ὅπωςδὴποτε, πειστικά.

Ἡ γαλλικὴ συμβολὴ στὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία

Ἡ δευτέρη ἀπὸ τὶς Μεγάλες Δυνάμεις τῆς ἐποχῆς, ἡ Γαλλία, δὲν θὰ δυσκολευόταν νὰ βρεῖ καὶ αὐτὴ μετὶς τὴ σειρά τῆς πειστικὰ ἐπιχειρήματα πρὸς ἀποδείξιν τῆς δικῆς τῆς συμβολῆς στὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία.

Ἡ Γαλλία, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, εἶναι ἡ πατρίδα μερικῶν ἀπὸ τοὺς κορυφαίους Φιλέλληνες. Στὸ Ναύπλιο μάλιστα, στὸ κέντρο τῆς πλατείας Φιλελλίνων, στέκει μνημεῖο ἀφιερωμένο εἰδικὰ στοὺς Γάλλους Φιλέλληνες, θεμελιωμένο τὸ 1903 μετὶς φροντίδα τοῦ ἐφέντη Νικολάου Κωτσάκη. Στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ μνημείου εἶναι χαραγμένη στὰ γαλλικὰ ἡ ἐπιγραφή: «Εἰς μνήμην τοῦ στρατάρχη Μαιζόν, τοῦ στρατηγοῦ Φαβιέρου, τοῦ ναυάρχου Δερηνῦ καὶ τῶν ναυτῶν καὶ στρατιωτῶν τῆς Γαλλίας ποὺ ἔδωσαν τὴ

ζωὴν τοὺς γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία. Ἡ Πατρίδα καὶ ἡ Ἐλευθερία».

Ἀπὸ τοὺς μνημονεὺς στὴν ἐπιγραφή, ἀξίζει νὰ σταθοῦμε στὸν Φαβιέρου, μία ἀπὸ τὶς εὐγενέστερες μορφὲς τῶν Φιλελλίνων ποὺ ἦλθαν καὶ πολέμησαν στὴν Ἑλλάδα, διοικητὴ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, περίφημο γιὰ τὴ διάσπαση τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκρόπολης καὶ τὸν ἀνεφοδιασμὸ τῶν πολιορκημένων σὲ αὐτὴν Ἑλλήνων στὶς 30 Νοεμβρίου 1826. Ὅταν ἀργότερα ὁ Ὀθων τὸν τίμησε ἀπονέμοντάς του τὸν Μεγαλόσταυρο τοῦ Τάγματος τοῦ Σωτήρος, ὁ Φαβιέρου σχολίασε ταπεινά: «Ἡ Ἑλλάδα μοῦ πληρώνει μεγαλοπρεπῶς μερικὲς σταγόνες αἵματος, ποὺ χύθηκαν γιὰ τὴν ἀγίαν τῆς ὑπόθεσιν».

Καὶ ἂν ὁ βρετανικὸς φιλελληνισμὸς ἔχει τὸν ποιητὴ του στὸ πρόσωπο τοῦ λόρδου Βύρωνα, ὁ γαλλικὸς φιλελληνισμὸς ἔχει καὶ αὐτὸς τὸν δικὸ του ποιητὴ, καὶ μάλιστα ἓνα ποιητὴ τῆς ἀκτινοβολίας καὶ τοῦ πνευματικοῦ βεληνεκοῦς τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ (1802-1885). Τὰ φιλελληνικὰ ποιήματα τοῦ Οὐγκώ, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸν ἐθνικοαπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς ἥρωές του (γνωστό, γιὰ παράδειγμα, εἶναι τὸ ποίημά του γιὰ τὸν Κανάρη), συγκεντρώθηκαν στὴ συλλογὴ *Τὰ Ἀνατολικά*, ὅπου ξεχωρίζει τὸ περίφημο «Ἑλληνόπουλο» (*L'enfant*). Ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ στὴν περίπτωσι τοῦ Οὐγκώ εἶναι ὅτι ὁ φιλελληνισμὸς του δὲν ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα μιᾶς ἔξαρσης στιγμιαίου ἐνθουσιασμοῦ, τὴν περίοδο ποὺ οἱ φιλελληνικὲς τοποθετίσεις ἦταν τῆς μόδας, ἀλλὰ, ὅπως ἀποδείχθηκε, χαρακτηρίζονταν ἀπὸ συνέπεια καὶ σταθερότητα. Πολὺ ἀργότερα, κατὰ τὴν Κρητικὴ Ἐπανάστασι τοῦ 1866-69, ὁ Οὐγκώ θὰ δημοσιεύσει στὸν εὐρωπαϊκὸ τύπο τρεῖς ἐπιστολὲς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, παρὰ τὸ γενικὰ ἀρνητικὸ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ὑπόθεσι διεθνῆς κλίμα τῆς ἐποχῆς· ἐπίσης, θὰ καταδικάσει ἀπερίφραστα τὴν ἀρπαγὴ τῶν μαρμάρων τοῦ Παρθενῶνα ἀπὸ τὸν λόρδο Ἑλγιν.

Σὲ πῶς πρακτικό, τώρα, ἐπίπεδο, ἡ Γαλλία συμμετείχε βεβαίως, ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὴ Μεγάλῃ Βρετανία καὶ τὴ Ρωσία, στὴν καθοριστικὴ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου. Στὴ Σφακτηρία βρίσκεται στημένο μνημεῖο ἀφιερωμένο στὴ γαλλικὴ συμμετοχὴ στὴ ναυμαχία. Ἄν δοῦμε προσεκτικὰ τὸ μνημεῖο, ἀκριβῶς πάνω ἀπὸ τὴ χρονολογία ἀνέγερσής του (1890), ὑπάρχει διπλὴ ἐγγράφη ἐπιγραφὴ, στὴν ὁποία διαβάζουμε: “Bataille de Navarin, 20 Octobre 1827” (Ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου, 20 Ὀκτωβρίου 1827) καὶ “Expédition de Morée, 1828-1830” (Ἐκστρατεία τοῦ Μοριά, 1828-1830).

Ἡ ἐπιγραφὴ μᾶς παραπέμπει στὴ σημαντικώτερη συμβολὴ τῆς Γαλλίας στὴν ἔλ-

Πελοπόννησο, ἀρνήθηκε κατηγορηματικά. Ἀπὸ τὶς τρεῖς Μεγάλες Δυνάμεις, ἡ Γαλλία ἦταν ἐκείνη ποὺ δέχθηκε, κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον, «νὰ βγάλει τὰ κάστανα ἀπὸ τὴ φωτιά».

Στὶς 29 καὶ 30 Αὐγούστου 1828, γαλλικὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα 15.000 ἀνδρῶν μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν στρατάρχη Νικολὰ Γιοζέφ Μαιζόν (1770-1840) ἀποβιβάσθηκε στὴν Πελοπόννησο, στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Κορώνης. Ἡ ἀποφασιστικότητά τῶν Γάλλων ἦταν αὐτὴ ποὺ ἔπεισε τελικὰ τὸν Ἰμπραήμ νὰ ἐκκενώσει τὴν Πελοπόννησο. Ἡ ἐκκένωση τῆς Πελοποννήσου ὀλοκλήρωθηκε στὶς ἀρχὲς Ὀκτωβρίου τοῦ ἴδιου ἔτους. Ἀλλὰ τὸ πῶς δύσκολο κομμάτι τῆς

Καμμία ἀπὸ τὶς μεγάλες νίκες τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς Ἐπανάστασης δὲν θὰ ἦταν δυνατὴ, μὲ τὸν Ἰμπραήμ νὰ ἀλωνίζει στὴν Πελοπόννησο. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβαινε, μέχρι ποὺ οἱ Γάλλοι τόλμησαν καὶ ἀνέλαβαν νὰ «βγάλουν τὸ φίδι ἀπὸ τὴν τρύπα» μὲ τὴν Ἐκστρατεία τοῦ Μοριά.

ληνικὴ ἀνεξαρτησία. Πράγματι, ἡ συμφωνία ποὺ ὑπέγραψαν στὶς ἀρχὲς Αὐγούστου τοῦ 1828 στὴν Ἀλεξάνδρεια ὁ Μωχάμετ Ἄλυ καὶ ὁ Κόδρινγκτον γιὰ τὴν ἐκκένωση τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τὶς αἰγυπτιακὲς δυνάμεις ἀποδείχθηκε πολὺ γρήγορα ἀνεπαρκής, καθὼς ὁ Ἰμπραήμ, πολὺ ἀπλᾶ, ἀρνεῖτο νὰ συμμορφωθεῖ: ὄχι ἀπλῶς ἐξακολούθησε νὰ κατέχει μεγάλο μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καί, ἐντελῶς προκλητικά, διέταξε τὴν ὀλοσχερῆ καταστροφὴ τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τὴν ἰσοπέδωση τῶν τειχῶν της.³ Πολὺ γρήγορα ἔγινε φανερὸ ὅτι ἐπιβαλλόταν ἡ λήψη περισσότερο δραστηκῶν μέτρων. Ἡ Μεγάλῃ Βρετανία, ἂν καὶ τῆς προτάθηκε νὰ ἀποστείλει ἐκστρατευτικὸ σῶμα στὴν

ἀποστολῆς τοῦ γαλλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος μόλις ἄρχισε: Φεύγοντας, οἱ δυνάμεις τοῦ Ἰμπραήμ παρέδωσαν τὰ κάστρα ποὺ κατείχαν σὲ τουρκικὲς φρουρὲς. Ἔμενε τώρα νὰ πεισθοῦν οἱ τουρκικὲς φρουρὲς νὰ ἀφήσουν τὰ κάστρα στοὺς Γάλλους, ὥστε αὐτοὶ νὰ τὰ παραδώσουν στοὺς Ἕλληνες. Γιὰ νὰ γίνῃ αὐτό, τὸ γαλλικὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα χρειάσθηκε σὲ κάποιες περιπτώσεις νὰ καταφύγει στὰ ὄπλα. Ἔτσι μόνον κατέστη δυνατόν νὰ περάσουν σὲ ἑλληνικὰ χέρια τὰ κάστρα τοῦ Ναβαρίνου, τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης καὶ τοῦ Ρίου (στὴν περίπτωσι μάλιστα τοῦ τελευταίου, τὸ γαλλικὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα χρειάσθηκε νὰ προχωρήσει σὲ κανονικὴ πολιορκία, μὲ ἀρκετὲς ἀπώλειες). Στὶς 5 Νοεμβρίου 1828, οἱ τελευταῖοι Τοῦρκοι, 2.500 μὲ τὶς οἰκογένειές τους, ἐπιβιβάσθηκαν σὲ γαλλικὰ πλοῖα καὶ μεταφέρθηκαν στὴ Σμύρνη. Οἱ

3 Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο, ἐνῶ ἡ Πελοπόννησος ἔχει ἀμέτρητα κάστρα, δὲν σφύεται οὔτε ἕχνος ἀπὸ τὰ τείχη τῆς πόλης ποὺ ὑπῆρχε τὸ διοικητικὸ τῆς κέντρο, τῆς Τριπολιτσᾶς.

τελευταίες γαλλικές δυνάμεις έφυγαν από την Ελλάδα μετὰ τὴν ἀφίξη τοῦ Ὁθωνα, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1833. Στὸ μεσοδιάστημα, δὲν παρέμειναν ἀδρανεῖς: ἀνοικοδόμησαν τείχη, ἔκτισαν γεφύρια, ἀνοίξαν δρόμους.

Ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι, πέρα ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ διάσταση, ἡ Ἐκστρατεία τοῦ Μοριά εἶχε γιὰ τοὺς Γάλλους καὶ μία ἄλλη διάσταση, πολιτιστικὴ. Ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου στὴν ἀρχαιότητα, ἔτσι καὶ στὴν Ἐκστρατεία τοῦ Μοριά, ἕνα ἐπιτελεῖο ἀπὸ λογίους, ἐπιστήμονες, φυσιοδίφες, ἀρχαιολόγους, ἀρχιτέκτονες κτλ. ἀκολούθησε τὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα. Ἰδιαίτερα πολύτιμο ἦταν τὸ χαρτογραφικὸ ἔργο ποὺ ἐπιτελέσθηκε. Ὅλα αὐτὰ ἔγιναν στὸ πλαίσιο μιᾶς ἐκστρατείας ἐπανανακάλυψης τῆς Ἑλλάδας, μετὰ ἄμεσο πρότυπο τὸ ἔργο τῆς Ἐπιτροπῆς Τεχνῶν καὶ Ἐπιστημῶν ποὺ εἶχε συνοδεύσει τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντα στὴν Αἴγυπτο ἀπὸ τὸ 1798 κ.έ., καθὼς καὶ τὶς ἐκδόσεις ποὺ ἀκολούθησαν. Τὸ πολιτιστικὸ ἔργο τῆς Ἐκστρατείας τοῦ Μοριά συνέχισε ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1840 ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν (l'École française d'Athènes), τὸ παλαιότερο ξένο Ἴνστιτούτο στὴν Ἀθήνα.

Αὐτὸ ὡστόσο ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει κατεξοχὴν σὲ σχέση μετὰ τὸ θέμα μας εἶναι ὁ πρακτικὸς ἀντίκτυπος τῆς Ἐκστρατείας τοῦ Μοριά γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἐχοντας διασφαλίσει πλέον τὴν Πελοπόννησο, οἱ Ἕλληνες, μετὰ ἀναπτρωμένο τὸ ἠθικὸ τους καὶ ἀντίστοιχα καταρρακωμένο τὸ ἠθικὸ τῶν Τούρκων, μπόρεσαν νὰ ἐπικεντρώσουν τὴν προσοχὴ τους στὴν ἐκδίωξη τῶν τουρκικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὴ Στερεά. Ἡ Λιβαδειὰ ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων τὸν Νοέμβριο τοῦ 1828. Μιὰ ἀντεπίθεση τοῦ Μαχμούτ πασᾶ τῆς Εὐβοίας ἀποκρούσθηκε τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1829. Ἡ Ναύπακτος ἔπεσε σὲ ἑλληνικὰ χέρια τὸν Αὐγούστο τοῦ 1829. Τὸν Μάιο, ὁ Αὐγουστῖνος Καποδίστριας ἀνακατέλαβε

τὴν πόλη σύμβολο, τὸ Μεσολόγγι. Ἡ τελευταία μάχη τῆς Ἐπανάστασης διεξήχθη στὴν Πέτρα τῆς Βοιωτίας, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1829, μετὰ θρίαμβο τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν Δημήτριο Ὑψηλάντη. Ἔτσι, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ὁ ἐθνικοαπελευθερωτικὸς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων ἄρχισε μετὰ Ὑψηλάντη, καὶ τελείωσε μετὰ Ὑψηλάντη.⁴ Καμμία ὁμως ἀπὸ τὶς μεγάλες νίκες τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς Ἐπανάστασης δὲν θὰ ἦταν δυνατὴ, μετὰ τὸν Ἰμπραὴμ νὰ ἀλωνίξει στὴν Πελοπόννησο. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβαινε, μέχρι ποῦ οἱ Γάλλοι τόλμησαν καὶ ἀνέλαβαν νὰ «βγάλουν τὸ φίδι ἀπὸ τὴν τρύπα» μετὰ τὴν Ἐκστρατεία τοῦ Μοριά.

Ὅπως φαίνεται τελικὰ, τὰ ἐπιχειρήματα τῆς γαλλικῆς πλευρᾶς γιὰ τὴ συμβολὴ τῆς στὴν ἀνεξαρτησία τῶν Ἑλλήνων ἀποδεικνύονται τοῦλάχιστον ἐξίσου πειστικὰ μετὰ αὐτὰ τῆς βρετανικῆς πλευρᾶς.

(συνεχίζεται)

Στὸ ἐπόμενο, δεύτερο μέρος τοῦ ἀρθρου, ἀφοῦ ἀναφερθοῦμε καὶ στὶς ρωσικὲς παρεμβάσεις ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, θὰ τολμήσουμε νὰ θέσουμε «τὸν δάκτυλον ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἡλων»: Θὰ δοῦμε μετὰ εὐλικρίνεια τὸ κρίσιμο ἐρώτημα ποῦ θέσαμε στὴν ἀρχὴ τοῦ κειμένου μας, ἔχοντας πλέον πλήρη γνώση τῶν ξένων παρεμβάσεων στὸν ἐθνικοαπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Καὶ θὰ ἐξηγήσουμε πῶς καὶ γιατί, παρὰ τὶς ὅποιες ἐξωτερικὲς παρεμβάσεις, ὅσο καθοριστικὲς καὶ ἂν ἦταν αὐτές, στὴν πραγματικότητα ἡ ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία ὑπῆρξε καρπὸς τοῦ ἀγῶνα καὶ τοῦ αἵματος τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν.

Δρ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

4 Ὁ Χριστόφορος Περραιβὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ γράφει στὰ Ἀπομνημονεῦματά του: «Ὑψηλάντης ἐκίρρυξε πρῶτος τὴν ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν καὶ Ὑψηλάντης ἔδωσε τὴν τελευταίαν μάχην εἰς τὰ στενὰ τῆς Πέτρας».

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΛΙΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΥΤΥΧΕΙΣ ΣΥΜΠΤΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΗ ΓΗ

Πολλές εξελίξεις της τεχνολογίας, από την ανάπτυξη του τηλεγράφου το 1844 από τον Morse (όταν έστειλε το πρώτο εκείνο, περίφημο τηλεγράφημα από τη Βαλτιμόρη στην Ούασιγκτον, που άρχισε με τις λέξεις: «Τί θαυμαστά άκμή μας έτοιμάζει ο Θεός!») μέχρι τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές του 20^{ου} αιώνα, έδωσαν τρομερή ώθηση στην επιστήμη της μετεωρολογίας.

Θά ήταν κάτι προφανές και έξω από τους σκοπούς του άρθρου μας να τονίσουμε τη μεγάλη σημασία που έχει η μετεωρολογία για την καθημερινή μας ζωή, καθώς επηρεάζει πολλές πτυχές της. Έδω μπορούμε πάντως να αναφέρουμε ότι είναι δυνατόν να προβλέψουμε τον καιρό σε μια χώρα, αν γνωρίζουμε εγκαίρως τα μετεωρολογικά στοιχεία με τη βοήθεια τηλεπικοινωνιακών και μετεωρολογικών δορυφόρων, δηλαδή ατμοσφαιρική πίεση, υγρασία, ανέμους, και συντάξουμε εγκαίρως τους *συνοπτικούς χάρτες καιρού*, όπως λέγονται. Με την κατάλληλη ανάλυση των στοιχείων που έχουν συλλεγεί στα διάφορα μετεωρολογικά κέντρα, οι ειδικοί, αφού συντάξουν τους χάρτες καιρού επιφανείας και ύψους, βλέπουν τα καιρικά συστήματα που επικρατούν κάποια στιγμή σε ένα τόπο. Στη συνέχεια οι ειδικοί μπορούν να προβλέψουν τις τροχιές που θα ακολουθήσουν αυτά τα καιρικά συστήματα, και επομένως ποιές χώρες ή περιοχές μίας χώρας θα επηρεάσουν και σε ποιο βαθμό.

Πολλά άρθρα ή και βιβλία θά μπορούσαν να γραφούν για την τεχνική της

πρόγνωσης. Υπάρχουν τόσα όργανα και σύγχρονα μέσα σήμερα που συλλέγουν τα μετεωρολογικά στοιχεία, ώστε δεν θά μας άρκούσε ο χώρος πολλών άρθρων, για να τα περιγράψουμε περιληπτικά. Άλλωστε, μιά τέτοια προσπάθεια θά ξέφευγε έντελώς από τους σκοπούς του παρόντος άρθρου.

Στό σημείο όμως αυτό χρειάζεται να κάνουμε ένα ξεκαθάρισμα: Τί είναι καιρός και τί είναι κλίμα; Ποιά είναι, συγκεκριμένα, ή διαφορά τους;

Καιρός ¹ είναι ή κατάσταση της ατμόσφαιρας σε ένα συγκεκριμένο τόπο, μιá όρισμένη μικρή χρονική περίοδο, δηλαδή κάποιες ώρες ή λίγες μέρες, όπως αυτή ή κατάσταση περιγράφεται από τις τιμές γνωστών μετεωρολογικών παραμέτρων που έχουν συλλεγεί από τους διάφορους μετεωρολογικούς σταθμούς (θερμοκρασία, πίεση, υγρασία, άνεμοι).

Κλίμα ενός τόπου είναι άπλως ό «μέσος καιρός», όπως λένε, δηλαδή οι μέσες τιμές των παραπάνω φυσικών μεγεθών, αλλά για μιá μεγάλη χρονική περίοδο μηνών ή ετών.

Όλα αυτά τα φαινόμενα του καιρού ή του κλίματος, όπως οι βροχές, οι καταιγίδες, οι άνεμοι κ.ά., παράγονται από την πελώρια θερμική μηχανή, τον Ήλιο μας, και διαμορφώνονται παραπέρα από τη Γη μας, με την επίδραση της ατμόσφαιρας, την ποικίλη μορφολογία του εδάφους και

1 α. Ιωάννου Δ. Ζαμπάκα, *Γενική κλιματολογία*, Εκδόσεις Αθηνά Α.Ε., Αθήνα 1981. β. Δημητρίου Ηλία, *Φυσική της ατμόσφαιρας*, Πάτρα 1974. γ. Λέοντος Καραπιτέρη, *Περιγραφική μετεωρολογία*, Αθήνα 1967.

τους ωκεανούς, τις υδάτινες επιφάνειες γενικά.

Πριν μιλήσουμε για τον Ήλιο, και συγκεκριμένα την ενέργεια που εκπέμπει, θα αναφέρουμε πολύ σύντομα τους αστρονομικούς παράγοντες που διαμορφώνουν το παγκόσμιο πλέον κλίμα:

Πρώτον, τυχόν μεταβολές, στη διάρκεια πολλών αιώνων, της έκκεντρότητας της γήινης τροχιάς. Δηλαδή, η τροχιά της Γης, που είναι ελαφρώς έλλειπτική, δηλαδή όχι τέλειος κύκλος, άλλοτε γίνεται περισσότερο κύκλος και άλλοτε λιγότερο. Το αποτέλεσμα είναι να αλλάζει η μέση απόσταση Γης - Ήλιου, πράγμα που με τη σειρά του μεταβάλλει την ένταση της ήλιακής ακτινοβολίας, και φυσικά τη μέση θερμοκρασία της Γης.

Δεύτερον, η μεταβολή της γωνίας του

Τέλος, ως πρόσθετο στοιχείο, θα αναφέρουμε τη μεταβολή της ήλιακής ακτινοβολίας που δεν σχετίζεται με τη δραστηριότητα των ήλιακών κηλίδων. Αυτή την περίπτωση θα την αναπτύξουμε εϋθύς αμέσως. Άς πάρουμε όμως τα πράγματα με τη σειρά.

Ο Ήλιος μας, πηγή ζωής για όλους μας πάνω στη Γη, γνωρίζουμε σε γενικές γραμμές ότι είναι ένα τεράστιο θερμοπυρηνικό καμίνι, το οποίο στέλνει, χάρη στις διάφορες πυρηνικές αντιδράσεις που γίνονται στο έσωτερικό του, ένα μέρος της άφθονης ενέργειάς του στη Γη, ενώ ένα άλλο, πολύ μεγαλύτερο τμήμα αυτής της ακτινοβολίας χάνεται στο διάστημα.

Από την τεράστια, πάλι, ενέργεια που στέλνει ο Ήλιος στο όριο της ατμόσφαιρας (θα εξηγήσουμε αργότερα τί σημαίνει

Διαβλέπουμε λοιπόν, η̄ διαισθανόμαστε ἔστω, ὅτι, ὅπως στὸ σύμπαν ὀφείλουμε τὴ δημιουργία μας σὲ κάποιες πολὺ εὐνοϊκὲς τιμὲς κάποιων παγκόσμιων φυσικῶν σταθερῶν, ἔτσι κι ἐδῶ, σὲ γήινη κλίμακα, ὀφείλουμε τὴν ἐπιβίωσή μας σὲ μιὰ πολὺ λεπτή «σύμπτωση».

γίνου ἄξονα περιστροφῆς με τὸ ἐπίπεδο τῆς γήινης τροχιάς, ἂν καὶ ἀνεπαίσθητη μέσα στὶς χιλιετίες, ἐπηρεάζει τὴ γενικὴ κυκλοφορία τῆς ατμόσφαιρας καὶ τὴν ένταση τῶν τεσσάρων ἐποχῶν τοῦ ἔτους.

Τρίτον, ἡ κανονικὴ, δηλαδή περιοδική, μετάπτωση τῶν ἰσημερινῶν παίζει σημαντικό ρόλο. Πιὸ συγκεκριμένα, πρὶν ἀπὸ 10.500 περίπου χρόνια, ὁ χειμῶνας τοῦ βόρειου ἡμισφαιρίου τῆς Γῆς συνέβαινε, ὅταν ὁ πλανήτης μας βρισκόταν στὸ μακρινότερο σημεῖο τῆς τροχιάς του, ἐνῶ τώρα συμβαίνει, ὅταν αὐτὸς βρίσκεται στὸ κοντινότερο σημεῖο. Ἄν οἱ ἄλλοι παράγοντες μείνουν ἀμετάβλητοι, ὁ χειμῶνας στὸ βόρειο ἡμισφαίριο εἶναι θερμότερος σήμερα ἀπ' ὅ,τι ἦταν τότε.

αὐτό), ἕνα ποσοστὸ 70% εἰσέρχεται σὲ αὐτήν. Ἀπὸ αὐτό, πάλι, τὸ ποσοστὸ, ἕνα 16% ἀπορροφᾷ ἡ ἴδια ἡ ατμόσφαιρα, ἕνα 3% συγκρατοῦν τὰ σύννεφα καί, τέλος, ἕνα 51% μόνο δέχεται ἡ γήινη ἐπιφάνεια.² Ὅμως, ἐπειδὴ ἡ Γῆ μας δὲν εἶναι ὁμοιογενής, ἔχουμε ἄνιση κατανομὴ αὐτῆς τῆς ἐνέργειας. Ἔτσι, ἔχουμε ὡς ἀποτέλεσμα τὶς μεταβολές τῆς θερμοκρασίας μέσα στὸ εἰκοσιτετράωρο, ἀπὸ τὴν ἡμέρα στὴ νύχτα, καθὼς καὶ στὴ διάρκεια τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, πού εἶναι οἱ βασικὲς αἰτίες, γιὰ νὰ δημιουργοῦνται οἱ διάφορες καιρικὲς καταστάσεις.

Τὴν ἐνέργεια, τώρα, τοῦ Ήλιου μας ἡ

2 α. Physics 4u, Ἡ Φυσικὴ στὸ Διαδίκτυο, β. Περὶσκόπιο τῆς Ἐπιστήμης 85 (Μάιος 1984).

όποια φθάνει στο όριο της ατμόσφαιρας, από το υπεριώδες τμήμα του φάσματος ως το υπέρυθρο τμήμα (το όρατο δηλαδή τμήμα της ακτινοβολίας του Ήλιου) που πέφτει κάθετα στη μονάδα επιφανείας (ένα τετραγωνικό εκατοστό) και μέσα στη μονάδα του χρόνου (ένα λεπτό της ώρας), αυτή τη συγκεκριμένη μονάδα οι επιστήμονες καλούν ήλιακή σταθερά.³

Να τονίσουμε εδώ ότι το που τελειώνει η ατμόσφαιρα δεν είναι κάτι καλά καθορισμένο. Με θεωρητικούς υπολογισμούς, πάντως, βρέθηκε ότι από την επιφάνεια της θάλασσας μέχρι το ύψος των 40 χιλιομέτρων περιέχονται τα 99% του ατμοσφαιρικού αέρα, και από εκεί και πάνω μέχρι τις τελευταίες άκρες της ατμόσφαιρας, σε ύψος εκατοντάδες χιλιόμετρα, το υπόλοιπο 1%! Εκείνο που έχει τεράστια σημασία για μας είναι ότι χωρίς την ατμόσφαιρα η θερμοκρασία πάνω στη Γη θα κυμαινόταν από -115 βαθμούς κελσίου τη νύκτα ως τους +100 την ημέρα, όπως γίνεται στη Σελήνη. Ενώ τώρα, χάρη στην ατμόσφαιρα, που είναι η σωτήρια «κουβέρτα» μας, έχουμε μια μέση παγκόσμια θερμοκρασία 15 βαθμών κελσίου στη διάρκεια ενός έτους.

Μετά από αυτή την απαραίτητη μικρή παρένθεση, ξαναγυρίζουμε στο προηγούμενο βασικό θέμα μας, την ήλιακή σταθερά, καθώς και στο ερώτημα πόσο... σταθερά είναι αυτή.

Τα τελευταία χρόνια οι επιστήμονες μετρούν αυτή τη σταθερά άμεσα έξω από την ατμόσφαιρα και με πολλά μέσα, όπως με δορυφόρους ή ανυψώνοντας πυραύλους που φέρουν κατάλληλα όργανα μετρήσεως. Έχουν λοιπόν προσδιορίσει την τιμή της περίπου στις 1,98 θερμίδες (γνωστή μονάδα ενέργειας) ανά τετραγωνικό εκατοστό και πρώτο λεπτό της ώρας.

Παράλληλα, οι επιστήμονες έχουν

υπολογίσει ότι μια μεταβολή της ήλιακής σταθεράς κατά 0,1% μόνο έχει πολύ σημαντικές επιπτώσεις στο γήινο κλίμα. Επιπτώσεις τέτοιας κλίμακας, πού, όπως υπολόγισαν, θα έκαναν προβληματική τη συνέχιση της βιολογικής μας ύπαρξης πάνω στον πλανήτη!

Το θέμα αυτό ερευνάται ακόμα. Κάποιοι ερευνητές εκτίμησαν ότι στη διάρκεια της ιστορίας της Γης η ήλιακή σταθερά δεν έχει πέσει κάτω από το 0,15% της σημερινής της τιμής. Και έχουν συμβεί τόσες και τόσες μεταβολές σε παγκόσμιο επίπεδο, π.χ. η εποχή των παγετώνων, η εξαφάνιση των δεινοσαύρων κ.ά. Πρέπει να τονίσουμε ότι το κλίμα οφείλεται σε πολλά και αλληλεπιδρώντα μεταξύ τους αίτια.

Διαβλέπουμε λοιπόν, η διαισθανόμαστε έστω, όχι άβασια θα έλεγα, ότι, όπως στο σύμπαν οφείλουμε τη δημιουργία μας σε κάποιες πολύ ενοϊκές τιμές κάποιων παγκόσμιων φυσικών σταθερών, έτσι κι εδώ, σε γήινη κλίμακα, οφείλουμε την επιβίωσή μας σε μια πολύ λεπτή «σύμπτωση».

Κλείνοντας, θα αναφέρουμε μερικά στοιχεία για το όζον της στρατόσφαιρας, που βρίσκεται σε μια ζώνη από 15 έως 35 χιλιόμετρα περίπου. Αυτό το θέμα είναι ίσως κάπως γνωστό, αλλά αξίζει να το αναπτύξουμε με συντομία, για να φανεί μία ακόμη εύτυχης σύμπτωση υπεύθυνη για την ύπαρξή μας.

Το όζον είναι, όπως λέγεται στη χημεία, μια αλλοτροπική μορφή οξυγόνου, του γνωστού μας αερίου που συντηρεί τη ζωή. Το μόριό του αποτελείται από τρία άτομα οξυγόνου. Στην αρχή διασπάται ένα μόριο οξυγόνου σε δύο άτομα, από τα οποία και αποτελείται αυτό το μόριο. Στη συνέχεια, κάθε μεμονωμένο άτομο οξυγόνου συγκρούεται με ένα μόριο που δεν έχει ακόμη διασπασθεί και φτιάχνει το τριατομικό μόριο του όζοντος.

Το όζον είναι δηλητηριώδες αέριο, όμως στα ύψη αυτά ενεργεί σαν φίλτρο

3 α. Γ. Μακρή, *Ο καιρός*, β. Χρήστου Ζερεφού, *Μαθήματα Φυσικής της Ατμόσφαιρας και Φυσικής του Περιβάλλοντος*, Θεσσαλονίκη 1984.

για την επικίνδυνη υπεριώδη ακτινοβολία του Ήλιου. Πρόκειται για την ακτινοβολία ή όποια, όπως έχουμε ακούσει όλοι, μάς μαυρίζει το καλοκαίρι και είναι καταστρεπτική για τη ζωή σε μεγάλες ποσότητες. Τελικά, το στρώμα του όζοντος επιτρέπει να περάσει μόνο μια όρισμένη, χρήσιμη ποσότητα αυτής της άορατης ακτινοβολίας

την πάροδο των ετών μέτρα, ώστε κάποια στιγμή να κλείσει ή λεγόμενη «τρύπα του όζοντος». Ήδη υπάρχουν σήμερα σαφείς ένδειξεις ότι περιορίζεται αυτή η μείωση της πυκνότητας του όζοντος. Θα πάρει όμως καιρό, για να φανεί το ευεργετικό αποτέλεσμα αυτών των μέτρων.

Να αναφέρουμε εδώ παρενθετικά και

Κάποια πράγματα είναι ρυθμισμένα με μεγάλη ακρίβεια στην περιοχή της Γης μας, ώστε να καθιστούν δυνατή την ύπαρξή μας. Ή, αν το διατυπώσουμε διαφορετικά, η Θεία Πρόνοια είναι παρούσα και προστατεύει ενεργά και άφανως την ανθρωπότητα.

στά κατώτερα στρώματα της ατμόσφαιρας, στη λεγόμενη τροπόσφαιρα, εκεί όπου λαμβάνουν χώρα όλα τα καιρικά φαινόμενα.

Αλλά εδώ ακριβώς υπεισέρχεται η όληθρια, όπως και σε άλλους τομείς, άρνητική παρέμβαση του ανθρώπου.

Τη δεκαετία του 1980 οι έπιστιμόνες διαπίστωσαν ότι το όζον αποδεδειγμένα καταστρέφεται από τους χλωροφθοροάνθρακες (CFs για συντομία), που λόγω καιρικών συνθηκών συγκεντρώνονται σε μεγάλες ποσότητες ιδίως στη στρατόσφαιρα της Ανταρκτικής. Οι χλωροφθοροάνθρακες, γνωστοί στο εμπόριο με την όνομασία Freon, έχουν τόσο μεγάλες εφαρμογές στη βιομηχανία, ώστε δεν υπάρχει σπίτι που να μην τους χρησιμοποιεί. Μερικές μόνο από τις εφαρμογές τους είναι σε κλιματιστικές συσκευές, σε αποσμηπτικές ούσιες, σε βαφές για το σπίτι, το αυτοκίνητο κ.ά. Κάθε άτομο χλωρίου που απελευθερώνεται από τους χλωροφθοροάνθρακες καταστρέφει, ούτε λίγο ούτε πολύ, 100.000 μόρια όζοντος! Αυτό και μόνο μάς δίνει μια πολύ καθαρή εικόνα για το μέγεθος της καταστροφής!

Τα τελευταία χρόνια, πάντως, η Εύρώπη ως Ε.Ε. έχει λάβει κλιμακούμενα με

το επίφανειακό όζον, που βρίσκεται πολύ κοντά μας, στα κατώτερα στρώματα της τροπόσφαιρας, ως προϊόν της χημικής ρύπανσης από τη βιομηχανία και τα αυτοκίνητα. Το πώς ακριβώς παράγεται αυτό είναι μια άλλη ιστορία, που ξεφεύγει τελείως από τους σκοπούς αυτού του άρθρου. Το βέβαιο είναι ότι, όπως έχει αποδειχθεί κατόπιν έρευνών, αυτό το όζον προκαλεί αναπνευστικά προβλήματα σε πολλούς ανθρώπους.

Ως τελικό συμπέρασμα, θα λέγαμε ότι κάποια πράγματα είναι ρυθμισμένα με μεγάλη ακρίβεια στην περιοχή της Γης μας, ώστε να καθιστούν δυνατή την ύπαρξή μας. Ή, αν το διατυπώσουμε διαφορετικά, η Θεία Πρόνοια είναι παρούσα και προστατεύει ενεργά και άφανως την ανθρωπότητα. Άλλο θέμα είναι αν ο άνθρωπος, με την ασύνετη διαχείριση του περιβάλλοντος, του εδάφους, του αέρα και των υδάτων, μπορεί να κάνει –και κάνει όντως ως ένα σημείο– προβληματική άκομη και τη συνέχιση της ύπαρξης του πολιτισμού μας στο μέλλον.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗΣ

Φυσικός μετεωρολόγος,
τέως Καθηγητής Μ.Ε.

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΔΡΑΜΑ

Εκτός από τὰ εὐρήματα τῆς Ἀρχαιολογίας ποὺ θαυμάζουμε στὰ μουσεῖα καὶ στοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους καὶ μαρτυροῦν τὴ θρησκευτικότητα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, στὴν *Καινὴ Διαθήκη (Πράξεις τῶν ἀποστόλων, ιζ' 16)* διαβάζουμε ὅτι, ὅταν ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἦλθε στὴν Ἀθήνα, εἶδε τὴν πόλι «κατείδωλον», δηλαδὴ γεμάτη ἀγάλματα θεῶν. Κατὰ τὴν ὁμιλία του στὸν Ἄρειο Πάγο ἐχαρακτήρισε τοὺς Ἀθηναίους «κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους» (ιζ' 22). Πράγματι, τὸ θεῖο εἶχε δεσπόζουσα θέση στὴν ἀτομικὴ καὶ συλλογικὴ ζωὴ τῶν Ἀρχαίων.

Ἐκτός ἀπὸ τὰ ἀγάλματα, εἶχαν καὶ ναοὺς ἀφιερωμένους στὶς θεότητες ποὺ ἐπίστευαν: Δία, Ἥρα, Ἀθηνᾶ, Ἀπόλλωνα, Ἄρτεμν, Ἀφροδίτη, Δίμητρα κ.ἄ., καθὼς καὶ ἄλλοι, στὶς Εὐμενίδες (Κολωνός) καὶ στὴν Ἄρτεμν (Αὐλίδα). Ἐπίσης, μεμονωμένους βωμοὺς. Στὴν Ἀθήνα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶδε καὶ βωμὸ ἀφιερωμένο στὸν ἄγνωστο θεό («Ἀγνώστω θεῷ»). Μὲ αὐτὴν τὴν ἀφορμὴ, τοὺς μίλησε γιὰ τὸν Θεὸ τῆς χριστιανικῆς Ἀποκαλύψεως. Στὰ θεάτρα ὑπῆρχε τὸ «θεολογεῖον», ἀπὸ τὸ ὁποῖο μιλοῦσαν οἱ θεοί, καὶ στὸ μέσον τῆς ὀρχήστρας ἢ «θυμέλη», βωμὸς θυσίας.

Δεσπόζουσα θέση τῶν θεῶν ποὺ ἐλάτρευαν οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες διαπιστώνουμε καὶ στὸ ἀρχαῖο δράμα. Στὸ ἄρθρο αὐτὸ θὰ ἐκθέσουμε τὶς διάφορες μορφές τῆς σχέσεως τῶν ἀρχαίων προγόνων μας μὲ τὶς θεότητες ποὺ ἐπίστευαν, ὅπως

αὐτὲς μαρτυροῦνται στὰ σφζόμενα ἔργα, τραγωδίες, κωμωδίες καὶ σατυρικό δράμα.

Σήμερα, γιὰ κάποιον ἀναπάντεχο γεγονός ἀναφωνοῦμε «᾽Ω, Θεέ μου». Ἀνάλογες ἐκφράσεις συναντᾶμε στὸ ἀρχαῖο δράμα. Στὴν τραγωδίᾳ τοῦ Σοφοκλῆ *Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ*, ὅταν ἡ Ἄντιγόνη διακρίνει τὴν ἀδελφὴ τῆς Ἰσμήνη ἐντελῶς ἀπροσδόκητα νὰ ἔρχεται στὸν Κολωνό, ἀναφωνεῖ: «᾽Ω Δία, τί νὰ πῶ; τί νὰ σκεφθῶ, πατέρα μου;» (στ. 310). Ἡ ὠραία Ἑλένη, ἀντικρίζοντας τὸν Μενέλαο μπροστὰ στὸ παλάτι τοῦ Πρωτέα στὴν Αἴγυπτο, ἀναφωνεῖ: «᾽Ω θεοί» (Εὐριπίδου, *Ἑλένη*, στ. 560). Ὅπισθοχωρώντας ἀπὸ τὴ σπηλιὰ τοῦ Κύκλωπα, ὁ Ὀδυσσεὺς λέει πρὸς τὸν χορὸ τῶν Σατύρων: «᾽Ω Δία, τί νὰ πῶ, καθὼς εἶδα μέσα στὸ σπήλαιον φοβερὰ καὶ ἀπίστευτα...» (Εὐριπίδου, *Κύκλωψ*, στ. 374).

Ἐπίσης, θνητοὶ ἐπικαλοῦνται θεοὺς ὡς μάρτυρες. Στὴν τραγωδίᾳ τοῦ Σοφοκλῆ *Εὐριπίδης*, ὁ Ὀδυσσεὺς, ἀπαγορεύοντας τὴν ἐπιστροφὴ τῶν ὅπλων στὸν Φιλοκτίτη, λέει στὸν Νεοπτόλεμο: «Ἐγὼ ὅμως τὸ ἀπαγορεύω, θεοί, νὰ εἴστε μάρτυρες» (στ. 1293). Στὸν πρόλογο τῆς *Ἠλέκτρας* τοῦ Εὐριπίδου, ὁ «Αὐτουργός» λέει γιὰ τὴ «γυναϊκά» τοῦ Ἠλέκτρα: «Αὐτὴν ἐγὼ ποτὲ –ᾶς εἶναι μάρτυρας γι' αὐτὸ ἢ Κύπριδα (Ἀφροδίτη)– στὸ κρεβάτι δὲν τὴν ντρόπιασα· παρθένα εἶναι ἀκόμη» (στ. 43).

Ἀκόμη, στὸ ἀρχαῖο δράμα βρίσκουμε ἐπίκληση τοῦ θεοῦ γιὰ τὴν ἐπιβεβαίωση λεγομένων ἢ ὀρκων. Στὴν τραγωδίᾳ τοῦ

Σοφοκλή *Τραχίνιαι*, ὁ γιὸς τοῦ Ἡρακλῆ Ἔγλος, συμμορφούμενος πρὸς ἀξίωση τοῦ πατέρα του νὰ ἐκτελέσει ἐπιθυμία του, λέει: «*Τ' ὀρκίζομαι καὶ μάρτυρά μου ἔχω τὸν Δία*» (στ. 1188). Στὴν *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις* τοῦ Εὐριπίδου, ὁ χορὸς ὑπόσχε-ται ἐχεμύθεια στὴν ἰέρεια Ἰφιγένεια λέγοντας: «*Ἀπὸ μένα θὰ κρατηθεῖ σιωπὴ γιὰ ὅλα ὅσα μοῦ ζητᾶς – μάρτυρας ἄς εἶναι ὁ Δίας ὁ τρανός*» (στ. 1076-77). Στὴν *Ἀντιγόνη* τοῦ Σοφοκλῆ ὁ Κρέοντας λέει πρὸς τὸν χορὸ: «*Γιατὶ ἐγὼ – μάρτυράς μου ἄς εἶναι ὁ Δίας ποῦ ὅλα τὰ βλέπει – οὔτε θὰ σιωποῦσα, ἂν ἔβλεπα τὴ συμφορὰ νὰ προχωρεῖ στοὺς κατοίκους τῆς πόλης ἀντὶ γιὰ τὴ σωτηρία*» (στ. 184-186). Καὶ στὸν *Ἀγαμέμνονα* τοῦ Αἰσχύλου ἡ Κλυταμνήστρα λέει στὸν χορὸ: «*... γιὰ τὴν τέλεια ἐκδίκηση τῆς κόρης μου, μὰ τὴν Ἄτη καὶ τὴν Ἐρινύα, ποῦ γιὰ χάρη τους τὸν ἔσφαξα*» (στ. 1432-33). Ἡ ἔκφραση «*Μὰ τὸν Δία*» ἀπαντᾷ πολὺ συχνά.

Σήμερα, ὅταν θέλουμε νὰ δώσουμε ἔμφαση σὲ ἓνα αἴτημά μας, λέμε: «*Γιὰ τὸν Θεό, σὲ παρακαλῶ...*», «*Γιὰ τὸν Θεό, μὴ μοῦ τὸ ἀρνηθεῖς*». Κάτι ἀνάλογο συναντᾶμε καὶ στὸ ἀρχαῖο δράμα. Ἡ Τέκμησσα φέρεται νὰ λέει πρὸς τὸν Αἴαντα στὴν ὁμώνυμη τραγωδία τοῦ Σοφοκλῆ: «*Γιὰ τοὺς θεοὺς, μαλάκωσε*» (στ. 594). Στὴν τραγωδία τοῦ Εὐριπίδου *Φοῖνισσαι*, ἡ Ἰοκάστη παρακαλεῖ τὸν Ἀγγελιαφόρο: «*Ἐνα πές μου, γιὰ ὄνομα τῶν θεῶν, ἂν γιὰ τὸν Πολυνείκη ξέρεις κάτι*» (στ. 1083-4). Στὴν *Ἡλέκτρα* τοῦ Σοφοκλῆ ὁ χορὸς λέει πρὸς τὴν Ἡλέκτρα καὶ τὴ Χρυσόθεμη: «*Γιὰ ὄνομα τῶν θεῶν, τίποτε μὴ λέτε θυμωμένα*» (στ. 369).

Ἄλλοτε, πάλι, οἱ ἄνθρωποι εὐχονται νὰ ἔχουν τὴ βοήθεια τῶν θεῶν, γιὰ νὰ πάρουν ἐκδίκηση γιὰ ἀδικίες ποῦ τοὺς ἔγιναν καὶ γιὰ δεινὰ ποῦ ἔχουν ὑποστει, ἢ ζητοῦν ἀπὸ τοὺς θεοὺς νὰ τιμωρήσουν τοὺς ἀδίκους, τοὺς κακοποιούς. Ὁ Φιλοκτίτης, στὴν ὁμώνυμη τραγωδία τοῦ

Σοφοκλῆ, λέει πρὸς τὸν Νεοπτόλεμο: «*Τέτοια, παιδί μου, σὲ μένα ἔκαναν οἱ Ἄτρεῖδες καὶ τοῦ Ὀδυσσεῆ ἡ δύναμη, καὶ τέτοια οἱ Ὀλύμπιοι θεοὶ ἄς τοὺς δώσουν νὰ πάθουν κάποτε ὡς ἀνταπόδοση γιὰ μένα*» (στ. 314-6). Καὶ ὁ Τεῦκρος λέει πρὸς τὴν Ὠραία Ἑλένη στὴν τραγωδία τοῦ Εὐριπίδου *Ἑλένη*: «*Ἄς σ' ἔχουν καταραμένα οἱ θεοί...*» (στ. 74).

Ἐπίσης, οἱ θνητοὶ εὐχονται οἱ θεοὶ νὰ πραγματοποιήσουν ἐπιθυμητὲς ἐνέργειες ἢ νὰ βοηθήσουν ἀνθρώπους στὴν πραγματοποίηση τῶν σχεδίων τους. Ὁ Ἡρακλῆς λέει πρὸς τὸν Ἄδμητο, βασιλέα τῶν Φερῶν, στὴν τραγωδία τοῦ Εὐριπίδου *Ἄλκισις*: «*Ὁ θεὸς μακάρι ν' ἀπομακρύνει τέτοια συμφορὰ ἀπὸ τὰ παιδιὰ σου*» (στ. 514). Καὶ ἡ Τροφὸς στὶς *Χορηφές* τοῦ Αἰσχύλου: «*Μακάρι, μὲ τὴ βοήθεια τῶν θεῶν, ὅλα καλὰ νὰ πᾶνε*» (στ. 782).

Συχνά, πάλι, οἱ ἄνθρωποι εὐχονται οἱ εὐεργετὲς νὰ ἔχουν καλὴ ἀνταπόδοση ἀπὸ τοὺς θεοὺς. «*Γυναίκα, μίλησες σωστά, καὶ οἱ θεοὶ γιὰ τὰ καλὰ σου λόγια μακάρι νὰ σοῦ χαρίσουν ἰσάξια μὲ τὴν καλοσύνη σου καλὰ*», λέει ὁ Τεῦκρος στὴν Ἑλένη, στὴν ὁμώνυμη τραγωδία τοῦ Εὐριπίδου (στ. 158-159). Καὶ στὸν *Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶν* τοῦ Σοφοκλῆ, ὁ Οἰδίποδας, ποῦ ἔχει φθάσει στὸ προάστιο τῆς Ἀθήνας Κολωνός, γιὰ τὴν προστασία καὶ τὴ φιλοξενία ποῦ τοῦ προσφέρει ὁ βασιλέας τῆς Ἀθήνας Θησέας δέεται: «*ὦ Δία, μακάρι νὰ δίνεις τὸ καλὸ σ' ἀνθρώπους τέτοιους*» (στ. 642).

Στὰ σφζόμενα ἔργα τοῦ ἀρχαίου δράματος βλέπουμε ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀποδίδουν σὲ διάφορους θεοὺς χρησμούς, προφητείες, ιδιότητες, ἐνέργειες. Στὴν *Ἡλέκτρα* τοῦ Σοφοκλῆ ὁ Ὀρέστης λέει στὸν Παιδαγωγό: «*Μοῦ ἔδωκε ὁ Φοῖβος τέτοιους χρησμούς, ποῦ εὐθὺς θ' ἀκούσεις*» (στ. 35). Ὁ χορὸς στὶς *Ἰκέτιδες* τοῦ Αἰσχύλου λέει γιὰ τὸν θεὸ Ἄρη ὅτι σκορπᾷ δάκρυ καὶ «*βοῇ ἐμφύλιας δια-*

μάχης» (στ. 682-3). Μιλώντας για τὸν θεὸ Διόνυσο, ὁ χορὸς στὶς *Βάκχες* τοῦ Εὐριπίδη λέει: «Ὁ θεός, ὁ γιὸς τοῦ Δία, χαίρεται μὲ τὰ γλέντια καὶ ἀγαπᾷ τὴν πλουτοδότρα Εἰρήνη, τὴ θεὰ ποὺ τρέφει τὰ παλληκάρια» (στ. 417-9). «Διότι, ἂν τὰ πράγματα τραβήξουν καλά, αἴτιος θὰ εἶναι ὁ θεός», λέει ὁ Ἐτεοκλῆς στὴν τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου *Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας* (στ. 4). Ὁ χορὸς λέει στὸν Πολυμήστορα στὴν *Ἐκάβη* τοῦ Εὐριπίδη: «Σοῦ τὴν ἔδωσε τὴ συμφορὰ κάποιος θεὸς γιὰ σένα βαρὺς» (στ. 1087). Στὴν τραγωδία τοῦ Εὐριπίδη *Ἡρακλεΐδαι* ὁ χορὸς ἀποφαίνεται: «Λέω πὼς κανεὶς ἄνθρωπος δὲν ἔγινε χωρὶς θεῶν παρέμβαση εὐτυχισμένος κι οὔτε δυστυχισμένος» (στ. 608-9). Καὶ ἡ

στάζουν αἷμα σιχαμερό» (στ. 1057-8). Στὸν Αἴαντα τοῦ Σοφοκλῆ ὁ Ὀδυσσεύς λέει πρὸς τὴν Ἀθηνᾶ, ποὺ καλεῖ τὸν Αἴαντα νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴ σκηνή του στὸ στρατόπεδο τῶν Ἀχαιῶν ἔξω ἀπὸ τὴν Τροία: «Τί κάνεις, Ἀθηνᾶ; Μὲ κανένα τρόπο μὴν τοῦ φωνάζεις νὰ βγεῖ» (στ. 74). Στὴν κωμωδία τοῦ Ἀριστοφάνη *Ἰππῆς* ὁ χορὸς λέει πρὸς τὴν θεὰ Ἀθηνᾶ: «Προστάτιδα τῆς πόλης μας, Παλλάδα, σὺ ποὺ κυβερνᾷς τὴν πιὸ ἁγιασμένη ἀπ' ὅλες τὶς πόλεις, αὐτὴν ποὺ ξεχωρίζει καὶ στὸν πόλεμο καὶ στῶν ποιητῶν τὴ δύναμη πάντοτε» (στ. 58). Στὸν *Προμηθεὺ Δεσμώτη* τοῦ Αἰσχύλου ἡ Ἰὼ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Δία: «Σὲ τί τέλος πάντων, τοῦ Κρόνου γιέ, σὲ τί τέλος πάντων μὲ βρῆκες κι ἔφταιξα καὶ μ' ἔξεψες

Οἱ Ἕλληνες δραματικοὶ ποιητὲς ἐκφράζουν ὅ,τι ἔνιωθε καὶ πίστευε ὁ λαός. Τὸ θεῖον εἶχε ἔντονη παρουσία στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.

Τροφὸς στὴν Ἀνδρομάχη: «Συμφορὲς θεοσταλτες σ' ὅλους τοὺς θνητοὺς ἀργὰ ἢ γρήγορα ἔρχονται» (στ. 851-2).

Καὶ στὴν κωμωδία οἱ ἄνθρωποι εὐχονται καὶ ἐκφράζουν ἐπιθυμίες, ἐπικαλούμενοι τοὺς θεοὺς. Ὁ ποιητὴς Μένανδρος καὶ οἱ ἡθοποιοὶ δὲν λησιμονοῦν τὸν ἑαυτό του καὶ εὐχονται μὲ τὸ στόμα τοῦ Δημέα στὴν κωμωδία *Σαμία*: «Κι αὐτὴ ποὺ συμπαραστέκεται στοὺς ὠραίους ἀγῶνες, ἡ ἀφθαρτὴ θεὰ, ἡ Νίκη, ἃς ἀκολουθεῖ καλοδιάθετη τοὺς χορούς μου» (στ. 736-7). Καὶ μὲ τὸ στόμα τοῦ Σίκωνα, στὴν κωμωδία τοῦ Μενάνδρου *Δύσκολος*: «Κι αὐτὴ ποὺ καὶ ἀρχοντικὸ γονιὸ βαστᾷ καὶ τὸ γέλιο ἀγαπᾷ, ἡ κόρη Νίκη, ἃς μᾶς ἀκολουθεῖ πάντοτε καλόβολη» (στ. 968-9).

Πολὺ συχνὰ οἱ θνητοὶ ἀπευθύνονται στοὺς θεοὺς. Στὴν τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου *Χοηφόροι* ὁ Ὀρέστης λέει πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα: «Ἀφέντη μου Ἀπόλλωνα, αὐτὲς ἔδω [ἐνν. οἱ Ἐρινύες] ὄλο καὶ γίνονται πιὸ πολλὲς κι ἀπὸ τὰ μάτια τους

σ' αὐτὲς τὶς συμφορὲς;» (στ. 577-8). Καὶ ὁ χορὸς στὴν κωμωδία τοῦ Ἀριστοφάνη *Ἀχαρνῆς*: «Ὡ Εἰρήνη, συντρόφισσα τῆς ὁμορφῆς Κύπριδας καὶ τῶν ἀγαπητῶν Χαρίτων, πόσο ὠραῖο πρόσωπο εἶχες λοιπόν, κι ἐμεῖς δὲν τὸ εἶχαμε ἀντιληφθεῖ!» (στ. 989).

Οἱ ἄνθρωποι προσεύχονται πρὸς τοὺς θεοὺς. Στὸν Δία προσεύχονται ὁ χορὸς τῶν Δαναΐδων στὶς *Ἰκέτιδες* τοῦ Αἰσχύλου, ὁ Αἴας στὴν ὁμώνυμη τραγωδία τοῦ Σοφοκλῆ, ἡ Διπάνειρα στὶς *Τραχίνιες* τοῦ Σοφοκλῆ, ὁ χορὸς στὶς *Θεσμοφοριάζουσες* τοῦ Ἀριστοφάνη. Στὸν Ἀπόλλωνα προσεύχονται ὁ Ὀρέστης στὶς *Εὐμενίδες* τοῦ Αἰσχύλου, ἡ Ἥλέκτρα στὴν ὁμώνυμη τραγωδία τοῦ Εὐριπίδη καὶ ὁ Δημέας στὴ *Σαμία* τοῦ Μενάνδρου. Στοὺς θεοὺς τοῦ Κάτω Κόσμου προσεύχεται ὁ χορὸς στὴν τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου *Χοηφόροι*. Ὁ χορὸς προσεύχεται στὴν Ἀθηνᾶ, τὴν Ἄρτεμη καὶ τὸν Ἀπόλλωνα στὸν *Οἰδίποδα Τύραννο* τοῦ Σοφοκλῆ, ἡ Ἄλκηστη

στην Έστία στην Άλκπστη του Εὐριπίδη, ὁ χορὸς στην Ἄρτεμη στην Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι του Εὐριπίδη. Στὸν Ἀγαμέμνονα του Αἰσχύλου ὁ χορὸς λέει στην Κλυταιμνήστρα: «Ἀργότερα, ἀρχόντισσα, στοὺς θεοὺς προσευχὴ θὰ κάνω» (στ. 317). Ὁ Ὀδυσσεύς, ἐπίσης, προσεύχεται στην Ἀθηνᾶ στὸ σατυρικό δράμα *Κύκλων* του Εὐριπίδη, ὁ χορὸς πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὶς θεές στοὺς *Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας* του Αἰσχύλου κ.ἄ.

Ἡ σχέση τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸ θεῖο ἐκφράζεται καὶ μὲ λατρευτικὲς πράξεις. Στὴν *Ἠλέκτρα* του Σοφοκλῆ, πρὶν ἀπὸ τὴν τιμωρία τῶν φονιάδων τοῦ πατέρα του, ὁ Ὁρέστης καλεῖ τὸν φίλο του Πυλάδην νὰ προσκυνήσουν τὰ «πατρικὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν» ποὺ βρίσκονται στὰ προπύλαια τοῦ ἀνακτόρου. Γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τους ἀπὸ τὸ κακὸ ποὺ πλήττει τὴ χώρα τους οἱ Θηβαῖοι προσπίπτουν στοὺς βωμοὺς μπροστὰ στὸ ἀνάκτορο μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἱερέα στὸν *Οἰδίποδα Τύραννο* του Σοφοκλῆ. Ὁ Ἰππόλυτος φέρεται νὰ λέει μπροστὰ στὸ ἄγαλμα τῆς Ἄρτεμης στὴν ὁμώνυμη τραγωδία του Εὐριπίδη: «Τὸ πλεγμένο αὐτὸ στεφάνι ἀπὸ λιβάδι ἀνέγγιχτο τὸ στόλισα ὁ ἴδιος, ὦ δέσποινα, καὶ σοῦ τὸ φέρνω» (στ. 72-73). Στὶς *Τραχίνιες* του Σοφοκλῆ ὁ γιὸς του Ἡρακλῆ Ἔγλος πληροφορεῖ τὴ μητέρα του Διπάνειρα ὅτι ὁ πατέρας του ἐτοιμάζεται νὰ κάνει θυσία πολλῶν βοδιῶν στὸν Δία (στ. 750 κ.έ.).

Στὸ ἀρχαῖο δράμα ἔχουμε καὶ διαλόγους μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Στὴν τραγωδία του Αἰσχύλου *Εὐμενίδες* διεξάγεται διάλογος 22 στίχων ἀνάμεσα στὶς Ἑρινύες καὶ τὸν Ὁρέστη, ποὺ θὰ δικασθεῖ στὴν Ἀθῆνα γιὰ τὴ μητροκτονία του. Στὴν τραγωδία του Σοφοκλῆ *Αἴας* ὁ πρόλογος τοῦ ἔργου ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς διαλόγους 133 στίχων ἀνάμεσα στὴν Ἀθηνᾶ καὶ τὸν Ὀδυσσεύς, τὴν Ἀθηνᾶ καὶ τὸν Αἴαντα καὶ πάλι τὴν Ἀθηνᾶ καὶ τὸν Ὀδυσσεύς.

Στὴν τραγωδία *Ῥήσος* του Εὐριπίδη ἔχουμε διαλόγους ἀνάμεσα στὴν Ἀθηνᾶ καὶ τοὺς Ὀδυσσεύς καὶ Διομήδη, τὴν Ἀθηνᾶ καὶ τὸν Πάρι, τὴ Μοῦσα καὶ τὸν χορὸ. Διάλογοι θεῶν καὶ ἀνθρώπων ὑπάρχουν καὶ στὴν *Ἠλέκτρα* του Εὐριπίδη (Διόσκουροι-χορὸς, Ἠλέκτρα), ἀλλὰ καὶ στὶς κωμωδίες του Ἀριστοφάνη *Βάτραχοι* (Διόνυσος-Ξανθίας-Ἡρακλῆς), *Εἰρήνη* (Ερμῆς-Τρυγαῖος, Πόλεμος-Τρυγαῖος).

Οἱ θεοὶ μιλοῦν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ μὲ χρησμούς καὶ προφητείες. Αὐτὸ γίνεται ἄλλοτε κατόπιν αἰτήματος τοῦ ἢ τῶν ἐνδιαφερομένων, ἄλλοτε μὲ πρωτοβουλία τῶν θεῶν. Οἱ χρησμοὶ καὶ οἱ προφητείες ἄλλοτε δίνονται ἀπ' εὐθείας στοὺς θνητοὺς καὶ ἄλλοτε μὲ τοὺς μάντιες.

Οἱ θνητοὶ δὲν καταφεύγουν στοὺς θεοὺς μόνο μὲ τὴν προσευχή. Ζητοῦν τὴν προστασία τους προσπέφτοντας σὲ βωμοὺς καὶ ἀγάλματα, ἀκόμη καὶ σὲ τάφους ἀνθρώπων ποὺ θεωροῦνται ἄσυλα: Ὁ Ὁρέστης στὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα στοὺς Δελφοὺς καὶ στὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς μπροστὰ στὸν βωμὸ τῆς στὴν Ἀθῆνα στὶς *Εὐμενίδες* του Αἰσχύλου. Ὁ παλιὸς βοηθὸς του Ἡρακλῆ Ἰόλαος καὶ τὰ παιδιά του ἦρωα στοὺς βωμοὺς τῶν θεῶν στὸν Μαραθῶνα στὴν τραγωδία *Ἡρακλεῖδαι* του Εὐριπίδη. Ἡ βασίλισσα τῆς Ἀθῆνας Κρέουσα σὲ βωμὸ στοὺς Δελφοὺς στὸν *Ἴωνα* του Εὐριπίδη. Ἡ γυναίκα του Ἡρακλῆ Μεγάρα, τὰ τρία παιδιά τους καὶ ὁ πατέρας τους Ἀμφιτρώων στὸν βωμὸ τοῦ Δία μπροστὰ στὸ ἀνάκτορο στὴ Θήβα στὸν *Ἡρακλῆ μαινόμενο* του Εὐριπίδη.

Ὅταν οἱ ἀνθρώποι ἀντιμετωπίζουν δυσκολίες, προβλήματα, διλήμματα, ἀδιέξοδα, καταφεύγουν στοὺς θεοὺς. Γιὰ νὰ μάθει τὴν ἀλήθεια γιὰ τοὺς γονεῖς του, ὁ Οἰδίποδας πηγαίνει στὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν νὰ πάρει χρησμὸ ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀθῆνας Εὐθῆος καὶ Κρέουσα, ποὺ ἦσαν ἄτεκνοι, καταφεύγουν

στοιχούς Δελφούς. Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Θήβας Λάιος καὶ Ἰοκάστη. Ὁ Ὀρέστης πηγαίνει στοὺς Δελφούς, γιὰ νὰ πάρει ὁδηγίες ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα πῶς θὰ ἐκδικηθεῖ τὸν φόνο τοῦ πατέρα του Ἀγαμέμνονα. Στὶς τραγωδίες τοῦ Θηβαϊκοῦ κύκλου, οἱ Θηβαῖοι ἀντιμετωπίζουν σοβαρὸ πρόβλημα: «*Μαραίνονται οἱ καρποὶ τῆς γῆς πρὶν δέσσουν, φοφοῦν βοῶν ἀγέλες στὶς βοσκές τους, κακογεννοῦν νεκρὰ παιδιὰ οἱ γυναῖκες*». Τί νὰ κάνουν; Ὁ Οἰδίποδας, βασιλέας τῆς Θήβας, στέλνει τὸν γυναικάδελφὸ του Κρέοντα στὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Καὶ ὅταν κανένας δὲν φανε-

ρῶνει τὸν ἄνθρωπο-μίασμα τῆς πόλεως, τὸν φονέα τοῦ Λαίου, ὁ Οἰδίποδας καλεῖ τὸν μάντη Τειρεσία. Ἀλλὰ καὶ στὸν Τρωικὸ κύκλο: Χίλια πλοῖα ἔχουν συγκεντρωθεῖ στὴν Αὐλίδα, γιὰ νὰ ἐκστρατεύσουν οἱ Ἀχαιοὶ ἐναντίον τῆς Τροίας μετὰ τὴ φυγὴ τῆς Ὠραίας Ἑλένης μὲ τὸν Πάρι. Καθὼς ὅμως δὲν πνέει οὐριὸς ἄνεμος, ἐπικρατεῖ ἀδιέξοδος. Ὁ μάντης Κάλχας εἶναι αὐτὸς ποὺ τοὺς ἀποκαλύπτει τὴ βουλὴ τῆς θεᾶς Ἄρτεμης: νὰ θυσιασθεῖ ἡ πρωτότοκη κόρη τοῦ Ἀγαμέμνονα.

Οἱ ἄνθρωποι συμμορφώνονται πρὸς τὶς βουλές τῶν θεῶν, ὑπακούουν στὶς ὁδηγίες τους, ὑποτάσσονται στὶς βουλές τους. Ὁ βασιλέας τῆς Ἀθήνας Θησέας λέει στὴν τραγωδία *Ἰκέτιδες* τοῦ Εὐριπίδη: «*Ἀφέντρα μου Ἀθηνᾶ, στὰ λόγια*

τὰ δικά σου θὰ ὑπακούσω» (στ. 1227). Καὶ ὁ Αἴας στὴν ὁμώνυμη τραγωδία τοῦ Σοφοκλῆ: «*Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα λοιπὸν θὰ ξέρω στοὺς θεοὺς νὰ ὑποχωρῶ*» (στ. 666). Ἡ Ἰφιγένεια, πάλι, λέει στὴν *Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι* τοῦ Εὐριπίδη: «*Ἄν ἡ Ἄρτεμυ ἔχει ζητήσῃ νὰ πάρει τὸ δικό μου κορμί, ἐγώ, μὴ θνητή, θὰ σταθῶ ἐμπόδιο σ' αὐτή, μὴ θεά; Ἀλλ' αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο. Δίνω τὸ κορμί μου γιὰ τὴν Ἑλλάδα*» (στ. 1395-7).

Κάποτε, βέβαια, θνητοὶ φέρονται νὰ ἐκφέρουν κρίσεις γιὰ θεοὺς καὶ ἐνεργειές τους. Στὴν *Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι*, ὁ Ὀρέστης, συμμορφούμενος πρὸς χρῆσμο τοῦ Ἀπόλλωνα, ἔχει ἔλθει μὲ τὸν φίλο του Πυλάδην στὴν Ταυρίδα, γιὰ νὰ κλέψει ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἄρτεμης τὸ ξόανο τῆς θεᾶς. Λέει λοιπὸν ἀπευθυνόμενος στὸν Ἀπόλλωνα: «*ὦ Φοῖβε, ποῦ μὲ ὁδήγησες πάλι σ' αὐτὴ τὴν παγίδα δίνοντάς μου χρῆσμό, ἐπειδὴ ἐκδικήθηκα τὸ αἷμα τοῦ πατέρα, σκοτώνοντας τὴ μάνα μου;*» (στ. 77-9). Στὸν Ἴωνα τοῦ Εὐριπίδη ἡ Κρέουσα λέει στὸν Ἴωνα γιὰ τὸν Ἀπόλλωνα: «*Δὲν ἐνεργεῖ σωστά, ἂν μόνος του χαίρεται γιὰ μιὰ κοινὴ χαρὰ*» (στ. 358). Στὴν ἴδια τραγωδία ὁ Ἴων λέει στὴν Κρέουσα: «*Δὲν θὰ πετύχεις τίποτε τότε· ἡ θεὰ εἶναι ἀργοκίνητη*» (στ. 337). Στὴν τραγωδία *Ὀρέστης* τοῦ Εὐριπίδη ἡ Ἑλένη λέει πρὸς τὴν Ἥλέκτρα: «*Δὲν μολύνομαι τώρα ἀνοίγοντας συζήτηση μαζί σου, ἐπειδὴ τὸ σφάλμα ἐγὼ τὸ ἀποδίδω στὸν Φοῖβο Ἀπόλλωνα*» (στ. 75).

Συχνὰ οἱ θεοὶ ἐμφανίζονται νὰ μιλοῦν στοὺς ἀνθρώπους. Στὴν τραγωδία *Εὐμενίδες* τοῦ Αἰσχύλου ὁ Ἀπόλλωνας ὑπόσχεται συμπαράσταση στὸν Ὀρέστη καὶ τὸν καθοδηγεῖ τί νὰ κάνει. Οἱ Ἐρινύες ἀπευθύνονται στὸν μπτροκτόνο Ὀρέστη καὶ τὸν ἀπειλοῦν. Ἡ Ἀθηνᾶ μιλάει πρὸς τὸν Κίρκου γιὰ τὴ συγκρότηση τοῦ δικαστηρίου τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὁ Τιτάνης Προμηθέας ἀποκαλύπτει στὴν Ἴω τοὺς μελλοντικούς της παραδαρμούς σὲ διάφορους τόπους (Αἰσχύλου, *Προμηθεὺς*

Δεσμώτης, στ. 705 κ.έ.). Ὁ θεοποιημένος Ἡρακλῆς μιλά στὸν Φιλοκτίτη στὴν ὁμώνυμη τραγωδία τοῦ Σοφοκλῆ (στ. 1409 κ.έ.). Στὴν *Ἠλέκτρα* τοῦ Εὐριπίδου οἱ Διόσκουροι μιλοῦν στὸν Ὀρέστη (στ. 1238 κ.έ.). Στὶς *Ἰκέτιδες* τοῦ Εὐριπίδου ἡ Ἀθηνᾶ συμβουλεύει τὸν Θησέα τί νὰ κάνει (στ. 1183 κ.έ.). Στὸν *Ἡρακλῆ μαινόμενο* τοῦ Εὐριπίδου ἡ θεὰ Ἴρις, ἀπεσταλμένη τῆς Ἥρας, ποὺ ἐχθρεύεται τὸν Ἡρακλῆ, λέει ἀπευθυνόμενη πρὸς τὸν χορὸ τῶν Θηβαίων γερόντων: «*Ἡ Ἥρα θέλει καινούργιο αἷμα νὰ χύσει πάνω του, σκοτώνοντας τὰ παιδιὰ του*» (στ. 831-2).

Πέρα ἀπὸ ὅλα τὰ παραπάνω, σὲ ἔργα τοῦ ἀρχαίου δράματος θεοὶ καὶ θεὲς εἶναι πρόσωπα τῶν ἔργων. Στὴν τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου *Προμηθεὺς Δεσμώτης* ὅλα τὰ πρόσωπα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἴω, εἶναι θεότητες. Στὴν τραγωδία *Βάκχες* τοῦ Εὐριπίδου ὁ Διόνυσος ἔχει δεσπόζουσα θέση καὶ δράση. Στὶς *Τρωάδες* τοῦ Εὐριπίδου ἀνάλογη θέση ἔχουν ὁ Ποσειδώνας καὶ ἡ Ἀθηνᾶ. Στὴν τραγωδία *Ῥῆσος* τοῦ Εὐριπίδου ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Μούσα. Στὶς *Εὐμενίδες* τοῦ Αἰσχύλου ὁ Απόλλωνας, οἱ Ἐρινύες καὶ ἡ Ἀθηνᾶ. Στὴν τραγωδία *Ἀλκίσις* τοῦ Εὐριπίδου ὁ Απόλλωνας καὶ ὁ Θάνατος. Στὴν τραγωδία *Ἡρακλῆς μαινόμενος* τοῦ Εὐριπίδου οἱ θεότητες Ἴρις καὶ Λύσσα. Ἡ Ἀθηνᾶ στὶς *Ἰκέτιδες* καὶ τὴν *Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι* τοῦ Εὐριπίδου καὶ στὸν *Αἶαντα* τοῦ Σοφοκλῆ. Στὸν *Ἰππόλυτο* τοῦ Εὐριπίδου ἡ Ἀφροδίτη καὶ ἡ Ἄρτεμις. Στὴν κωμωδία τοῦ Ἀριστοφάνη *Βάτραχοι* ὁ Διόνυσος καὶ ὁ Πλούτων, στὴν *Εἰρήνη* ὁ Ἑρμῆς, ὁ Πόλεμος, ἡ Εἰρήνη, ἡ Ὀπώρα καὶ ἡ Θεωρία, στοὺς *Ὀρνιθες* ὁ Προμηθεὺς καὶ ὁ Ποσειδώνας, στὸν *Πλοῦτο* ὁ Ἑρμῆς καὶ ὁ Πλούτος, στὶς *Νεφέλες* ὁ Ἑρμῆς.

Ἐπίσης, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ σφζόμενα κείμενα τοῦ ἀρχαίου δράματος, ποὺ ἀντλοῦν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία, οἱ θεοὶ ἔχουν μὴ βαθύτερη σχέση μὲ

τοὺς θνητούς. Ὁ Ἡρακλῆς εἶναι γιὸς τοῦ Δία καὶ τῆς Ἀλκμήνης. Ἡ Ἑλένη εἶναι κόρη τοῦ Δία καὶ τῆς Λήδας. Γιὸς τοὺς εἶναι καὶ οἱ Διόσκουροι Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης. Ὁ Διόνυσος εἶναι γιὸς τοῦ Δία καὶ τῆς θνητῆς Σεμέλης. Ὁ Ἴων, ὁ γενάρχης τῶν Ἰώνων, εἶναι γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῆς Κρέουσας. Γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνα εἶναι καὶ ὁ Ἀσκληπιός. Ὁ Ἀχιλλεὺς εἶναι γιὸς τοῦ Πηλέα καὶ τῆς Νηρηίδας Θέτιδας. Ἀπὸ τὸν γάμο τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Θήβας Κάδμου μὲ τὴ θεὰ Ἀρμονία γεννήθηκε ὁ Πολύδωρος, ποὺ εἶχε γιὸ τὸν Λάβδακο, καὶ ἐκεῖνος τὸν Λαῖο, πατέρα τοῦ Οἰδίποδα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Θράκης Ῥῆσος ἦταν γιὸς τῆς Μούσας. Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα πρόσωπα, ποὺ εἶναι γόνοι θεῶν, καὶ ἄλλα πρόσωπα στὸ ἀρχαῖο δράμα θεωροῦν τὸν ἑαυτό τους τέκνο θεοῦ, ἰδίως τοῦ Δία, καὶ τὸν προσφωνοῦν πατέρα.

Οἱ Ἕλληνες δραματικοὶ ποιητὲς ἐκφράζουν ὅ,τι ἐνωθε καὶ πίστευε ὁ λαός. Τὸ θεῖον εἶχε ἔντονη παρουσία στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Οἱ πιὸ προικισμένοι μάστα, στοχαστὲς καὶ ποιητὲς, δραματικοὶ καὶ λοιποὶ, συνελάμβαναν αὐτὴ τὴ στενὴ σχέση μὲ τὸ θεῖον σὲ μεγαλύτερο βαθμό. Τελικὰ, ὁ ἐρχομὸς τοῦ Χριστοῦ ἦταν ἡ «προσδοκία τῶν ἐθνῶν». Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δὲν ἀγνοεῖ αὐτὸ τὸ γεγονός, γι' αὐτὸ λέει στοὺς Ἀθηναίους: «*Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν. Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν*» (*Πράξ.*, ιζ' 28). Οἱ Ἀρχαῖοι ἐπίστευαν μὲν τὶς θεότητες ποὺ γνωρίζουμε, ἀλλὰ ἐνωθῆναι ὅτι ὑπάρχει καὶ ἓνας ἄγνωστος σὲ αὐτοὺς Θεός, γι' αὐτὸ καὶ ἀφῆρωςαν βωμὸ «*Τῷ ἀγνώστῳ θεῷ*». Αὐτὸν τὸν ἀληθινὸ Θεό, «*ὄν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν*», λέει στοὺς Ἀθηναίους ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν.

ΝΙΚΟΣ ΤΣΙΡΩΝΗΣ

Ξεψύχησε πάνω στο πλκτρολόγιο...

Τὴν τελευταία του πνοὴ ἄφησε μπροστὰ στὴν ὀθόνη ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστῆ ἑνὸς internet café στὶς ἀρχὲς Ἰανουαρίου ἕνας 32χρονος στὴν Ταϊβάν, πληρώνοντας μὲ τὴ ζωὴ του τὸν ἐπικίνδυνο ἐθισμό του στὸ διαδίκτυο καὶ τὰ ἠλεκτρονικὰ παιχνίδια του. Ὅμως ἡ πιὸ συγκλονιστικὴ λεπτομέρεια αὐτῆς τῆς τραγωδίας ἦταν τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἄλλοι παίκτες σὲ διπλανοὺς ὑπολογιστὲς κατάλαβαν μετὰ ἀπὸ κάποιες... μέρες τὸν θάνατο τοῦ συμπαίκτη τους, ὅταν τὸ ἄψυχο σῶμα του ἄρχισε νὰ μυρίζει...

Σύμφωνα μὲ τὸ CNN, ὁ 32χρονος νεαρὸς ξεκίνησε νὰ παίξει ἕνα παιχνίδι στὶς 6 Ἰανουαρίου, καὶ στὶς 8 Ἰανουαρίου κάποιος ἀπὸ τοὺς διπλανοὺς του θαμῶνες διαπίστωσε ὅτι ὁ ἄνδρας δὲν ἔδινε σημεῖα ζωῆς καὶ μύριζε. Ἀπὸ τὴ νεκροτομὴ διαπιστώθηκε ὅτι ὁ θάνατός του ὀφειλόταν σὲ καρδιακὴ προσβολή, καθὼς ὁ ἐξαρτημένος παίκτης ἀφνόταν τακτικὰ συνεχῶς γιὰ μέρες στὸ πάθος του.

Οἱ ἀστυνομικοὶ ποὺ ἔφθασαν στὸ internet café συνάντησαν τὴν ἀπόλυτη ἀδιαφορία τῶν ἄλλων παικτῶν μπροστὰ στὸν θάνατο τοῦ συμπαίκτη τους, ἀκόμη καὶ τὴ στιγμή ποὺ τὸ πλήρωμα ἑνὸς ἀσθενοφόρου μετέφερε μπροστὰ τους τὸ παγωμένο ἄψυχο σῶμα του! Ἐκεῖνοι συνέχιζαν μανιωδῶς τὸ παιχνίδι τους!

Δυστυχῶς, οἱ θάνατοι στὴν Ἀσία ἀπὸ τὸν ἐθισμό στὰ online παιχνίδια εἶναι συχνὸ φαινόμενο. Στὴν ἴδια χώρα, τὴν Ταϊβάν, λίγες μέρες πρὶν τὸ παραπάνω περιστατικὸ, ἄλλος ἕνας ἄνδρας πέθανε ἀπὸ καρδιακὴ προσβολὴ μπροστὰ σὲ πλκτρολόγιο, ἀφοῦ ἔπαιζε video games γιὰ πέντε

συνεχεῖς ἡμέρες! Μάλιστα, στὴ διεθνή βιβλιογραφία ἀναφέρεται ὡς θλιβερό «παγκόσμιο ρεκόρ» ὁ θάνατος 26χρονου Κινέζου στὸ Πεκίνο τὸν Φεβρουάριο τοῦ 2007, ὁ ὁποῖος κατέρρευσε καὶ ἐξέπνευσε, ἀφοῦ ἔπαιξε διαδικτυακὰ τυχερὰ παιχνίδια στὸν ὑπολογιστῆ του γιὰ 7 συνεχεῖς ἡμέρες χωρὶς ὕπνο!

Αὐτὰ τὰ τραγικὰ περιστατικὰ ἀναδεικνύουν τὴν ἀνάγκη καθορισμοῦ ὁρίων ἐκ μέρους τῶν γονέων στὴν καθημερινὴ ἀπασχόληση τῶν παιδιῶν τους στὸ Internet. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ πλουσιώτερος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, ὁ Ἀμερικανὸς Μπὶλ Γκέιτς, ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος, ὡς πρόεδρος τῆς Microsoft, μαζί μὲ τοὺς συνεργάτες του συνετέλεσε ὅσο λίγοι στὴν παγκόσμια ἐξάπλωση τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν καὶ τοῦ διαδικτύου, ξάφνιασε πρὶν λίγα χρόνια τὴ διεθνή κοινὴ γνώμη, ὅταν δήλωσε ὅτι ἔχει βάλει ξεκάθαρα χρονικὰ πλαίσια στὰ παιδιά του στὴ σχέση τους μὲ τὸ διαδίκτυο, γιὰ νὰ μὴν ἐξαρτηθοῦν ἀπὸ αὐτό: «Στὰ παιδιά μου δὲν ἐπιτρέπω νὰ περνοῦν πάνω ἀπὸ 45 λεπτὰ στὸν ὑπολογιστῆ τὶς καθημερινὲς καὶ ἕως μία ὥρα τὰ Σαββατοκύριακα!», δήλωσε ὁ Γκέιτς.

Τὸ ζητούμενο στὴν περίπτωσή του ἐθισμοῦ εἶναι ἡ ἐγκαιρὴ διαπίστωσή του καὶ ἡ ἄμεση ἐπιστημονικὴ παρέμβαση γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ θεραπευτικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος. Ἀρχικὰ, θὰ πρέπει νὰ διερευνηθοῦν ἀπὸ τοὺς κατάλληλους ἐπιστήμονες τὰ αἷτια ποὺ ὀδήγησαν τὰ ἐθισμένα ἄτομα σ' αὐτὴ τὴ στάση ζωῆς, ὥστε νὰ καταστεῖ πιὸ ἐφικτὴ ἡ ἐπιστροφή τους στὴν ὀμαλὴ ζωὴ.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Με την κατάλληλη ψυχοθεραπευτική, ακόμη και φαρμακευτική αγωγή, τα εξαρτημένα άτομα μπορούν να ξαναβρουν την εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, να συνειδητοποιήσουν ότι η αληθινή πραγματικότητα είναι πιο γλυκιά και πιο συναρπαστική από την εικονική και να κάνουν ένα νέο ξεκίνημα.

Βασική όμως προϋπόθεση για την επιτυχία μιας τέτοιας θεραπείας είναι

η ανασυγκρότηση της ίδιας της οικογένειας των εξαρτημένων ατόμων, η διόρθωση των λανθασμένων επιλογών των γονιών, που τυχόν συντέιναν στην εμφάνιση του έθιμου των παιδιών τους, και η περισσή ουσιαστική αγάπη που πρέπει να προσφέρουν σ' αυτά.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Στην εποχή μας υπάρχει ένας καταγισμός πληροφοριών και ειδήσεων από τα ποικιλόμορφα Μέσα Ένημερώσεως, λόγω της ανεπτυγμένης τεχνολογίας. Υπάρχουν περιπτώσεις που ο μέσος άνθρωπος δεν προλαμβάνει να αφομοιώσει όλο αυτό το πλήθος των πληροφοριών και ειδήσεων. Στο Διαδίκτυο, μάλιστα, η νεωτέρα είδησις εκδιώκει την παλαιότερα και συχνά δεν ενημερωνόμαστε για σημαντικά θέματα, λόγω του έκτοπισμού τους από δεκάδες ασήμαντα συμβάντα.

Δυστυχώς, όμως, τα περισσότερα Μέσα Ένημερώσεως προβάλλουν κυρίως τις αρνητικές ειδήσεις, εκείνες δηλαδή οι οποίες αναφέρονται σε εγκλήματα και παντός είδους άσχημες καταστάσεις. Ο Τύπος επικεντρώνει συνήθως το ενδιαφέρον του στα εγκλήματα και στα σκάνδαλα. Βομβαρδιζόμαστε με λεπτομέρειες γύρω από άσχημα πράγματα και καταστάσεις, και φαίνεται ότι αυτό τρόπον τινά ήδονίζει τους αναγνώστες και θεατές.

Υπάρχουν, όμως, και πολλές θετικές ειδήσεις, οι οποίες παραμένουν άπαρατήρητες και άσχολιαστες

από το εύρύ κοινό. Περνάνε αυτές οι ειδήσεις στα «ψιλά» γράμματα των εφημερίδων, κατά το κοινώς λεγόμενο.

Θα αναφερθούμε σήμερα ένδεικτικώς σε κάποια γεγονότα τα οποία έδημοσιεύθηκαν σε εφημερίδες και στο Διαδίκτυο. Τα δύο πρώτα γεγονότα αφορούν χειροτονίες δύο πρώην ήθοποιων σε κληρικούς.

Η πρώτη περίπτωση είναι του ήθοποιου κ. Νεκτάρου Στογιάννη, ο οποίος χειροτονήθηκε πρεσβύτερος στην Αθήνα. Όπως επισημαίνεται σε σχετικό δημοσίευμα «... ο χαμηλών τόνων ιερέας υπήρξε εξαιρετικά ταλαντούχος ήθοποιός, με σημαντικές επιτυχίες. Όμως, άφησε τα φώτα της δημοσιότητας και το θεατρικό σανίδι, για να αφιερωθεί στον Θεό. “Από παιδί ακόμα αισθανόμουν την παρουσία του Θεού έντονα στη ζωή μου” δηλώνει ο π. Νεκτάρου σε συνέντευξη που παραχώρησε στη *Δημοκρατία* και προσθέτει: “Σίγουρα, έπαιξε ρόλο και η οικογένειά μου. Έργαστηκα συνεχόμενα στο θέατρο για επτά χρόνια, κυρίως σε παραστάσεις για παιδιά με την Κάρμεν Ρουγγέρη, στο Έθνικό Θέατρο, στο Ηρώδειο και άλλοι”» (*Δημοκρατία*

22.9.2014).

Ἡ δευτέρα περίπτωση ἀναφέρεται στὴ χειροτονία τοῦ κ. Εὐγενίου Λαμπρινάκου σὲ ἱεροδιάκονο στὴ Μητρόπολι Πολυανῆς καὶ Κίλικισίου. Ὑπογραμμίζεται στὴν ἐφημερίδα: «Ὁ Πειραιώτης ἡθοποιός, μὲ καταγωγή ἀπὸ τὴ Μάνη, μετὰ 17 χρόνια ἐπιτυχημένης πορείας σὲ δημοφιλεῖς τηλεοπτικὲς σειρὲς ὅπως οἱ “Δύο ξένοι”, “Καλημέρα ζωή” καὶ “7 θανάσιμες πεθερές”, ἀποφάσισε νὰ ἐγκαταλείψει τὰ φῶτα τῆς σοουμπίζ καὶ νὰ ἀκολουθήσει τὸν δρόμο τοῦ Θεοῦ»

ἐκόπη, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ πνιγῆ στὴ φουρτουνιασμένη θάλασσα. Τὸ πτώμα του ἐξεβράσθη στὶς ἀκτὲς τῆς Ἰταλίας καὶ περισυλλεγῆ ἀπὸ τὶς ἀρχές. Ἡ αὐτοθυσία αὐτοῦ τοῦ ἱερομονάχου ἐκθειάσθηκε ἀπὸ τὰ μέσα ἐνημερώσεως καὶ τῆς πατρίδος του Γεωργίας καὶ τῆς Ἰταλίας (<http://www.pentapostagma.gr>).

Ἡ προβολὴ καὶ περαιτέρω δημοσιοποίησις αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλῶν, θετικῶν εἰδήσεων λειτουργεῖ εὐεργετικῶς στὸν σύγχρονο, παραπαίοντα κόσμο μας. Τέτοια γεγονότα

Ἡ προβολὴ καὶ περαιτέρω δημοσιοποίησις θετικῶν εἰδήσεων λειτουργεῖ εὐεργετικῶς στὸν σύγχρονο, παραπαίοντα κόσμο μας. Τέτοια γεγονότα τονώνουν τὴ χριστιανικὴ μας πίστι. Μᾶς ἐνδυναμώνουν σὲ περιόδους δυσκολιῶν καὶ ἀντιξοοτήτων. Μᾶς ἐμπνέουν σὲ ἔργα προσφορᾶς καὶ θυσίας. Μᾶς ὑπενθυμίζουν ὅτι «ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει» (Φιλ. 3:20). Μᾶς ἀποκαλύπτουν τὰ θαυμαστά ἔργα ποὺ ἐπιτελεῖ ὁ Θεὸς στὶς ζωὲς τῶν ἀνθρώπων.

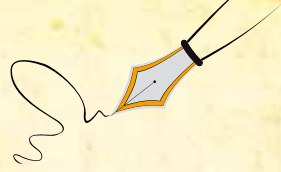
(Δημοκρατία 19.11.2014).

Ἡ τρίτη περίπτωση ἀφορᾷ ἕναν ἱερομόναχο γεωργιανῆς καταγωγῆς, τὸν π. Ἡλία Kartoziā, ἐπιβάτη τοῦ πλοίου Norman Atlantic, στὸ ὁποῖο ἐξέσπασε πυρκαϊὰ καὶ ἔγινε συνδυασμένη προσπάθεια ἀπὸ τὶς ἰταλικὲς καὶ ἑλληνικὲς ἀρχές γιὰ τὴ διάσωσι τῶν ἐπιβατῶν του. Ὅπως ἀνέγραψε ἰταλικὴ ἐφημερίς καὶ ἀνεδημοσίευσε ἑλληνικὸς ἱστότοπος, ὁ ἐν λόγῳ ἱερομόναχος προσέφερε τὴ θέσι του στὴ σωστικὴ λέμβο σὲ κάποια γυναίκα μὲ τὸ παιδί της, παρέμεινε στὸ φλεγόμενο πλοῖο καί, ὅταν προσεπάθησε νὰ ἐπιβιβαστῆ σὲ ἐπόμενη λέμβο, τὸ σχοινὶ ποὺ τὸν κρατοῦσε

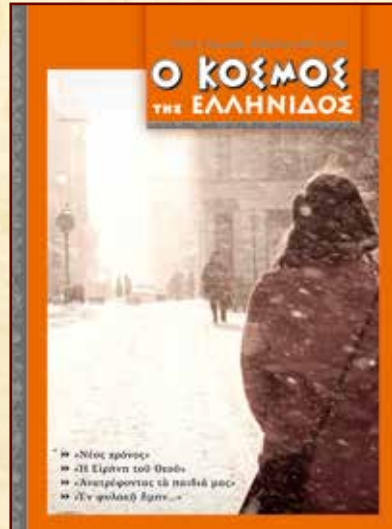
τονώνουν τὴ χριστιανικὴ μας πίστι. Μᾶς ἐνδυναμώνουν σὲ περιόδους δυσκολιῶν καὶ ἀντιξοοτήτων. Μᾶς ἐμπνέουν σὲ ἔργα προσφορᾶς καὶ θυσίας. Μᾶς ὑπενθυμίζουν ὅτι «ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει» (Φιλ. 3:20). Μᾶς ἀποκαλύπτουν τὰ θαυμαστά ἔργα ποὺ ἐπιτελεῖ ὁ Θεὸς στὶς ζωὲς τῶν ἀνθρώπων.

Γι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους κρίνεται ἀπαραίτητος ἡ προβολὴ τῶν θετικῶν εἰδήσεων ἀπὸ κάθε μέσο (ἔντυπο καὶ ἠλεκτρονικό) τὸ ὁποῖο σέβεται τὸν ἄνθρωπο ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθέντα.

I. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

‘Αξίζει νά διαβάσετε

Το μηνιαίο Ὁρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με την ιστορία των 100 χρόνων του κοντά στον ἑλληνικό λαό.

Περιοδικό με ἱστορία 60 ἐτῶν, πού ἀπευθύνεται στή γυναίκα, στήν πνευματική καὶ κοινωνική της παρουσία.

Ἐνα περιοδικό – πολύτιμος συμπαραστάτης γιὰ ἐκπαιδευτικούς καὶ γονεῖς.

Νεανικό περιοδικό τῆς “Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως” – με τὸν ἐνθουσιασμό τῆς νεότητος καὶ τὴ σφραγίδα τῆς πίστεως καὶ τῆς παιδείας.

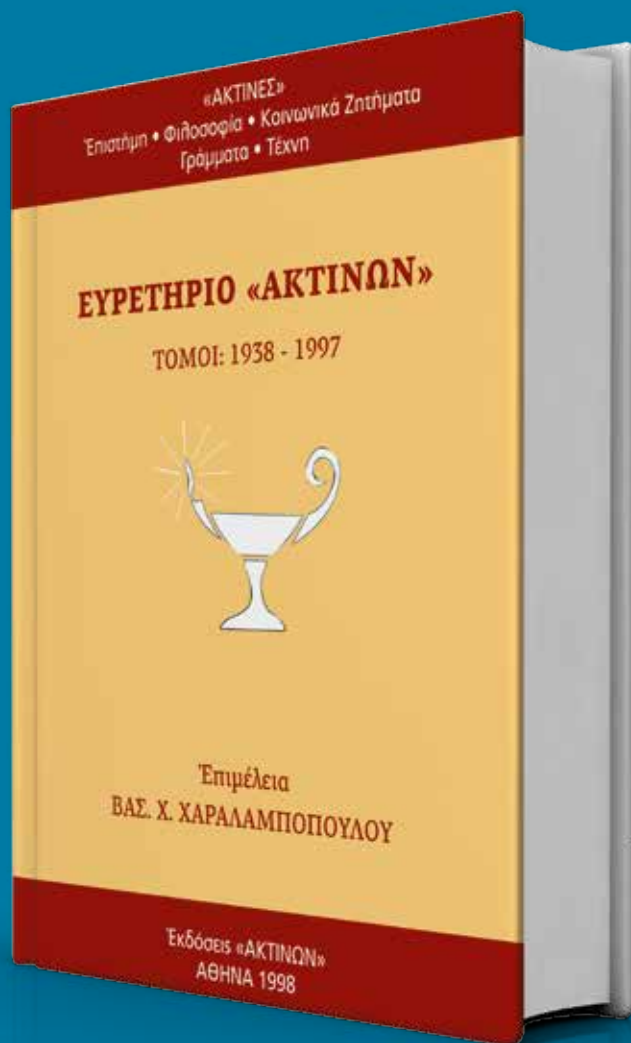
Τὸ μηνιαῖο παιδικό περιοδικό πού κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἕνας πολύτιμος πνευματικός φίλος γιὰ τὰ Ἑλληνοπούλα.

ΚΩΔΙΚΟΣ:
01 1692

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ: όλοι οί τόμοι του περιοδικού «Άκτινες» καθώς και τό εύρετήριο τῶν ἐτῶν 1938-1997

«Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων»
Καρύτση 14, 105 61 Άθηναι, Τηλ. 210 32.35.023